

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОВАЛЬЧУК ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811.111'42'371(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОНТЕКСТ ТА КОНТЕКСТУАЛЬНІСТЬ
У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови
Філологічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Л.В. КОВАЛЬЧУК

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
БУЛАТЕЦЬКА Людмила Іванівна

Луцьк – Запоріжжя – 2017

АНОТАЦІЯ

Ковальчук Л.В. Контекст та контекстуальність у сучасному англomовному художньому дискурсі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; Запорізький національний університет, Луцьк – Запоріжжя, 2017.

Дисертаційна робота присвячена вивченню контексту та контекстуальності у сучасному англomовному художньому дискурсі в межах когнітивно-комунікативної парадигми. Дослідження контексту здійснено в органічному зв'язку з тематичним об'єктом комунікації – предметом думки мовця, або топіком, що уможливило розкриття когнітивної структури контексту та вивчення комунікативного статусу контекстуальних операцій.

З'ясовано, що контекст є особливим згенерованим комунікативними партнерами ментальним конструктом, що забезпечує ефективну мовленнєву взаємодію. Оскільки мовець та адресат по-різному репрезентують комунікативну ситуацію у ментальному просторі, формування та функціонування контексту реалізовано в термінах контекстуальних моделей.

Контекстуальну модель витлумачено як ментальну ієрархічну репрезентацію релевантних вимірів комунікативної ситуації в епізодичній пам'яті співрозмовників, що сприяє тематичній когерентності комунікативної інтеракції.

Встановлено функційні властивості контекстуальних моделей (унікальність, суб'єктивність, асиметричність, інтегрованість, динамічність, гнучкість, градуальність), що знаходять реалізацію в процесі мовленнєвої взаємодії мовця й адресата.

Виявлено динаміку взаємодії контекстуальних моделей мовця й адресата. Конвергенція як умовна апроксимація контекстуальних моделей сприяє ефективній дискурсивній діяльності комунікантів, тоді як дивергенція

як умовне дистанціювання веде до комунікативних конфліктів та блокування комунікації.

Визначено, що контекстуальність – зумовленість предмета думки мовця контекстуальними умовами здійснення комунікації – формують три лінгвокогнітивні операції: контекстуалізація, реконтекстуалізація та деконтекстуалізація.

Контекстуалізація спрямована на конкретизацію предмета думки мовця в дискурсі з опорою на релевантну контекстуальну модель. Схарактеризовано комунікативні фактори контекстуалізації (просторово-часовий, статусно-рольовий, епістемічний, афективний) та проаналізовано широкий арсенал їх вербальної (лексичні, граматичні, структурно-синтаксичні засоби) та невербальної (засоби кінесики, проксемики, такесики, просодики) експлікації.

Реконтекстуалізація націлена на функційну переорієнтацію предмета думки мовця в дискурсі. Розкрито комунікативні фактори реконтекстуалізації (просторово-часова неоднорідність, перерозподіл комунікативних ролей, присутність стороннього реципієнта та політопікальність комунікації). Здійснено аналіз лексико-граматичних індикаторів ретроспективної та проспективної референції, вербалізаторів комунікативних тактик переконування, перебивання та привертання уваги, флуктуативності та мультиперспективності предмета думки мовця.

Деконтекстуалізація зорієнтована на генералізацію предмета думки мовця в дискурсі та реалізується екстраполяцією зі сфери мікромоделі контексту на локальному рівні у сферу макромоделі контексту на глобальному рівні, яка представлена сукупністю спільних соціально-культурних знань комунікативних партнерів. Досліджено різнорівневі лінгвальні засоби деконтекстуалізації предмета думки мовця (лексико-семантичні, граматичні, синтаксичні, стилістичні та прецедентні феномени).

Здійснений в роботі аналіз контексту та контекстуальності у сучасному англійському художньому дискурсі відкриває перспективи подальших досліджень гендерних та етнокультурних особливостей контекстуальних операцій не лише в художньому, а й в інших типах дискурсу.

Ключові слова: контекст, контекстуальність, контекстуальна модель, контекстуалізація, реконтекстуалізація, деконтекстуалізація, комунікативні фактори, лінгвальні засоби, художній дискурс.

SUMMARY

Kovalchuk L.V. Context and Contextuality in Modern English Fictional Discourse. – Manuscript.

Dissertation for Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Lesya Ukrainka Eastern European National University; Zaporizhzhya National University, Lutsk – Zaporizhzhya, 2017.

This thesis focuses on the study of context and contextuality in modern English fictional discourse within the boundaries of the cognitive-communicative paradigm. The study of context is realized in its organic connection with the object of the speaker's thought or topic which makes it possible to reveal the cognitive structure of context and to analyse deeply the communicative status of contextual operations.

Context is treated as a specific mental construct generated by interlocutors in the process of communicative interaction. Since the speaker and the listener have different representations of a communicative situation in their mental space, the formation and the functioning of context is realized in terms of context models.

A context model is defined as a mental hierarchic representation of relevant parameters of a communicative situation in the episodic memory of communicators which provides thematic coherence of communication.

Functional properties of context models such as uniqueness and subjectivity, asymmetry, integrity, dynamicity, flexibility, graduality which find their realization in

the process of communicative interaction have been singled out.

The dynamics of context models interaction in the process of communication has been distinguished. Convergence as symbolic approximation of context models contributes to the effective communicative activity of interlocutors, whereas divergence as symbolic distancing leads to communicative conflicts and blocking of communication.

Topic contextuality which is conditioned by the contextual parameters of communication finds its realization in three linguo-cognitive operations: contextualization, recontextualization and decontextualization.

Contextualization is aimed at topic specification in the discourse on the basis of a relevant context model. The communicative status of topic contextualization comprises spatio-temporal factor, status and role factor, epistemic factor and affective factor which are characterized by extensive potential of verbal (lexical, grammatical, structural-syntactic lingual means) and non-verbal (means of kinesics, proxemics, tacesics and prosody) expression.

Recontextualization is directed towards functional topic reorientation in the discourse. Communicative factors of topic recontextualization include spatio-temporal inhomogeneity, redistribution of communicative roles, side-participant presence and polytopicality of communication. Lingual means of retrospective and prospective reference, communicative tactics of persuasion, interruption and attracting attention, topic fluctuation and multiperspectivity have been analysed.

Decontextualization is aimed at topic generalization in the discourse on the basis of extrapolation from the sphere of a microcontext model on the local level to the sphere of macrocontext model on the global level represented by common socio-cultural knowledge of interlocutors. Lingual means (lexico-semantic, grammatical, syntactic, stylistic, precedent phenomena) of topic decontextualization have been distinguished.

The study of context and contextuality in modern English fictional discourse opens up new perspectives for further researches of gender and ethnocultural peculiarities of contextual operations in different types of discourse.

Key words: context, contextuality, context model, contextualization, recontextualization, decontextualization, communicative factors, lingual means, fictional discourse.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Ковальчук (Бабула) Л.В. До проблеми контексту / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. Романо-германська філологія. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2007. – № 3. – С. 156-159.

2. Ковальчук Л.В. Комунікативні фактори контекстуалізації предмета думки мовця / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. Романо-германська філологія. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – № 5. – С. 173-177.

3. Ковальчук Л.В. Контекстуальні фактори та їх реалізація в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 11. – 2009. – С. 227-233.

4. Ковальчук Л.В. Функціональна структура прагматичного контексту / Л.В. Ковальчук // Наукові записки. – Випуск 81 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 274-277.

5. Ковальчук Л.В. Контекстуалізація предмета думки мовця в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 35. – С. 95-99.

6. Ковальчук Л.В. Contextual properties of news reports in the press / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. Романо-германська філологія. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2009. – № 6. – С. 28-32.

7. Ковальчук Л.В. Когнітивні моделі контексту / Л.В. Ковальчук // Проблеми зіставної семантики: Збірник наукових статей. – Вип. 9. – Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 421-425.

8. Ковальчук Л.В. Когнітивні особливості контекстуальних моделей у процесі комунікативної взаємодії / Л.В. Ковальчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): Збірник наукових праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця: ТОВ «Фірма Планер», 2013. – Вип. 18. – С. 281-285.

9. Ковальчук Л.В. Реконтекстуалізація предмета думки мовця в умовах темпоральної неоднорідності / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – Одеса, 2015. – Вип. 14. – С. 166-169.

10. Ковальчук Л.В. Redistribution of communicative roles as a factor of topic recontextualization / Л.В. Ковальчук // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2016. – Вип. 83. – С. 45-49.

11. Kovalchuk L.V. Reperspectivation as a factor of topic recontextualization / L.V. Kovalchuk // Science and Education. A New Dimension: Philology. – Budapest: Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2015. – Vol. III (16), Issue 70. – P. 18-20.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

12. Ковальчук Л.В. Контекстуальні моделі в структурі дискурсу / Л.В. Ковальчук // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (16-17 квітня 2008 року). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – Т. 2. – С. 45-46.

13. Ковальчук Л.В. До проблеми диференціації понять «ко-текст» та «контекст» / Л.В. Ковальчук // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (13-14 травня 2009 року). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2009. – Т. 3. – С. 292-293.

14. Ковальчук Л.В. Global context of discourse / Л.В. Ковальчук // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (12-13 травня 2010 року). – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. – Т. 1. – С. 328-330.

15. Ковальчук Л.В. Локально-темпоральні фактори контексту в структурі дискурсу / Л.В. Ковальчук // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Мова та література у полікультурному просторі» (м. Львів, 31 січня – 01 лютого 2014 року). – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2014. – С. 92-95.

16. Ковальчук Л.В. Архітектоніка факторів реконтекстуалізації предмета думки мовця / Л.В. Ковальчук // «Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI столітті»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 27-28 березня 2015 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. – С. 67-71.

17. Ковальчук Л.В. До проблеми деконтекстуалізації предмета думки мовця в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Актуальні проблеми філології. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9-10 грудня 2016 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 67-70.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Категорійно-поняттєвий апарат дискурсології.....	21
1.2. Контекст та контекстуальність в лінгвістичній парадигмі.....	25
1.3. Методологія та методика дослідження	30
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. КОГНІТИВНА СТРУКТУРА КОНТЕКСТУ В	
АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	
2.1. Контекст як ментальна репрезентація комунікативної ситуації.....	38
2.2. Функційні властивості контекстуальних моделей.....	47
2.3. Динаміка взаємодії контекстуальних моделей	61
Висновки до другого розділу.....	71
РОЗДІЛ 3. КОМУНІКАТИВНИЙ СТАТУС КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ	
3.1. Суть операції контекстуалізації.....	74
3.2. Комунікативні фактори контекстуалізації та їх лінгвальні	
засоби.....	98
3.2.1. Просторово-часовий фактор контекстуалізації.....	99
3.2.2. Статусно-рольовий фактор контекстуалізації	112
3.2.3. Епістемічний фактор контекстуалізації	120
3.2.4. Афективний фактор контекстуалізації.....	136
Висновки до третього розділу.....	146
РОЗДІЛ 4. КОМУНІКАТИВНИЙ СТАТУС РЕКОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ	
ТА ДЕКОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ	
4.1. Суть операції реконтекстуалізації.....	150
4.2. Комунікативні фактори реконтекстуалізації та їх лінгвальні	
засоби.....	154

4.2.1. Фактор просторово-часової неоднорідності.....	155
4.2.2. Фактор перерозподілу комунікативних ролей.....	160
4.2.3. Фактор стороннього реципієнта.....	170
4.2.4. Фактор політопікальності комунікації.....	175
4.3. Суть операції деконтекстуалізації	180
4.4. Лінгвальні засоби деконтекстуалізації.....	184
Висновки до четвертого розділу.....	195
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	226
ДОДАТОК.....	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КМ – контекстуальна модель

ПДМ – предмет думки мовця

АР – активний реагент (мовець / адресат)

ВСТУП

Дослідження функційної структури контексту перебуває у фокусі уваги широкого спектру мовознавчих дисциплін: комунікативної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, стилістики, лексикології. Сучасна антропоцентрична наукова парадигма зорієнтована на студіювання контексту як надзвичайно складного об'єкта для наукового аналізу, як особливого багатоаспектного феномена, що «оживляє» дискурс і робить його результативним [8; 106; 116; 144; 188; 204; 211; 257; 264; 267].

Інтерес до явищ ситуаційного плану, що виник наприкінці XIX століття (В.М. Вундт, Д. Дьюї), почав експоненціально рости з поширенням в другій половині XX століття наукових поглядів, згідно з якими вивчення об'єкта у відриві від природнього середовища його існування нездатне дати адекватні знання про природу цього об'єкта. Низка наук – гуманітарних, природничих, точних – беруть сьогодні до уваги той факт, що «при рефлексивному освоєнні об'єкта необхідно враховувати не лише його сутнісні властивості, а й характеристики його екзистенційного поля» [116, с. 99].

У 80-90 роках XX століття терміни «контекст» та «контекстуалізація» стали ключовими поняттями не лише у мовознавстві, а й в інших галузях знань (соціальній психології, етнографії, філософії, релігієзнавстві, історії, комп'ютерних та природничих науках). Таке панорамне дослідження контексту призвело до виникнення течії *контекстуалізму* [198, с. 11], скерованої на розробку інтегрованої теорії контексту.

Надзвичайно перспективним вектором у вивченні контексту стало фундаментальне переосмислення цього феномена в когнітивній лінгвістиці [86; 116; 198; 221; 234], де контекст розглядають як особливе ментальне утворення, згенероване комунікативними партнерами, що динамічно функціонує в процесі їхньої мовленнєвої взаємодії.

Ми схилиємось до думки, що дослідження контексту в органічному зв'язку з тематичним об'єктом комунікації – *предметом думки мовця*, або *топіком*, уможливує розкриття його когнітивної структури, функційних особливостей, а також вивчення специфіки реалізації контекстуальних операцій стосовно предмета думки мовця.

Зумовленість предмета думки мовця контекстуальними умовами здійснення комунікації визначає його *контекстуальність*, що знаходить реалізацію в операціях *контекстуалізації*, *реконтекстуалізації* та *деконтекстуалізації*. Кожен із названих процесів має свої комунікативні особливості та лінгвальні засоби, що перебуватимуть у фокусі нашої уваги.

Актуальність наукової роботи визначає відповідність її проблематики провідній у сучасній лінгвістиці когнітивно-комунікативній парадигмі, а також недостатність вивчення контексту як ментального утворення у вітчизняній лінгвістиці й необхідність дослідження комунікативних особливостей реалізації контекстуальності предмета думки мовця в англomовному художньому дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано у межах наукової теми кафедри англійської філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Семантичні, соціолінгвістичні та прагматичні особливості мовних одиниць», затвердженої вченою радою Волинського державного університету імені Лесі Українки (номер державної реєстрації 0197V004982). Тему дисертації затверджено вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 31.01.2008 р.) та уточнено вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 23.02.2017 р.).

Мета дисертації полягає у моделюванні структури контексту, а також виявленні особливостей реалізації контекстуальності у сучасному

англомовному художньому дискурсі. Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких **завдань**:

- розробити методологічний і методичний алгоритм дослідження;
- змодельовати структуру контексту як ментальної репрезентації комунікативної ситуації;
- розкрити функційні властивості контекстуальних моделей;
- розглянути динаміку взаємодії контекстуальних моделей комунікантів;
- виявити комунікативні фактори контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації предмета думки мовця;
- проаналізувати лінгвальні засоби контекстуальних операцій стосовно предмета думки мовця.

Об'єктом дослідження є контекстуальність, яка реалізується в операціях контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації предмета думки мовця у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Предмет дослідження становлять комунікативні фактори контекстуалізації, реконтекстуалізації і деконтекстуалізації предмета думки мовця та лінгвальні засоби цих контекстуальних операцій.

Матеріалом дослідження слугувала сучасна англомовна проза у вигляді цілісних у змістовому плані фрагментів комунікативних інтеракцій (корпус дослідження складає 750 фрагментів). Ілюстративний матеріал отриманий методом суцільної вибірки із діалогічного мовлення персонажів британської та американської художньої прози ХХ століття.

Теоретико-методологічною основою дослідження є загальні засади сучасної когнітивно-комунікативної парадигми, що уможлиблює вивчення контексту та контекстуальності у художньому дискурсі в діяльнісному аспекті із залученням основних понять когнітивної лінгвістики [23; 24; 38; 41; 52; 90; 94; 114; 115; 116; 136; 235; 258], дискурсології [33; 49; 51; 98; 106;

172; 198; 199; 200; 202; 219; 270] та теорії комунікації [1; 7; 8; 84; 134; 138; 144; 146; 147; 204; 267].

Для розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано такі **методи дослідження**: *загальнонаукові: гіпотетико-дедуктивний, аналіз, синтез, описовий, порівняльний та елементи статистичного аналізу* – для уточнення теоретичних засад і формування висновків дослідження; *лінгвістичні методи: метод суцільної вибірки* – для відбору та опрацювання ілюстративного матеріалу дослідження; *аналіз словникових дефініцій* – для виявлення змісту поняття «контекст» та створення бази для розмежування різних підходів у його розумінні в сучасній лінгвістиці; *метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу* – для визначення функційних властивостей контексту та динаміки взаємодії контекстуальних моделей комунікантів; *метод дискурсивного аналізу* – для виявлення комунікативних факторів контекстуальних операцій щодо предмета думки мовця; *елементи конwersаційного аналізу* – для аналізу не лише вербальних, а й невербальних засобів контекстуальних операцій стосовно предмета думки мовця в англomовному художньому дискурсі. На кожному етапі дослідження використано комплексну методику.

Робоча **гіпотеза**, висунута в дисертації, полягає в тому, що контекстуальність предмета думки мовця реалізують операції контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації, які зумовлені особливостями формування та функціонування контекстуальних моделей комунікативних партнерів у процесі їх мовленнєвої взаємодії, сконцентованої навколо предмета думки мовця.

Наукову новизну дисертації визначає те, що у роботі *вперше* виявлено й описано функційні властивості контексту як особливого ментального конструкту, розглянуто динаміку взаємодії контекстуальних моделей комунікантів, досліджено архітектоніку комунікативних факторів контекстуалізації, реконтекстуалізації і деконтекстуалізації предмета думки

мовця та проаналізовано їх лінгвальні засоби як необхідні умови здійснення ефективної комунікації.

Наукову новизну одержаних результатів узагальнюють **положення, які винесені на захист:**

1. Контекст як ментальний конструкт, згенерований комунікативними партнерами у процесі їх мовленнєвої взаємодії, являє собою суб'єктивну репрезентацію релевантних вимірів комунікативної ситуації та існує у вигляді контекстуальних моделей комунікантів.

2. Свій прояв в дискурсі контекстуальні моделі мають через реалізацію функційних властивостей: унікальності та суб'єктивності, асиметричності, інтегрованості, динамічності, гнучкості, градуальності.

3. Динаміка взаємодії контекстуальних моделей носить двовекторний характер. Найбільш характерними є два типи взаємодії: конвергенція як умовна апроксимація контекстуальних моделей, яка сприяє ефективній дискурсивній діяльності, та дивергенція як умовне дистанціювання контекстуальних моделей, що веде до комунікативних конфліктів.

4. Зумовленість предмета думки мовця контекстуальними умовами здійснення комунікації формує його контекстуальність, що знаходить реалізацію у трьох лінгвокогнітивних операціях – контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації.

5. Контекстуалізація націлена на конкретизацію предмета думки мовця в дискурсі та включає фази вибору, інтродукції, ідентифікації та евалюації предмета думки мовця. Комунікативний статус контекстуалізації предмета думки мовця визначають комунікативні фактори – просторово-часовий, статусно-рольовий, епістемічний та афективний, які мають широкий арсенал вербального та невербального вираження в дискурсі.

6. Реконтекстуалізація спрямована на функційну переорієнтацію предмета думки мовця в дискурсі, яка зумовлена зміною перспективи комунікативних партнерів на предмет їхнього обговорення. Комунікативні

фактори реконтекстуалізації предмета думки мовця включають просторово-часову неоднорідність, перерозподіл комунікативних ролей, присутність стороннього реципієнта та політопікальність комунікації, які експліковано в дискурсі за допомогою вербальних та невербальних засобів.

7. Деконтекстуалізація зорієнтована на генералізацію предмета думки мовця в дискурсі. Комунікативний статус деконтекстуалізації предмета думки мовця визначають спільні соціально-культурні знання комунікативних партнерів щодо предмету їхнього обговорення, що представлені в дискурсі відповідними лінгвальними засобами.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати слугують внеском у подальшу наукову розбудову германістики, зокрема теоретичної граматики та лексикології англійської мови, а також можуть бути екстрапольовані й на відповідні галузі загального мовознавства: когнітивну лінгвістику (теорія когнітивних моделей), дискурсологію (особливості художнього дискурсу), теорію мовної комунікації (ситуативний контекст спілкування).

Практична цінність роботи мотивована доцільністю застосування її основних положень та висновків для викладання окремих розділів у курсах теорії комунікації, соціолінгвістики, дискурсивного та конвєрсаційного аналізу, прагматики, лінгвістики тексту, для підготовки методичних посібників із спецкурсів «Інтерпретація тексту», «Когнітивна лінгвістика», «Комунікативна лінгвістика» та в науково-пошуковій роботі студентів і аспірантів.

Апробація роботи. Основні теоретичні положення і практичні результати праці викладено у доповідях на 18 наукових конференціях: «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 2008-2010); «Дні науки» ВНУ імені Лесі Українки (Луцьк, 2008-2009); «Пріоритети сучасного германського та романського мовознавства» (Луцьк, 2008-2009); «Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі» (Київ,

2009); «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2009); «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2009); «Іноземна філологія у XXI столітті» (Запоріжжя, 2009); «Проблеми зіставної семантики» (Київ, 2009); «Мова та література у полікультурному просторі» (Львів, 2014); «Фестиваль науки» (Луцьк, 2014; 2016); «Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI столітті» (Одеса, 2015); «Urgent Problems of Philology and Linguistics» (Будапешт, 2015); «Актуальні проблеми філології» (Чернівці, 2016 р.).

Публікації. Найбільш суттєві положення дисертаційної роботи висвітлено в 17 публікаціях, із них 10 статей у фахових виданнях України, 1 – в іноземному виданні (Угорщина). Усі публікації виконано одноосібно. Загальний обсяг публікацій – 5,33 друк. арк.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (273 позиції), списку джерел ілюстративного матеріалу (39 позицій) та додатка. Робота містить 10 схем та 4 таблиці, що унаочнюють отримані результати. Загальний обсяг дисертації – 231 сторінка, обсяг основного тексту – 202 сторінки.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал і методи дослідження, сформульовано робочу гіпотезу, розкрито наукову новизну, висвітлено теоретичне й практичне значення роботи, подано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження, описано структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» подано основні теоретичні положення, пов'язані із дослідженням дискурсу та контексту, розглянуто багатогранну парадигму контексту та контекстуальності в сучасній лінгвістиці, визначено методи наукового дослідження, а також вибудовано його алгоритм.

У другому розділі «Когнітивна структура контексту в англomовному художньому дискурсі» розглянуто структуру контексту як ментальної репрезентації комунікативної ситуації, його функційні властивості та досліджено динаміку взаємодії контекстуальних моделей комунікантів.

У третьому розділі «Комунікативний статус контекстуалізації» визначено суть операції контекстуалізації предмета думки мовця, проаналізовано комунікативні фактори та виявлено лінгвальні засоби контекстуалізації предмета думки мовця в англomовному художньому дискурсі.

У четвертому розділі «Комунікативний статус реконтекстуалізації та деконтекстуалізації» встановлено суть операцій реконтекстуалізації і деконтекстуалізації предмета думки мовця, досліджено функційну специфіку факторів реконтекстуалізації та деконтекстуалізації предмета думки мовця та визначено лінгвальні засоби цих контекстуальних операцій.

У загальних висновках викладено теоретичні та практичні результати проведеного дослідження й окреслено перспективи подальших наукових розвідок у галузі досліджуваної проблематики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Категорійно-поняттєвий апарат дискурсології

Для нашого дослідження важливим є розгляд основних понять дискурсології, оскільки контекст та контекстуальність знаходять свою реалізацію саме в дискурсі. Міждисциплінарне поняття *дискурсу* набуло популярності в найрізноманітніших гуманітарних науках: психології, соціології, філософії, культурології, етнографії, політології, літературознавстві, теорії комунікації. Численні праці відомих вчених (Ф. Бацевич [8], Р. Водак [33; 34; 270; 271], Т. ван Дейк [198; 200; 202], В. Карасик [58; 59], М. Макаров [106], О. Морозова [115], Г. Почепцов [134], А. Приходько [136], К. Серажим [149], Л. Солощук [151], І. Сусов [153], В. Чернявська [168; 169], І. Шевченко [173; 174], Н. Ферклог [207; 208]) засвідчують неабиякий інтерес до вивчення дискурсу і в сучасній лінгвістиці.

У лінгвістичний обіг термін «дискурс» був уведений американським лінгвістом-дескриптивістом З. Харрисом у 50-ті роки ХХ століття, який визначав дискурс як послідовність речень, вимовлену (чи написану) однією чи кількома особами у певній ситуації [175, с. 137].

Неоднозначність та розмитість змісту терміна «дискурс» спричинені багатогранною парадигмою підходів до його вивчення та методів аналізу в сучасних лінгвістичних студіях [107, с. 12-14]. Так, на думку Т.А. ван Дейка, дискурс – це зв'язний текст у сукупності з екстралінгвальними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами [198].

Ф. Бацевич визначає дискурс як «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, тривалий у часі процес, утілений у певній кількості повідомлень; мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну,

друковану, паралінгвальну тощо), відбувається у межах одного чи кількох каналів комунікації, регулюється стратегіями і тактиками учасників спілкування і являє собою складний синтез когнітивних, мовних і позамовних чинників, залежних від тематики спілкування» [9, с. 43-44].

О. Кубрякова розуміє дискурс як когнітивний процес, пов'язаний з продукуванням мовлення та створенням мисленнєвого продукту, як розгалужену структуру знань, невід'ємними складовими якої є знання про мовлення та мовленнєву діяльність [94, с. 125; 96, с. 186-197].

І. Шевченко характеризує дискурс як особливу синергетичну систему, інтегральний феномен, «мисленнєвокомунікативну діяльність, яка є сукупністю процесу і результату» [172].

Синтезуючи різноманітні підходи до визначення дискурсу, ми вважаємо, що зміст цього поняття найповніше розкриває метафора «мовлення, занурене в життя» [5, с. 136], оскільки дискурс – це контекстуалізоване, ситуативне мовлення. При застосованому в роботі діяльнісному підході дискурс кваліфікують не як раціонально побудований концептуальний об'єкт чи злагоджений механізм, а спільна творча діяльність учасників комунікації [42, с. 11]. Дискурс – це інтерактивний процес, розумово-комунікативна взаємодія комунікантів, що здійснюється за допомогою природної мови та інших семіотичних систем [106; 114; 139, 198].

Відповідно до однієї з найповніших класифікацій дискурсів Г. Почепцова [134], виокремлюють теле- і радіодискурси, газетний, театральний, кінодискурс, літературний (художній) дискурс, дискурс у сфері публік рілейшнз, рекламний дискурс, політичний, релігійний дискурси.

Релевантним для нашого дослідження є художній дискурс. Автор художнього твору прагне сконструювати семантично зрозумілий і точний текст, ранжувати персонажі та події і висловити типове, тобто представити своєрідну модель людської взаємодії [57, с. 175]. Підставою для вибору художніх творів у якості матеріалу дослідження є те, що саме художній твір в

найбільшій мірі здатен слугувати джерелом для аналізу контексту та контекстуальності.

Як і деякі лінгвісти [32; 150], ми схилиємось до думки, що художній діалог персонажів – це не готовий зразок реального спілкування, а типізоване відображення реальної комунікації з урахуванням її особливого функційного характеру. Моделюючи мовлення персонажів, автор художнього твору керується бажанням передати максимально правдиво життєву ситуацію. Репліки персонажів покликані не лише відобразити особливості їхнього мовлення, характер і мету спілкування, а й виступати засобом створення відповідних образів автором художнього тексту.

Ми розглядаємо персонажів художнього твору як моделі мовної особистості, що говорять та слухають, міркують та діють в уявному світі, створеному автором тексту. Художній дискурс віддзеркалює особливості мовної особистості та має інтерактивну структуру, що проявляється у взаємодії його актантів, їх діалозі [142].

Поняття *«мовна особистість»* (уведене В. Виноградовим) набуло особливої значущості в останні десятиріччя з бурхливим розвитком когнітивної лінгвістики. До питання вивчення мовної особистості апелює чимало відомих лінгвістів (Г. Богін, С. Воркачов, І. Голубовська, В. Карасик, Ю. Караулов та інші) [19; 37; 44; 37; 59; 61].

Розуміння поняття *«особистість»* на побутовому рівні передбачає стиль життя індивіда чи характерний спосіб реагування на життєві проблеми. У психології особистість – це відносно стабільна організація мотиваційних нахилів, які виникають у процесі взаємодії між біологічними стимулами та соціальним і фізичним оточенням, умовами [61, с. 35].

Ю. Караулов вважає, що мовну особистість слід розглядати не лише як частину багатогранного розуміння особистості в психології, але і як особистість, яка поєднує в собі цілий комплекс компонентів (психічний,

соціальний, етнічний), що переломлюються через її мову, дискурс. [61, с. 37-39]. Іншими словами, мовна особистість виражається в мові і через мову.

У дискурсі мовна особистість трансформована у дискурсивну особистість. *Дискурсивна особистість* – це мовна особистість, яка сама породжується дискурсом і породжує його у вигляді фрагментарного або цілісного, усного чи письмового повідомлення, що може бути закінченим або безперервно поновлюваним [127, с. 132]. У термінах нашої роботи мовна особистість (мовець) реалізовує себе у дискурсивній взаємодії зі своїм комунікативним партнером – адресатом, разом з яким вони генерують контекст (точніше, контекстуальні моделі) дискурсу, сфокусований навколо предмета їхнього обговорення.

На думку Ю.Караулова, дискурс – це складне комунікативне явище, складовими якого є *текст* та екстралінгвальні фактори (знання про світ, думки, установки, цілі учасників комунікації), тобто *контекст* [61].

Дискурс та текст являють собою два взаємопов'язані поняття, які існують у сукупності в межах художнього твору. Як влучно зауважує В. Наєр, текст – це сторона мовленнєвого твору, що зорієнтована на мову (лінгвістична сфера), тоді як дискурс спрямований на світ (екстралінгвістична сфера). У дискурсі виразно проявляється особистість мовця, його переконання, емоції, оцінки, наміри, а у тексті ці параметри вербалізуються. Дискурс сфокусований на концептуальній сфері мовленнєвої діяльності, у той час як текст – на вербальній [119].

Поділяючи погляди Ф. Бацевича, ми визначаємо текст як результат спілкування, його структурно-мовну складову і одночасно кінцеву реалізацію; структуру, в яку втілюється «живий» дискурс після свого завершення [8, с. 147].

Основним дискурсивним параметром, що опосередковує зв'язок між текстом та породжувально-рецептивною діяльністю комунікантів, є *контекст*. На думку Н. Савелюк, текст поза контекстом – це лише

гіпотетична абстракція, «мертва мова», яка містить потенційно нескінченну множину значень, що ще не знайшли свого «автора» чи «читача» зі здатністю виокремлювати та приписувати цим значенням їх реальні, «живі» смисли [141, с. 29].

Аналіз дискурсу у відриві від контексту буде неповним, адже лінгвістика, яка вириває текст із реальної ситуації спілкування, не може адекватно аналізувати його зміст, оскільки сам сенс формується у процесі взаємодії знань адресата, інформації, яку він здобуває з контексту та лінгвального значення тексту як такого [106, с. 22].

Контекст не слід розглядати як «окантовку навколо вербального ядра, яку можна за необхідності відкинути» [18, с. 25]. Як влучно зауважує Н. Воронцова, «не контекст є вмонтованим у вербальний компонент, а навпаки, вербальний компонент є органічно вбудованим у невербальну сферу взаємодії» [39, с. 163]. Це пов'язано з тим, що саме невербальний компонент є первинним та вихідним у комунікативних процесах, тоді як вербальна комунікативна дія винила як похідна від нього.

Розглянемо детальніше багатогранну парадигму контексту та феномен контекстуальності в сучасній лінгвістиці.

1.2. Контекст та контекстуальність в лінгвістичній парадигмі

Узагальнене визначення **контексту** (від лат. *contextus* – поєднання, зв'язок), яке відображає множинність його розуміння в лінгвістичних студіях, характеризує контекст як «семантико-граматичну і комунікативну єдність певного текстового елемента із текстовим і ситуативним оточенням як індикатором значення й функціональної ваги такого елемента» [144, с. 517].

Виходячи з даної дефініції контексту, в сучасній лінгвістиці існує два основних підходи до розуміння суті цього феномена. Перше, вузьке

розуміння контексту як лінгвального оточення або *ко-тексту*, «звужує його значення до рівня текстового фрагмента, який визначає семантику певної мовної одиниці» [145, с. 252] (Н. Амосова, Г. Колшанський, З. Харріс) [3; 82; 224]. Для такого підходу актуальним є розмежування контексту дозволу (як індикатора полісемії), підтримки (при поясненні термінів), гасіння (при отриманні словом протилежної семантики), компенсації (при еліпсисі), ідентифікації (при появі нових смислів), об'єднання (при актуалізації двох значень) [105, с. 238].

Друге, широкє розуміння контексту, передбачає екстраполяцію за межі тексту та «врахування не лише індикації текстового масиву, а й глобальних умов оптимального забезпечення комунікації, зокрема, її мети, рольової природи комунікантів, їхніх тезаурусів, соціального і культурного середовища комунікації і т.д.» [145, с. 252] (Ф. Бацевич [8], Дж. Вершуерен [267], Дж. Гамперц [221], Ч. Гудвін [204], Т.А. ван Дейк [198], А. Дюранті [204], М. Макаров [106], В. Миркін [118], О. Морозова [116], Т. Слама-Казаку [257], Дж. Томас [264], Дж. Фірс [211]).

За словами родоначальника теорії контексту, засновника Лондонської лінгвістичної школи Дж. Фірса, висловлення отримує смисл в ситуативному і соціальному контекстах і є функцією такого контексту [211, с. 29]. Такий тип контексту кваліфікують як комунікативний, ситуаційний або називають *конситуацією*. Широка дефініція контексту є основою його диференціації у вигляді бінарних опозицій на локальний (мікроконтекст) та глобальний (макроконтекст), лінгвальний і ситуативний, експліцитний та імпліцитний, психологічний і культурний, операційний та комунікативний [118, с. 96-97].

У сучасній дискурсології спостерігаємо тенденцію до інтерпретації контексту як когнітивного явища, суб'єктивного конструкту учасників комунікації, ментальної репрезентації, що передбачає можливість звести різні типи контексту до схем / моделей сприйняття та розуміння дискурсу. Іншими словами, замість зовнішнього контексту у фокусі уваги перебувають

його когнітивні проєкції у вигляді знань / уявлень комунікантів про фізичні, соціокультурні, психологічні, комунікативно-конвенційні, етномарковані та інші характеристики ситуації спілкування.

Н. Кравченко, відносячи «контекст» до лінгвокогнітивної категорії дискурс-аналізу, розглядає його як сукупність синхронізованих знань комунікантів про всі фактори й аспекти дискурсивного семіозису, які активуються на основі знакової форми тексту й одночасно динамізують та генерують текстові смисли, виокремлюють текст із семіозису, співвідносячи його зі світом (контекстуальними моделями) [86, с. 259].

Метафорично порівнюючи дискурс з айсбергом, Т.А. ван Дейк зазначає, що текстова структура дискурсу – це лише його видима вершина, в той час як його невидима частина представлена контекстом [200, с. viii].

Теоретичним підґрунтям вивчення контексту в нашому дослідженні є сучасна соціокогнітивна теорія контексту Т.А. ван Дейка, фундаментальні положення якої висвітлені у його наукових працях: «Discourse and Context: A Sociocognitive Approach» (2006) [198], «Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk» (2009) [200], «Discourse and Knowledge: Handbook of Discourse Analysis» (2012) [199]. Окреслюючи суть своєї теорії, він наголошує, що дискурс базується на суб'єктних дефініціях комунікативної ситуації (контекстуальних моделях) її учасників.

Вслід за Т.А. ван Дейком [198], під **контекстом** ми розуміємо ментальну репрезентацію *релевантних* вимірів комунікативної ситуації в епізодичній пам'яті комунікантів. Контекст являє собою особливе ментальне утворення, яке генерують та трансформують комунікативні партнери в процесі мовленнєвої взаємодії.

Релевантність як критерій відбору складових для конструювання контексту комунікативними партнерами лежить в основі теорії, розробленої Д. Шпербером та Д. Вілсон у спільній праці «Relevance. Communication and Cognition» [258]. Теорія релевантності знаходить свою реалізацію і в нашому

дослідженні, проте в дещо видозміненому вигляді. Згідно з теорією Шпербера-Вілсон, релевантність інформації визначає її контекстуальний ефект, а саме, розуміння інформації за найменших затрат когнітивних зусиль, тобто увага фокусується на результаті. У нашому випадку релевантність інформації пояснюємо її безпосередньою умовою для побудови ментальної репрезентації комунікативної ситуації, тобто для нас важливим є не контекстуальний ефект релевантної інформації, а сама релевантна інформація як така.

Дослідження контексту в нашій роботі здійснено відносно тематичного об'єкта комунікації – предмета думки мовця. Слідом за У. Чейфом, під **предметом думки мовця** (далі – ПДМ) ми розуміємо когерентну агрегацію (накопичення) думок (позицій), що вводить мовець у дискурс і розвиває або сам мовець, або спільно із його співрозмовниками [192, с. 674]. ПДМ може виступати як людина та її вчинки, так і будь-яка важлива для мовця подія чи проблема.

ПДМ є когнітивно-комунікативним утворенням, що має здатність дискурсотворення і забезпечує тематичну когерентність вербального плану дискурсу. ПДМ актуалізується в концептуальних координатах комунікативних партнерів та знаходить своє вираження в дискурсі. Те, як ПДМ введено й розвинуто в дискурсі, називають «дискурсною прогресією» [267, с. 140].

Спочатку ПДМ належить не дискурсу як такому, а людині і лише пізніше, по мірі утвердження інтерсуб'єктного статусу ПДМ, – дискурсу як соціальній практиці комунікативної спільності людей, соціальному відношенню, побудованому в даний момент на цьому ПДМ. Саме це відношення, якщо скористатись математичною метафорою, виглядає як соціальна функція від індивідуального ПДМ [106, с. 93].

На думку Л. Булатецької, ПДМ є «концептуальною сутністю, що здатна реалізуватись в тексті та в контексті вербального і невербального типу» [22,

с. 8]. ПДМ, який задає вектор розгортання мовленнєвої взаємодії між комунікативними партнерами, та контекст перебувають у відношеннях «фігури» та «фону» (*figure – ground relations*), де «фігурою» виступає ПДМ, а «фоном» – контекст. ПДМ, який формується ментально в концептуальних координатах мовця та дістає вербальну експлікацію в процесі розгортання дискурсу, розпізнається та належним чином ідентифікується адресатом лише за умови врахування релевантних контекстуальних умов комунікації.

Зумовленість ПДМ контекстуальними умовами здійснення комунікації формує його **контекстуальність**. Загалом кажучи, контекстуальність належить до визначальних рис дискурсу як комунікативної ситуації. В. Дем'янков трактує контекстуальність як сукупність викладених подій, їхніх учасників, перформативної інформації й не-подій, тобто обставин, що супроводжують події; фону, який пояснює їх; оцінки учасників подій, інформації, що співвідносить дискурс із подіями [145, с. 120].

Американський лінгвіст Е. Холл на основі порівняльних досліджень різних культурних груп у 1976 році розробив теорію контекстуальності комунікації [222], розмежувавши висококонтекстні та низькоконтекстні культури. Для висококонтекстних культур характерними є недовіра до слова, прихована манера мовлення, багатозначні паузи, важливість невербального спілкування та відповідність усталеним суспільним відносинам. Основними ознаками низькоконтекстних культур є чітка і виразна манера мовлення, незначна частка невербального спілкування та можливість розуміти мовлення без урахування соціального контексту.

Поділяючи погляди О. Селіванової, в термінах нашого дослідження ми визначаємо контекстуальність як «різний ступінь важливості контексту комунікативної ситуації, фонових знань для розуміння змісту вербального висловлення» [145, с. 253], а саме, для адекватного встановлення та розуміння ПДМ. Контекстуальність ПДМ ми розглядаємо в термінах трьох контекстуальних операцій – контекстуалізації (конкретизації ПДМ),

деконтекстуалізації (генералізації ПДМ) та реконтекстуалізації (функційної переорієнтації ПДМ) (терміни Дж. Гамперца [221]), які володіють потужним арсеналом вербального та невербального представлення в англomовному художньому дискурсі.

1.3. Методологія та методика дослідження

Комплексне лінгвістичне дослідження неможливе без надійних методологічних засад. *Методологія* (від гр. *methodos* – шлях дослідження і *logos* – слово, вчення) – це сукупність дослідницьких принципів, якими оперує лінгвіст на різних етапах дослідження, починаючи з визначення його цілей та закінчуючи формулюванням висновків і узагальнень [2, с. 318].

Студіювання контексту та контекстуальності в нашій роботі ґрунтоване на методологічних засадах *діяльнісного підходу* та виконано в руслі когнітивно-комунікативних досліджень дискурсу. Згідно з діяльнісним підходом до вивчення дискурсу, основи якого закладені в працях видатних вчених ХХ століття (М. Бахтін, Л. Вітгенштейн, В. Гумбольдт, О. Потебня, М. Фуко та інші) [11; 40; 46; 131; 165], мову трактують не як репрезентацію готового знання про світ або пасивне віддзеркалення позамовної дійсності суб'єктом пізнання, що виражено в наборі одиниць різного рівня, а як вид інтегрованої динамічної когнітивної діяльності суб'єктів пізнання. Відповідно до діяльнісного підходу, комунікант конструює модель контексту та впливає на конструювання моделі контексту своїх співрозмовників у дикурсивній взаємодії.

Когнітивна діяльність людини являє собою «сукупність ментальних операцій оброблення інформації, яка сприймається за чуттєво-перцепційними каналами або вже репрезентована у свідомості людини» [90, с. 81]. Результатом когнітивної діяльності є формування знань, які являють

собою не відображену дійсність у свідомості суб'єкта, а її образ, інтерпретацію [52, с. 3].

Когнітивна (або когнітивно-дискурсивна) наукова парадигма спрямована на пояснення постійних кореляцій і зв'язків між мовою, мовними продуктами, з одного боку, і структурами знань, операціями мислення та свідомості, з іншого [144, с. 16]. Провідним у когнітивній парадигмі є *конструктивний метод*, який передбачає побудову й конструювання об'єкта дослідження у вигляді спрощеної, гіпотетичної абстрактної схеми [143, с. 407].

Метод як важливий компонент входить у структуру методології, хоча розробка його основних принципів і прийомів, послідовність їх використання диктуються передусім концептуальними засадами [152, с. 221-222]. *Метод* – це, з одного боку, спосіб організації пізнавальної й дослідницької діяльності науковця з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки, а з іншого – система процедур аналізу об'єкта дослідження та перевірки отриманих результатів [143, с. 393]. На відміну від методу, *методика* дослідження передбачає конкретне застосування методів відповідно до мети й задля розв'язання поставлених завдань дослідження.

Загальноприйнятою є диференціація методів дослідження на *загальні* та *спеціальні*. До першої групи методів належать індукція, дедукція, аналіз, синтез, гіпотеза, спостереження, порівняння, експеримент, моделювання тощо. Другу групу методів утворюють лінгвістичні методи, які застосовують в лінгвістиці з метою вивчення її об'єкта та предмета і мають власну специфіку [145, с. 329].

У термінах нашої роботи вивчення контексту та контекстואльності ґрунтовано на поєднанні як загальнонаукових, так і лінгвістичних методів дослідження. Серед загальнонаукових методів ми послуговувались гіпотетико-дедуктивним методом, аналізом, синтезом, описовим і порівняльним методами та методом кількісного аналізу.

Гіпотетико-дедуктивний метод ми застосовували для побудови та доведення на фактичному матеріалі висунутої гіпотези: контекстуальність предмета думки мовця реалізують операції контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації, які зумовлені особливостями формування та функціонування контекстуальних моделей комунікативних партнерів в процесі їх мовленнєвої взаємодії, сконцентрованої навколо ПДМ. Гіпотеза – це побудова припущення щодо ознак, закономірностей, способів існування досліджуваного об'єкта [143, с. 394]. Як варіант можливого розв'язання проблеми, вона висувається наперед і потребує перевірки та підтвердження. Цей метод ґрунтований на доборі об'ємного та актуального ілюстративного матеріалу, який є об'єктом комплексного аналізу. Дедукція уможлиблює на основі загальних положень або гіпотези зробити висновки про окремі лінгвальні явища.

Аналіз та синтез як загальнонаукові методи утворюють діалектичну єдність протилежностей. *Аналіз* – це спосіб дослідницької діяльності з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки, що полягає у розділенні цілого на частини й описі кожної з частин і зв'язків між ними [143, с. 26], в той час як *синтез* – це спосіб дослідницької діяльності з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки, що полягає в поєднанні його складників і вивченні їх як єдиного цілого [143, с. 657]. В наших наукових розвідках аналіз та синтез використано на різних етапах дослідження одночасно, що надало результатам дослідження достовірнішого та об'єктивнішого характеру.

Описовий метод – сукупність процедур інвентаризації (виділення одиниць аналізу), таксономії (класифікації) й інтерпретації досліджуваних мовних явищ [145, с. 433]. Саме за таким планом здійснено дослідження лінгвальних засобів контекстуальних операцій стосовно ПДМ в художньому дискурсі.

Порівняльний метод використовуємо з метою вияву спільних і специфічних ознак двох явищ, розбіжностей між ними за певними параметрами [144, с. 50]. Порівняльний метод уможливив порівняння контекстуальних моделей комунікативних партнерів в процесі їх взаємодії, а також двох різноспрямованих контекстуальних операцій – контекстуалізації та деконтекстуалізації ПДМ.

У дослідженні також застосовано елементи *статистичного аналізу* – для представлення кількісного співвідношення вербальних засобів вираження комунікативних факторів контекстуалізації ПДМ. Останнім часом важко знайти філологічну працю, де б не наводились кількісні показники того чи іншого мовного явища. Статистичний метод сприяє раціональній організації лінгвістичних спостережень та забезпечує достовірність й надійність отриманих результатів.

Поряд із загальнонауковими методами ми послуговувались лінгвістичними методами, які створюють надійне підґрунтя для мовознавчих пошуків у сфері функціонування контексту та контекстуальності в дискурсі: метод суцільної вибірки, аналіз словникових дефініцій, контекстуально-інтерпретаційний метод, метод дискурсивного аналізу, елементи конwersаційного аналізу.

За допомогою *методу суцільної вибірки* з діалогічного мовлення персонажів британської та американської художньої прози було відібрано та опрацьовано ілюстративний матеріал дослідження – 750 цілісних у змістовому плані фрагментів комунікативних інтеракцій.

Аналіз словникових дефініцій дав змогу виявити зміст поняття «контекст» та створити базу для розмежування різних підходів до його розуміння в сучасній лінгвістиці.

Контекстуально-інтерпретаційний метод спрямований на вияв жорсткої системи безперервного контексту, в межах якого здійснено розвиток відповідної теми й розкриття концепту тексту [145, с. 253]. При

цьому враховують контексти породження (контекстуальна модель мовця) і рецепції (контекстуальна модель адресата) та мініконтекст фрагменту тексту чи макроконтекст цілого текстового масиву. Ми послуговувались цим методом для визначення функційних властивостей контексту та динаміки взаємодії контекстуальних моделей комунікативних партнерів.

Метод дискурсивного аналізу націлений на виявлення ролі різноманітних соціальних, психічних, духовних, культурних та інших чинників, які впливають на інтеракцію особистостей та створення ними відповідного типу дискурсу [7, с. 33]. Використання цього методу сприяло визначенню комунікативних факторів, які виступають детермінантами дискурсивної поведінки комунікативних партнерів та лежать в основі контекстуальних операцій стосовно ПДМ.

Конверсаційний аналіз – методика дослідження діалогічного усного мовлення, що застосовують в соціолінгвістиці й дискурс-аналізі [145, с. 245]. Необхідність використання елементів цього методу випливала з детального аналізу не лише вербальних, а й невербальних засобів контекстуальних операцій щодо ПДМ в англomовному художньому дискурсі.

Послуговуючись комплексною лінгвістичною методикою, ми спланували наступний поетапний алгоритм аналізу контексту та контекстуальності у сучасному англomовному художньому дискурсі:

I. Перший етап аналізу:

1. Аналіз та систематизація основних понять дискурсології (дискурс, текст, контекст, мовна / дискурсивна особистість).
2. Встановлення взаємозв'язку контексту та контекстуальності в сучасній лінгвістичній парадигмі.

II. Другий етап аналізу:

1. Моделювання структури контексту як ментальної репрезентації комунікативної ситуації.

2. Розкриття функційних властивостей контекстуальних моделей та динаміки їх взаємодії.

III. Третій етап аналізу:

1. Виявлення суті операції контекстуалізації ПДМ в англomовному художньому дискурсі.

2. Аналіз комунікативних факторів контекстуалізації ПДМ (просторово-часового, сатусно-рольового, епістемічного та афективного).

3. Дослідження вербальних та невербальних засобів контекстуалізації ПДМ.

IV. Четвертий етап аналізу:

1. Встановлення суті операції реконтекстуалізації ПДМ в англomовному художньому дискурсі.

2. Визначення комунікативних факторів реконтекстуалізації ПДМ (фактор просторово-часової неоднорідності, фактор перерозподілу комунікативних ролей, фактор стороннього реципієнта, фактор політопікальності комунікації).

3. Виявлення вербальних та невербальних засобів реконтекстуалізації ПДМ.

4. З'ясування суті операції деконтекстуалізації ПДМ в англomовному художньому дискурсі.

5. Дослідження лінгвальних засобів деконтекстуалізації ПДМ.

Запропонований алгоритм дослідження – це комплекс цілеспрямованих дій, зорієнтований на системне вивчення функційної структури контексту та особливостей реалізації контекстуальності у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Висновки до першого розділу

1. Дискурс як міждисциплінарне поняття характеризується багатогранною парадигмою підходів до його вивчення та методів аналізу в сучасній лінгвістиці. В термінах застосованого в нашому дослідженні діяльнісного підходу дискурс визначаємо як інтерактивний процес, спільну творчу, розумово-комунікативну взаємодію учасників комунікації.

2. Художній діалогічний дискурс найбільшою мірою здатен слугувати відображенням реальної комунікації з урахуванням її особливого функційного характеру. Дослідження художнього дискурсу засвідчують важливість мовної особистості для комунікативного процесу, яка реалізує себе у дискурсивній взаємодії зі своїм комунікативним партнером і трансформується у дискурсивну особистість.

3. Множинність розуміння контексту у сучасних лінгвістичних студіях визначило два основних підходи до розуміння сутності цього феномена: 1) ко-текст як лінгвальне оточення текстового елемента та 2) конситуація як глобальні умови здійснення комунікації (рольова природа комунікантів, їхні тезауруси, соціально-культурне середовище комунікації). В рамках сучасної соціокогнітивної теорії, яка є теоретичним підґрунтям нашого дослідження, контекст являє собою ментальну репрезентацію релевантних вимірів комунікативної ситуації в епізодичній пам'яті комунікантів. Контекст – це особливе ментальне утворення, генероване комунікативними партнерами, що постійно трансформується в процесі їх мовленнєвої взаємодії.

4. Зумовленість тематичного об'єкта комунікації – предмета думки мовця контекстуальними умовами здійснення комунікації формує його контекстуальність. ПДМ як когнітивно-комунікативне утворення має здатність дискурсотворення і забезпечує тематичну когерентність вербального плану дискурсу. Контекстуальність ПДМ, що реалізована в трьох контекстуальних операціях (контекстуалізації, реконтекстуалізації та

деконтекстуалізації), визначаємо як різний ступінь важливості контексту комунікативної ситуації для адекватного встановлення та розуміння ПДМ.

5. Дослідження контексту та контекстуальності у сучасному англomовному художньому дискурсі потребує застосування комплексної методики, яка є характерною для сучасної наукової парадигми. Запропонований алгоритм аналізу – це сукупність взаємопов'язаних кроків, що передбачає застосування відповідних методів, адекватних стосовно кожного етапу дослідження.

Основні положення розділу відображено в публікаціях автора [64; 69].

РОЗДІЛ 2

КОГНІТИВНА СТРУКТУРА КОНТЕКСТУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Контекст як ментальна репрезентація комунікативної ситуації

Фундаментальною ознакою ПДМ як комунікативно-змістової одиниці спілкування є його зумовленість конкретними контекстуальними умовами здійснення комунікації, що в нашому дослідженні визначаємо як **контекстуальність**. Для того, щоб краще зрозуміти суть контекстуальних операцій відносно ПДМ (Розділи 3 та 4) – **контекстуалізації, реконтекстуалізації і деконтекстуалізації**, які виформовують його контекстуальність, – в цьому розділі ми розглянемо структуру контексту як ментальної репрезентації комунікативної ситуації, його функційні властивості та динаміку взаємодії контекстуальних моделей комунікантів.

Дикурсивна інтеракція між комунікативними партнерами завжди відбувається в межах конкретної комунікативної ситуації. Комунікативна ситуація в загальному вигляді являє собою системну кореляцію ситуативних змінних: мовець (**Я**) та адресат (**ТИ**), які перебувають в певному місці (**ТУТ**) та часі (**ЗАРАЗ**), пов'язані комунікативними стосунками, тобто обмінюються повідомленнями.

Безмежна різноманітність конфігурацій складових комунікативної ситуації робить кожну з них унікальною. Більше того, мовець та адресат як антропокомпоненти вербальної взаємодії є унікальними «особистостями із властивою їм структурою свідомості, яка містить лексикон, що характеризує їх як мовних особистостей, тезаурус різноманітних знань (соціальних, побутових, культурних, енциклопедичних тощо), дискурсивну (комунікативну) компетенцію – систему правил, навичок і вмінь спілкування,

а також актуалізує певну інтенцію (мету, наміри комунікації) й інтерпретанту як готовність сприйняти повідомлення» [145, с. 232].

Суттєвою є не ситуація сама по собі, взята в абсолютних показниках, а те, як цю ситуацію визначає суб'єкт, оскільки саме останній вибирає із свого реального фізичного оточення те, що є для нього релевантним в даний момент. Отож, ситуація являє собою абстракцію, утворену в результаті ментальної обробки людиною свого досвіду (сенсорного, інтенційного, раціонального) [116, с. 101].

Комунікативна ситуація може набувати альтернативних інтерпретацій учасниками спілкування. Р. Ленекер увів поняття «конструювання» (*construal*) [234, с. 435] для позначення когнітивної здатності людини осмислювати та портретувати одну й ту ж саму ситуацію різними способами. Мовець та адресат здатні по-різному репрезентувати комунікативну ситуацію в своєму *ментальному просторі*. І саме їх суб'єктивна інтерпретація як віддзеркалення релевантних властивостей комунікативної ситуації є точкою відліку для формування та функціонування контексту.

Ментальний простір – це гіпотетичне середовище мислення й концептуалізації, яке відображає уявний стан справ і не проектується на об'єктивний світ, але актуалізується в умовах пізнавальної взаємодії суб'єкта зі світом, зокрема, у процесі породження або сприйняття повідомлення. Результатом функціонування ментального простору є створення контексту як природного середовища діяльності думки [145, с. 321].

Послуговуючись сучасним соціокогнітивним підходом до вивчення контексту Т.А. ван Дейка [198], ми розглядаємо контекст не як об'єктивно існуюче утворення, а як особливий, згенерований комунікантами в режимі реального часу ментальний конструкт, що опосередковує процеси продукування та інтерпретації дискурсу й забезпечує ефективну комунікативну взаємодію.

Можна вважати тривіальним твердження про те, що дискурс не твориться і не сприймається у вакуумі. Він є невід'ємною складовою комунікативної ситуації. Носії мови створюють *модель* тієї конкретної специфічної ситуації, учасниками якої вони є [48, с. 95].

Із тлумачення ситуації як абстракції логічним чином випливає можливість її моделювання, яке починається там, де мова йде про організацію і, особливо, про представлення знань про світ [12, с. 99]. Створені комунікативними партнерами моделі комунікативної ситуації насправді є не самою реальністю, а лише її ментальними репрезентаціями.

Не всі ознаки ситуації дійсності є релевантними для комунікантів. Відповідно, визначення ситуації завжди передбачає відбір найбільш важливих ознак, число яких є кінечним. Ситуація є не довільною, а зв'язною множиною ознак. Ці властивості ситуації відповідають визначенню моделі як схематизованого конструкта, який «заміщує» більш складний або важкий для сприйняття об'єкт [116, с. 101].

Звідси випливає, що мовець та адресат конструюють моделі контексту крізь призму власного бачення та суб'єктивної інтерпретації комунікативної ситуації. Саме тому ми вважаємо, що цілком прийнятним та обґрунтованим є використання терміна не «контекст» у його загальному значенні (тим паче, що поняття «контекст» вже давно стало детермінологізованим і досить часто вживається у значенні «оточення», «середовище»), а «контекстуальна модель» (*context model* – термін Т.А. ван Дейка) у спеціалізованому значенні, в якому ми розглядаємо даний феномен в нашому дослідженні.

Зазначимо, що слідом за Т.А. ван Дейком [198], в роботі ми дотримуємося розуміння **контекстуальної моделі** (далі – **КМ**) як ментальної репрезентації релевантних вимірів комунікативної ситуації в епізодичній пам'яті комунікантів, що забезпечує тематичну когерентність мовленнєвої інтеракції та її семантико-прагматичну наповненість.

Епізодична пам'ять – це частина довготривалої пам'яті, в якій зберігається детальна інформація про комунікативну подію, включаючи вербальні дії мовця та адресата.

Розглядаючи контекст як ментальну репрезентацію комунікативної ситуації, ми не відкидаємо значеннєвості лінгвального контексту (*контексту*), який являє собою сукупність мовленнєвих дій комунікативних партнерів, сфокусованих навколо ПДМ, і кваліфікований як *текстова модель* дискурсу (*text model* – термін Т.А. ван Дейка). Навпаки, текстова модель дискурсу стає частиною КМ, адже кожне попереднє висловлення створює контекст для наступного висловлення, у такий спосіб доповнюючи та розширюючи межі КМ.

Єдина очевидність, яку ми маємо, – це лінгвальний контекст (або вужче – вербальний контекст), решта даних, тобто інші контексти, ми інферуємо, як правило, аналітичним способом і допускаємо варіативність інтерпретацій [118, с. 98].

В цьому плані актуальним є розмежування двох типів КМ: *ексклюзивної* (*exclusive*) та *інклюзивної* (*inclusive*). Ексклюзивна КМ являє собою виключно ментальну реконструкцію комунікативної ситуації, тоді як інклюзивна КМ включає в себе окрім ментальної репрезентації комунікативної ситуації, вербальні та невербальні дії комунікативних партнерів, акумульовані в епізодичній пам'яті.

Комунікативні ситуації можуть бути досить складними, і завданням учасників є редукція складної інформації до простої структури в термінах кількох схематично організованих категорій. Контекстуальна модель – це абстрактна редукована реконструкція комунікативної ситуації [48, с. 75].

КМ як ментальна структура являє собою конфігурацію лімітованої кількості *релевантних* складових. На нашу думку, структура КМ являє собою модель поля (див. Схема 2.1.). Мовець, який усвідомлює себе виконавцем центральної ролі як автор ПДМ та організовує комунікацію з позиції

егоцентризму, формує ядро КМ. Навколо нього будується периферія: адресат, стосунки між комунікантами, їх знання, оцінки та емоції, місце та час комунікації.

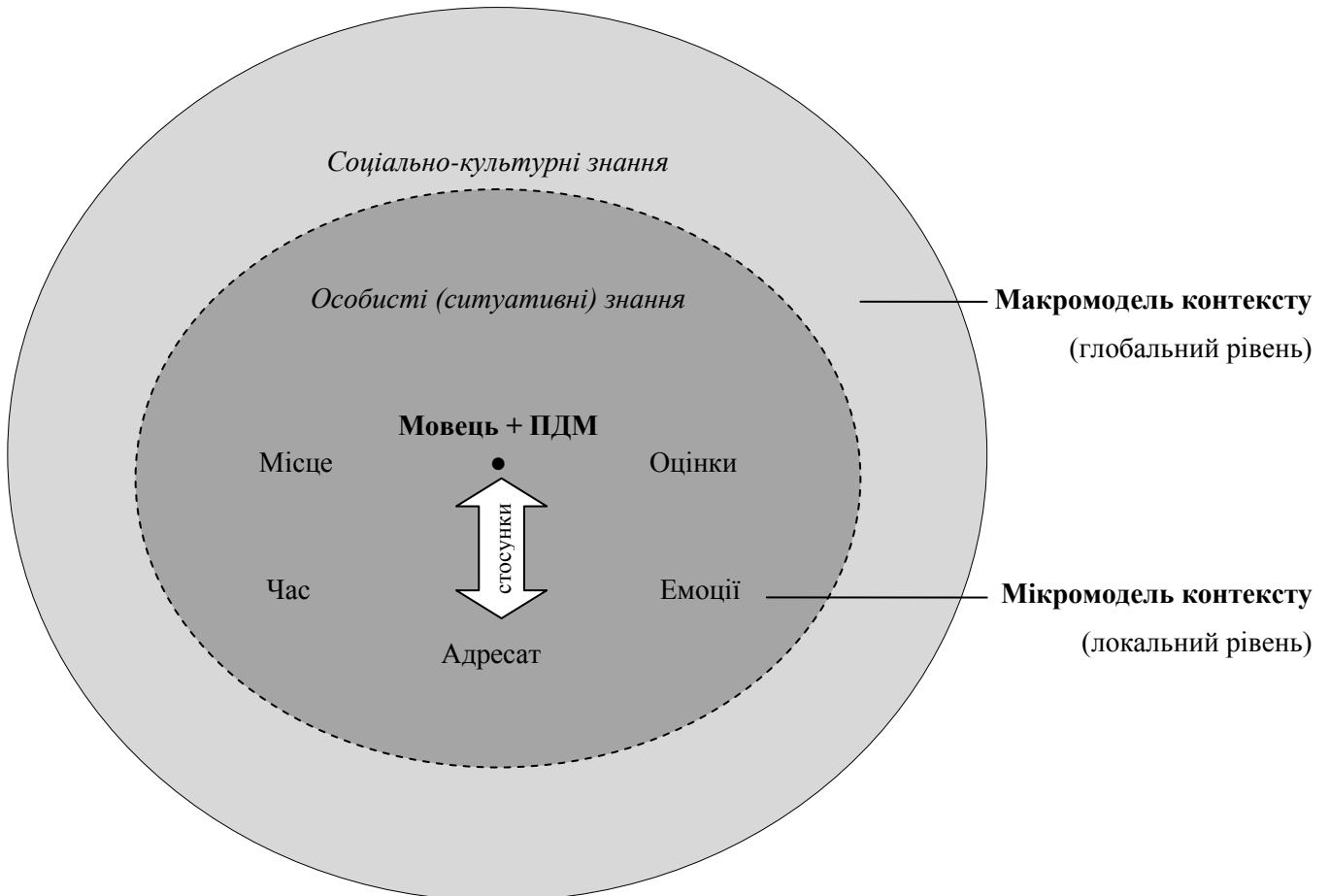

Схема 2.1. Структура контекстуальної моделі

КМ як когнітивний корелят комунікативної ситуації, проектуючись на процес мовленнєвої взаємодії комунікативних партнерів, здійснює контроль над контекстуалізацією (конкретизацією) ПДМ в дискурсі. Які б складні думки не виражали співрозмовники, вони завжди будуть спиратись на ситуацію, в якій відбувається спілкування [27, с. 335].

Для того, щоб гіпотетично змодельовати структуру КМ в концептуальних координатах комунікативних партнерів, розглянемо нижче поданий приклад. Мовця та адресата, які по чергово виступають у ролі

активних реагентів комунікативної інтеракції, позначимо відповідно **AP1** та **AP2**.

The afternoon was fine and dim. He [Birkin] was driving the motor-car, and she [Ursula] sat beside him. But still her face was closed against him, unresponding. When she became like this, like a wall against him, his heart contracted.

AP1 *“Look”, he said, “what I bought”. The car was running along a broad white road, between autumn trees.*

He gave her a little bit of screwed-up paper. She took it and opened it.

AP2 *“How lovely”, she cried.*

She examined the gift.

AP2 *“How perfectly lovely!” she cried again. “But why do you give them me?”*

AP1 *“I wanted to...”, he said, coolly.*

AP2 *“But why? Why should you?”*

AP1 *“Am I called on to find reasons?” he asked. There was a silence, whilst she examined the rings that had been screwed up in the paper.*

AP2 *“I think they are beautiful”, she said. She held them in the light. “Yes, wonderful!” [LWL, 446-447].*

У наведеному відрізку дискурсу КМ представлена наступним чином: ядерним елементом КМ є мовець (Birkin), навколо якого будується периферія: адресат (Ursula), стосунки між комунікантами, їх знання, оцінки та емоції, місце та час комунікації. Стосунки між комунікативними партнерами є дружніми та симетричними, адже це розмова двох закоханих. Їх спільні знання щодо ситуації спілкування (подарунок чоловіка як прояв любові до коханої жінки) сприяють ефективності комунікації навіть за відсутньої прямої номінації ПДМ (*Look what I bought*). ПДМ є подаровані Біркінім сережки для Урсули з метою висловлення свого почуття до неї (*I wanted to...*). Подарунок став справжньою несподіванкою для Урсули, про що

свідчить стан її емоційного піднесення та захоплення, виражений як вербальними (*How lovely; How perfectly lovely! I think they are beautiful; Yes, wonderful*), так і невербальними засобами (*she examined the gift, she examined the rings, she held them in the light*). Розмова має свої просторово-часові координати: відбувається в денний час (*The afternoon was fine and dim*), в автомобілі Біркіна (*He was driving the motor-car, and she [Ursula] sat beside him*), що створює інтимну атмосферу та сприяє реалізації поставленої мети мовця.

Як видно зі Схеми 2.1., КМ має *дворівневу ієрархічну структуру*, що виражається в одночасній ментальній репрезентації комунікативної ситуації на локальному та глобальному рівнях. Така різнорівнева парадигма КМ дозволяє диференціювати *мікромодель* та *макромодель* контексту.

Мікромодель контексту – це модель поточної комунікативної ситуації, що знаходить своє вираження шляхом вербалізації ментальних станів комунікантів. Вона є *динамічним* утворенням, оскільки може змінюватись в процесі комунікації. Макромодель контексту характеризується своєю глобальною спрямованістю, тобто містить соціально-культурні знання комунікативних партнерів, які накладаються на інтеракціональну структуру та забезпечують ефективність комунікації.

Глобальний контекст є продуктом діяльності усіх членів суспільства та його різних інститутів [245, с. 296]. Комуніканти повинні дотримуватись загальноприйнятих суспільних норм для того, щоб поводитись відповідно та природно в певному середовищі, тоді їх комунікативні дії будуть доречними і не створюватимуть конфліктних ситуацій. Такий тип контексту, що включає в себе соціально-культурні знання, є відносно *статичним* на момент здійснення комунікації. Він є релевантним, навіть не будучи актуалізованим [267, 109].

На Схемі 2.1. межа між мікромоделлю та макромоделлю контексту окреслена пунктиром. Це означає, що мікромодель та макромодель контексту не є автономними, вони симультанно функціонують та взаємодіють в процесі спілкування. Комунікативні партнери конструюють у ментальному просторі КМ на локальному та глобальному рівнях. Таке підпорядкування локального контексту глобальному (іншими словами, внутрішнього зовнішньому) відображено в термінах «контекст в контексті» [23, 60]. Щоб виявити ознаки взаємодії мікромоделі контексту на локальному рівні та макромоделі контексту на глобальному рівні, звернемося до наступного прикладу:

We went in by a side door. My aunt's apartment [Aunt Augusta] was on the second floor, and on the first floor there was a small sofa which I [Henry] learnt later had been bought by my aunt so that she could take a little rest on the way up. The lights were on in the living-room, now that the day had darkened, and my eyes were dazzled for a moment by rays from the glass ornaments which flashed back from every open space.

AP1 “Now let me show you my room. I have more of my Venice treasures there”. She had indeed. Her dressing-table gleamed with them: mirrors and powder-jars and ash-trays and bowls for safety pins. “They brighten the darkest day”, she said. There was a very large double-bed as curlicued as the glass. “I am especially attached to Venice”, she explained, “because I began my real career there, and my travels. I have always been very fond of travel. It's a great grief to me that my travels now are curtailed”.

AP2 “Age strikes us all before we know it”, I said.

AP1 “Age? I was not referring to age. I hope I don't look all that decrepit, Henry, but I like having a companion and Wordsworth is very occupied now because he's studying to enter the London School of Economics. This is Wordsworth's snugery”, and she opened the door of an adjoining room. It was crowded with glass Disney figures and worse - all the grinning mice and cats and hares from inferior American cartoon films, blown with as much care as

the chandelier. "From Venice too", my aunt said, "clever but not so pretty. I thought them suitable, however, for a man's room" [GGTA, 77].

У вищеподаному відрізку дискурсу мікромодель контексту має таку конфігурацію: мовець (Aunt Augusta) та адресат (Henry), які пов'язані родинними стосунками (тітка-племінник), знаходячись у квартирі тітки Августи (*aunt's apartment, in the living-room*) у вечірній час (*the day had darkened*), ведуть розмову про «венеціанські скарби» (*Venice treasures*), які придбала тітка Августа під час своїх поїздок до Венеції, з метою показати її любов до подорожей та до міста Венеції (*I am especially attached to Venice, because I began my real career there, and my travels; I have always been very fond of travel*). Для адекватного встановлення ПДМ адресату необхідно активувати не лише знання стосовно поточної комунікативної ситуації (мікромодель контексту на локальному рівні), а й соціокультурні знання (макромодель контексту на глобальному рівні) про місто Венецію, де тітка Августа розпочала свою справжню кар'єру, про Лондонську школу економіки (*the London School of Economics*), де сподівається навчатись її покірний слуга Вордсворт, про героїв американських мультфільмів, фігурки яких прикрашають його кімнату (*Disney figures, American cartoon films*), які також привезені з Венеції (*From Venice too*).

Ми схиляємось до думки, що процес конструювання КМ може бути умовно поділений на дві фази: **фазу формування** та **фазу функціонування** КМ. Фаза формування КМ передбачає, що до моменту настання мовленнєвої інтеракції комунікативні партнери гіпотетично створюють фрагментарну КМ комунікативної ситуації із уже відомих складових. Конструювання КМ починається із репрезентації учасників, просторово-часових особливостей комунікації та плану майбутніх комунікативних дій. Планування відбувається на основі попереднього комунікативного досвіду або спільних соціокультурних знань.

Фаза функціонування КМ представлена стратегічним маніпулюванням КМ в процесі мовленевої інтеракції, що відбувається в результаті зіставлення текстової інформації із структурою КМ [197, с.189], а також динамікою взаємодії КМ комунікативних партнерів. КМ постійно доповнюється новою інформацією, релевантною для конструювання кожного фрагменту динамічної моделі – знаннями про те, що було сказано і зроблено обома комунікантами в ході розгортання дискурсу.

Оскільки КМ – це абстрактні ментальні конструкти, то основною проблемою їх вивчення є те, що ми не в змозі безпосередньо спостерігати за КМ. Однак, свій прояв в дискурсі КМ мають завдяки реалізації їх функційних властивостей.

2.2. Функційні властивості контекстуальних моделей

Детальний аналіз відрізків англомовного художнього діалогічного дискурсу дозволив виявити численні функційні властивості КМ. Окрім виокремлених Т.А. ван Дейком [198, с. 59-70] унікальності, суб'єктивності та динамічності КМ, на нашу думку, до функційних властивостей КМ також варто віднести асиметричність, інтегрованість, гнучкість та градуальність. Розглянемо кожну з них докладніше.

• Унікальність та суб'єктивність

Визначальними властивостями КМ є *унікальність та суб'єктивність*. Поняття стандартної або типової ситуації являється достатньо сильною абстракцією. Вони завжди зумовлені сукупністю відмінностей, навіть якщо ці відмінності є невидимими або несуттєвими [62, с. 219].

КМ конструюються комунікативними партнерами під час дискурсивної діяльності. Вони не зберігаються в пам'яті у «готовому вигляді», а виникають щоразу заново в режимі реального часу й модифікуються в

процесі мовленнєвої взаємодії. Їх локалізація в епізодичній пам'яті комунікантів вказує на те, що це інтегровані структури попереднього досвіду, у яких відображено знання й уявлення комунікантів про конкретні події та ситуації.

Комунікативні ситуації унікальні. Вони включають події і дії, які визначають конкретні просторові і часові параметри, а також їх учасників [48, с. 89]. Отже, КМ – це унікальна репрезентація унікальної комунікативної ситуації.

Учасниками комунікації завжди є люди з властивими їм соціальними, психологічними, когнітивними, світоглядними особливостями, які й виформовують неповторність конкретної мовної особистості [8, с. 107]. КМ є, звичайно, особистими, тобто суб'єктивними. Одна і та ж ситуація може бути проінтерпретована комунікативними партнерами різними способами, з різних точок зору, з різними цілями.

Сприйняття, інтерпретацію і оцінку індивідом ситуації визначає цілісна система його уявлень про світ, прийняти до уваги яку оптимальним чином дають можливість динамічні моделі ситуації, що відповідають діяльнісному розумінню дискурсу як комунікативної події в сукупності з усіма супутніми факторами, котрі для інтерпретатора є релевантними. Людина визначає ситуацію, одночасно визначаючи себе в ній: особистість сама конструює світ, в якому вона знаходить реальність буття [116, с. 104].

Багатьма сучасними когнітивними дослідженнями доведено, що кожна соціальна, вікова і статева група має свою власну концептуальну картину світу. Одна й та ж подія, а також мова, що слугує засобом її передачі, в різних ситуаціях, може сприйматися по-різному [53, с. 7].

Розглянемо на прикладі, яким чином мовець та адресат формують КМ – унікальні суб'єктивні репрезентації комунікативної ситуації:

Cathryn turned and looked at her adopted daughter, feeling a rush of affection for his little girl whom Charles loved so dearly. Cathryn had no idea why Michelle would want to deny her illness unless she was afraid of the hospital like Cathryn was. She walked over and put her arms around the child, hugging her close.

AP1 “You don’t have to be afraid, Michelle”.

AP2 “I’m not afraid”, said Michelle, resisting Cathryn’s embrace.

AP1 “You are not?” asked Cathryn, more to have something to say.

AP2 “I think I should go to school, mum. I don’t have to take gym if you give me a note”.

AP1 “Michelle. You haven’t been feeling right for a month. You have a fever this morning. I think it’s time we did something”.

AP2 “But I feel fine now and want to go to school” [CF, 30].

В наведеному відрізку дискурсу Катрін (мовець), занепокоєна станом здоров’я усиновленої дочки Мішель (адресат), яка вже близько місяця погано себе почуває, пропонує вжити певних заходів для покращення її самопочуття (*You don’t have to be afraid; You haven’t been feeling right for a month; You have a fever this morning; I think it’s time we did something*). Однак, Мішель відчуває потребу в подальшому навчанні та наполягає на його продовженні не зважаючи на недугу (*I’m not afraid; I think I should go to school; I feel fine now and want to go to school*). Фокус контрасту маркує дві точки зору (Катрін – Мішель) на ПДМ, що не узгоджують свої позиції і є конфліктними.

- **Асиметричність**

Асиметричність КМ полягає в тому, що мовець та адресат не є рівноположеними комунікативними партнерами. Звичайно, мовцю належить домінуюча роль в процесі конструювання КМ. Контекстуальна асиметрія передбачає максимум свободи для мовця та мінімум для адресата.

Необхідно врахувати ще й те, що когнітивні образи одних і тих же ситуацій у різних людей можуть не збігатися, і якщо підходити до їх зіставлення з усією суворістю, то вони ніколи не збіжаться. Не варто забувати про активність суб'єкта у цих процесах [106, с. 158].

Хоча структурно КМ мовця та адресата є схожими, проте суб'єктивний характер КМ пояснює той факт, що співрозмовникам властиві розбіжності у ситуативних, фонових, енциклопедичних знаннях, способах досягнення комунікативних цілей. Контекстуальна асиметрія часто веде до непорозуміння, комунікативних конфліктів і навіть блокування комунікації. Підкріпимо це положення прикладом:

Charles, his hands still resting on Cathryn's shoulders, turned at the sound of the closing door. When he saw Dr. Wiley he stood up, searching the man's face for a clue to what was happening. He had known Dr. Wiley for almost twenty years. It had been a professional rather than a social relationship [...].

AP1 "It's good to see you again, Charles", said Dr. Wiley, grasping Charles's hand. "I'm sorry it's under such trying circumstances".

AP2 "Perhaps you could tell me what these trying circumstances are", said Charles, allowing annoyance to camouflage his fear.

AP1 "You haven't been told?" asked Dr. Wiley [...].

AP2 "I think you should tell me what this is all about", he said.

AP1 "All right", said Dr. Wiley, facing Charles once again. "It's about Michelle".

AP2 "I gathered that", said Charles.

Dr. Wiley scrutinized Charles's anxious face [...]. It was one of the few responsibilities of being a doctor that he detested.

AP1 "Michelle has leukemia, Charles", said Dr. Wiley.

AP2 "No! It's not true. It's impossible!" shouted Charles [CF, 75].

Асиметрія КМ мовця (Dr. Wiley) та адресата (Charles) спричинена незнанням Чарльзом справжньої причини занедужання його доньки Мішель

(*Perhaps you could tell me what these trying circumstances are; I think you should tell me what this is all about*), та небажанням лікаря Вілі розповісти про все відразу, що створює напругу у відносинах комунікативних партнерів. Балансування КМ настає тоді, коли Чарльз зі слів лікаря дізнається про страшну хворобу доньки – лейкемію (*Michelle has leukemia*).

- **Інтегрованість**

КМ – це *інтегроване* утворення, оскільки функціонування КМ в дискурсі передбачає залучення цілої низки факторів як на локальному (мікромодель контексту), так і на глобальному рівнях (макромодель контексту). Окрім цього, в процесі розгортання дискурсу відбувається взаємодія КМ мовця та КМ адресата. Сума індивідуальних перспектив мовця та адресата на комунікативну ситуацію визначає *контекстуальний потенціал* вербальної інтеракції [230, с. 51-52].

На думку Р. Ленекера, ефективна вербальна взаємодія можлива лише за умови створення образного «об'єктиву», через який комунікативні партнери разом дивляться на світ [235, с. 145]. Те, що перебуває у фокусі уваги, ми називаємо ПДМ, те, що знаходиться в межах «об'єктива» – КМ, а за межами «об'єктива» – комунікативною ситуацією, в якій відбувається спілкування.

Погляд на ситуацію крізь «об'єктив» передбачає знання комунікантами специфіки «сценічного майданчика», на якому розгортається дія, «декорацій», на фоні котрих відбуваються події, а також можливість інтерпретації прихованих і явних мотивів усіх «акторів», що беруть участь у «виставі» [162, с. 55].

Це дає підстави припустити, що КМ комунікантів – КМ мовця (КМАР1) та КМ адресата (КМАР2) – взаємодоповнюються, інтегруючись у сукупний продукт – *інтегровану контекстуальну модель (ІКМ)* (див. Схема 2.2.).

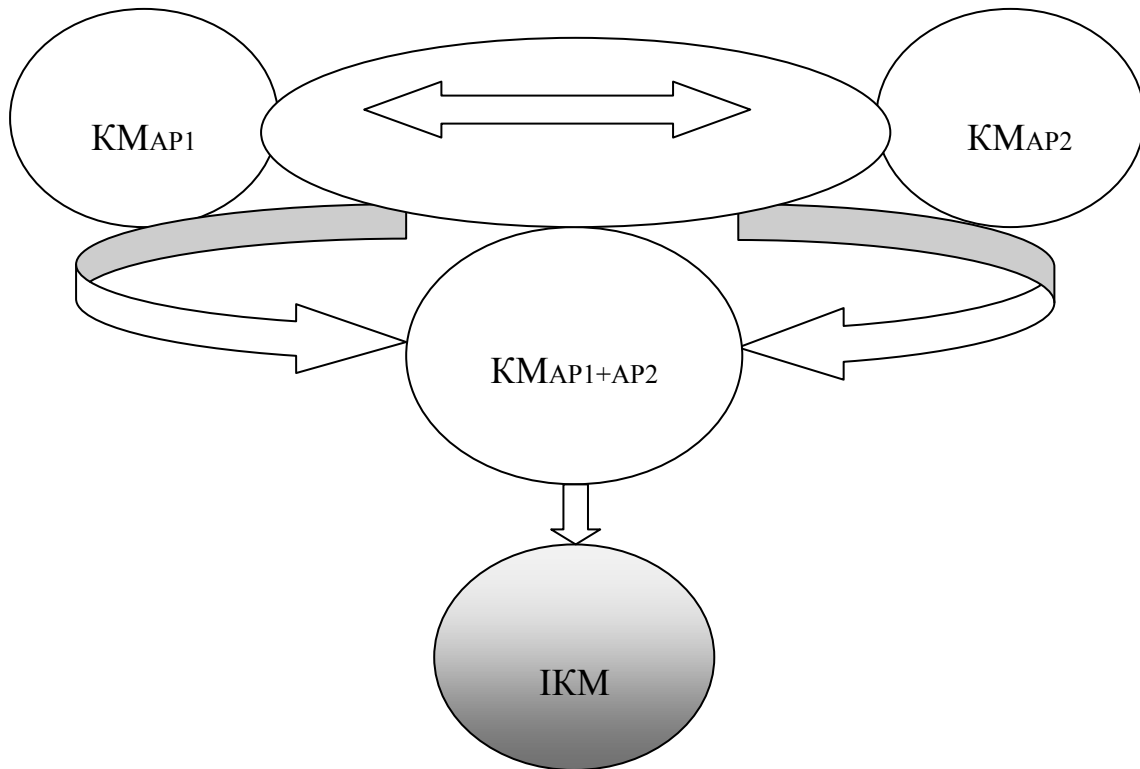

Схема. 2.2. Інтегрована контекстуальна модель

ІКМ є фундаментальною основою для кооперативної взаємодії комунікативних партнерів. Однак, на нашу думку, під ІКМ слід розуміти не сумарну єдність $KMAP1+AP2$, а інтегративне ціле, яке актуалізується як дещо відмінне від $KMAP1$ та $KMAP2$, проте діюче в рамках єдиної комунікативної ситуації. ІКМ – це інтерсуб’єктний продукт спільної когнітивно-комунікативної діяльності учасників спілкування.

Звернемося до наступного прикладу:

Ursula and Gudrun Brangwen sat one morning in the window-bay of their father's house in Beldover, working and talking. Ursula was stitching a piece of brightly-coloured embroidery, and Gudrun was drawing upon a board which she held on her knee. They were mostly silent, talking as their thoughts strayed through their minds.

AP1 “Ursula”, said Gudrun, “don’t you really want to get married?” Ursula laid her embroidery in her lap and looked up. Her face was calm and considerate.

AP2 “I don’t know”, she replied. “It depends how you mean”. Gudrun was slightly taken aback. She watched her sister for some moments.

AP1 “Well”, she said, ironically, “it usually means one thing! But don’t you think anyhow, you’d be in a better position than you are in now”.

A shadow came over Ursula’s face.

AP2 “I might”, she said. “But I’m not sure”. Again Gudrun paused, slightly irritated. She wanted to be quite definite.

AP1 “You don’t think one needs the experience of having been married?” she asked.

AP2 “Do you think it need be an experience?” replied Ursula.

AP1 “Bound to be, in some way or other”, said Gudrun, coolly. “Possibly undesirable, but bound to be an experience of some sort”.

AP2 “There’s that to consider”, said Ursula. This brought the conversation to a close ... [LWL, 3-4].

Інтегрована КМ виникає внаслідок взаємодії КМ мовця (Гудрун) та адресата (Урсули), які діють в рамках єдиної комунікативної ситуації. Інтеграція КМ відбувається на основі спільних знань комунікантів стосовно один одного, місця (*father’s house in Beldover*) та часу (*one morning*) комунікації, а також ПДМ – одруження Урсули (*don’t you really want to get married?*). Гудрун робить спробу переконати сестру у доцільності одруження, що значно покращить її теперішнє становище (*you’d be in a better position than you are in now; one needs the experience of having been married; Bound to be, in some way or other; Possibly undesirable, but bound to be an experience of some sort*), проте Урсула не зовсім впевнена в доречності її одруження (*I don’t know; I might, but I’m not sure; Do you think it need be an experience? There’s that to consider*). Вербальні засоби контекстуалізації ПДМ

доповнюють також невербальні (з боку Гудрун – *slightly taken aback, watched her sister for some moments, slightly irritated* та з боку Урсули – *her face was calm and considerate, a shadow came over Ursula's face*).

- **Динамічність**

КМ є *динамічною*, оскільки конструюється щоразу для кожної нової комунікативної ситуації і оновлюється в ході її перебігу. Динамічність КМ зумовлена змінами контекстуальних конфігурацій (наприклад, перехід комунікативної ініціативи від мовця до адресата, поява інших учасників, зміна просторово-часових вимірів комунікативної ситуації тощо).

«Об'єктив» перебуває в постійному русі, він може бути наведений на той чи інший аспект комунікативної взаємодії, що виступає особливим різновидом фокусування уваги комунікантів. Певні елементи, які були у фокусі уваги, опиняються поза межами «об'єктива», постійно з'являються нові [235, с. 144]. Таке переформатування КМ відносно ПДМ в процесі дискурсивної діяльності кваліфікуємо як *реконтекстуалізація*, яку ми детальніше розглянемо у Розділі 4.

Контекст не пасивний, він володіє активним творчим потенціалом. Продукуючи висловлення та інтерпретуючи його, люди вибирають контексти, тобто феноменологічні проекції комунікативної ситуації із загального фонду знань [106, с. 152].

На думку Т. А. ван Дейка, реалізація дискурсу завжди відбувається в певній ситуації, точніше, в конкретному контексті, який не є статичним. Він змінюється відповідно до причинно-наслідкових відношень, конвенцій та обмежень стосовно подальших дій. Контекст являє собою безперервний процес, а його кінцева стадія є початковою стадією адекватного сприйняття дискурсу. В ході мовленнєвої взаємодії учасники комунікації виокремлюють риси, релевантні для даної ситуації, і слідкують за переходом однієї ситуації в іншу. Вони аналізують дії, роблять висновки про майбутні цілі, наміри і

вирішують, чи не суперечать отримані дані вихідному контексту мовленнєвого акту [48, с. 30].

Не лише дискурс формується з опорою на контекст, без якого є неможливою його адекватна інтерпретація, а й сам дискурс формує контекст для подальшої комунікації. Індивідуальні знання комунікантів, їх концептуальна система – це динамічна система даних (поглядів, уявлень), безперервно конструйована та модифікована в ході мовленнєвої взаємодії.

Розглядаючи КМ як динамічне утворення, якому властиві фази формування та функціонування в межах конкретної комунікативної ситуації, ми вважаємо доцільним виокремити *ініціальну* та *потенційну* КМ.

Ініціальна КМ – це вихідна КМ, яку формують співрозмовники на початку комунікативної інтеракції. Ініціальна КМ схематизує інформацію не лише про поточну комунікативну ситуацію, а й про дії/події, що відбулись до її початку. Частина ініціальної КМ залишається сталою впродовж комунікації, інша її частина змінює свою конфігурацію, доповнюючись новою релевантною інформацією стосовно ПДМ. Внаслідок можливої зміни конфігурації складових ініціальної КМ (*КМ1*) формуються похідні від неї – потенційні КМ (*КМ2, КМ3... КМn*). Кількість потенційних КМ залежить від частоти переформатування контекстуальних складових в ході комунікативної взаємодії. Прогресію КМ представимо наступним чином:

$$KM1 \rightarrow KM2 \rightarrow KM3 \rightarrow \dots KMn$$

КМ комунікативної ситуації будується поступово, як на основі нової інформації відносно ПДМ, так і на основі попередніх КМ, що маркують один і той же ПДМ. Завдяки цьому нова інформація може бути включена в КМ саме там, де вона буде необхідна для ідентифікації ПДМ, а не довільно. Лише в окремих випадках виникає необхідність повної трансформації вихідної моделі в такому процесі оновлення [48, с. 94].

Розглянемо динамічну природу КМ на поданому нижче прикладі:

API “*I hear you killed people for the wise guys out on the coast”.*

AP2 “You are talking to the wrong man, my friend...”

AP1 “Let me raise another subject. I understand you’ve made some remarks about my wife”.

AP2 “I don’t know where you heard that, but it’s not true. I have the greatest respect to your wife”, he said.

AP1 “Maybe we can take up the subject another time. On a more physical level”, I said.

AP2 “I’ve got to run. Get a good night’s sleep...” [BPCR, 156].

Ведучи розмову, комуніканти за ініціативою одного з них несподівано змінюють ПДМ, який вони ідентифікують у новій потенційній КМ. ПДМ ініціальної КМ є вбивство (*you killed people for the wise guys out on the coast*), тоді як потенційної КМ – критичні зауваження на адресу дружини мовця (*you’ve made some remarks about my wife*). Фраза *Let me raise another subject* слугує вербальним засобом реконтекстуалізації ПДМ. В даному випадку стратегію зміни ПДМ використано як маніпулятивну для уникнення можливого конфлікту.

- ***Гнучкість***

Гнучкість КМ знаходить своє вираження в процесі взаємодії КМ мовця та адресата. Оскільки КМ мовця є домінуючою основою для конструювання інтегрованої КМ, то адресат змушений тимчасово залучатись в КМ мовця, тобто його ініціальна КМ набуває нових вимірів, що визначається нами як операція *функціональної переорієнтації*. Адресат постійно маневрує між двома КМ: власною та КМ мовця. Він здійснює референції на основі різних ментальних стратегій: у власній КМ – на основі передбачень стосовно схожих ситуацій, в КМ мовця – на основі припущень щодо невідомих ситуацій. Адресат намагається створити таку КМ, в якій його комунікативні дії (вербальні та невербальні) будуть ефективними.

Проявами гнучкості КМ є *адаптація* та *модифікація* КМ комунікантів [215, с. 27] й створення оптимальної КМ, що забезпечує ефективність комунікації. Під адаптацією ми розуміємо умовне підлаштування КМ адресата під КМ мовця, тоді як модифікація передбачає часткове варіювання КМ мовця під впливом КМ адресата в процесі розгортання дискурсу, сфокусованого навколо ПДМ.

Розглянемо наступний приклад, що демонструє адаптацію КМ адресата до КМ мовця:

AP1 “*I’ve got a better idea*”, said Charles. “*Why don’t I go over Morrison’s head to the director and just lay the cards on the table, explain that it’s infinitely more important for us to stay with our own work*”.

AP2 “*I can’t imagine it will help*”, cautioned Ellen. “*Morrison told you the decision came from the board of directors... I think you are just asking for trouble*”.

AP1 “*And I think it’s worth the risk*”.

AP2 “*Well, you’re right*” [CF, 47].

В наведеному відрізку дискурсу Чарльз впевнений, що відкрита розмова з директором зможе змінити на краще його скрутне становище (*Why don’t I go over Morrison’s head to the director and just lay the cards on the table, explain that it’s infinitely more important for us to stay with our own work; I think it’s worth the risk*), і намагається переконати в цьому Алена, який вважає, що це лише ускладнить ситуацію, адже рішення про його звільнення прийняла рада директорів, а не Морісон, його безпосередній керівник (*Morrison told you the decision came from the board of directors; I think you are just asking for trouble*). Вербальним засобом адаптації КМ адресата до КМ мовця є заключна фраза *Well, you’re right*.

Прикладом модифікації КМ є наступний відрізок дискурсу:

Nina followed him [Mitch] to the second-floor library.

AP1 “You have a two o’clock meeting with Gill Vaughn”, she said.

AP2 “Cancel that one too”.

AP1 “He is a partner”.

AP2 “Cancel it. I’ll make it up later”.

AP1 “It’s not wise”.

AP2 “Just do as I say”.

AP1 “You are the boss”.

AP2 “Thank you” [GF, 89].

Комунікативна взаємодія між мовцем – секретаркою (Nina) та адресатом – її босом (Mitch) є демонстрацією асиметричних відносин (підлеглий – начальник). На усі вмовляння не скасовувати важливі зустрічі (*He is a partner; It’s not wise*), Ніна отримує відмову та наказ свого боса виконати його вказівку (*Just do as I say*). Вербальним засобом модифікації КМ мовця слугує заключна фраза Ніни (*You are the boss*).

- ***Градуальність***

Розглядаючи структуру КМ у підрозділі 1.1., ми уже зазначали, що вона є дворівневою (мікромодель контексту на локальному рівні та макромодель контексту на глобальному рівні). *Градуальність* КМ відображає різний ступінь важливості мікро- та макромоделей контексту для розуміння ПДМ в дискурсі: максимізація ролі мікроконтексту та мінімізація ролі макроконтексту і, навпаки, мінімізація ролі мікроконтексту та максимізація ролі макроконтексту.

Як видно із нижче поданої Схеми 2.3., контекстуалізація та деконтекстуалізація ПДМ утворюють два полюси на шкалі градуальності КМ. Контекстуалізація ПДМ зі знаком «+» як позитивна зона передбачає абсолютну залежність ПДМ від його мікроконтексту (*context-dependent*) та

одночасно його мінімальну залежність від макроконтексту. Протилежну їй деконтекстуалізацію зі знаком «-» як негативну зону визначаємо як мінімальну залежність ПДМ від його мікроконтексту (*context-independent*) та водночас його максимальну залежність від макроконтексту.

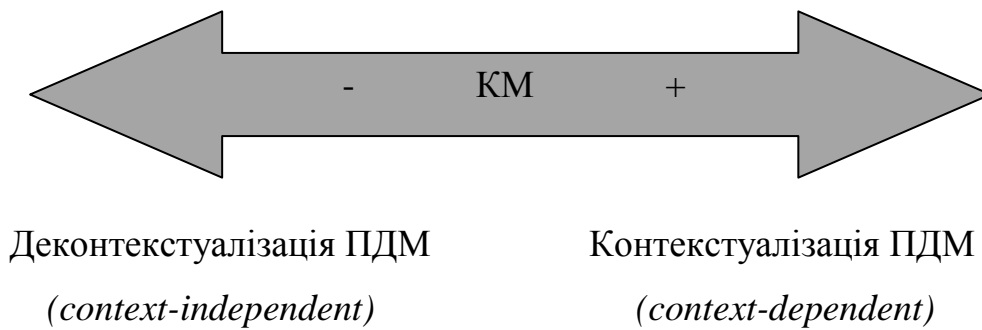

Схема 2.3. Шкала градуальності контекстуальної моделі

Розвиваючи далі ідею Р. Ленекера [235] щодо «об’єктиву», який символізує KM комунікативних партнерів, у фокусі якого перебуває ПДМ, ми схилиємось до думки, що різнонаправлені контекстуальні операції – контекстуалізація та деконтекстуалізація ПДМ – нагадують процес **зумування** (від англ. *zooming* – зміна (збільшення / зменшення) масштабу зображення). Суть зумування у випадку контекстуалізації ПДМ полягає у звуженні меж KM за рахунок образного зближення та специфікації ПДМ, виводячи на перший план мікромодель контексту, в той час як під час деконтекстуалізації ПДМ відбувається розширення меж KM за рахунок образного віддалення та генералізації ПДМ, активуючи при цьому макромодель контексту.

Порівняємо два приклади, що демонструють градуальність KM для розуміння ПДМ:

Приклад 1. **API** “*If only we could learn how to use our will*”, said Hermione, “*we could do anything. The will can cure anything, and put anything right. That I am convinced of – if only we use the will properly, intelligibly*”.

AP2 “What do you mean by using the will properly?” said Gerald.

AP1 “A very great doctor taught me”, she said, addressing Ursula and Gerald vaguely. He told me for instance, that to cure oneself of a bad habit, one should force oneself to do it, when one would not do it – make oneself do it – and then the habit would disappear”.

AP2 “How do you mean?” said Gerald.

AP1 “If you bite your nails, for example. Then, when you don’t want to bite your nails, bite them, make yourself bite them. And you would find the habit was broken”.

AP2 “Is that so?” said Gerald.

AP1 “Yes. And in so many things, I have made myself well. I was a very queer and nervous girl. And by learning to use my will, simply by using my will, I made myself right” [LWL, 199-200].

У наведеному прикладі для встановлення ПДМ (Hermione) – *to cure oneself of a bad habit, one should force oneself to do it, when one would not do it - make oneself do it – and then the habit would disappear* адресату (Gerald) необхідна його подальша контекстуалізація (*How do you mean?*), тобто конкретизація шляхом екземпліфікації (*If you bite your nails, for example. Then, when you don’t want to bite your nails, bite them, make yourself bite them. And you would find the habit was broken*). Цей приклад демонструє повну залежність ПДМ від КМ на локальному рівні.

Приклад 2. *He withdrew in a dudgeon, Gerald staring after him with angry eyes, that grew gradually calm and amiable as the stoutly-built form of the other man [Birkin] passed into the distance [...].*

AP1 “What about this race then – who began it?” Gerald asked.

AP2 “We were late”, said Birkin. “Laura was at the top of the churchyard steps when our cab came up. She saw Lupton bolting towards her. And she fled. But why do you look so cross? Does it hurt your sense of the family dignity?”

AP1 “*It does, rather*”, said Gerald. “If you’re doing a thing, do it properly, and if you’re not going to do it properly, leave it alone”.

AP2 “Very nice aphorism”, said Birkin.

AP1 “Don’t you agree?” asked Gerald.

AP2 “Quite”, said Birkin. “Only it bores me rather, when you become aphoristic” [LWL, 40-41].

В цьому випадку комунікативної інтеракції для встановлення ПДМ мовця (Gerald) – *If you’re doing a thing, do it properly, and if you’re not going to do it properly, leave it alone*, адресату (Birkin) не потрібна його подальша контекстуалізація, адже висловлення такого плану належить до сфери спільних соціально-культурних знань комунікантів. Зміст висловлення є зрозумілим йому (*Very nice aphorism*) завдяки його однозначності, інваріантності та універсальності вживання, що є виявом деконтекстуалізації ПДМ (див. Розділ 4).

Абсолютна однозначність передбачає повну свободу мовної одиниці стосовно вибору контексту, або, іншими словами, є абсолютно індиферентною до будь-якого контексту. Таке явище можливе лише за умови точного визначення значення цієї мовної одиниці і доведення її інваріантності у всіх можливих контекстах [82, с. 130].

Функційні властивості КМ (унікальність та суб’єктивність, асиметричність, інтегрованість, динамічність, гнучкість, градуальність) найповніше виражаються в процесі взаємодії КМ комунікантів.

2.3. Динаміка взаємодії контекстуальних моделей

На початку дискурсивної діяльності як мовець, так і адресат в епізодичній пам’яті конструюють ініціальну КМ крізь призму власного бачення та суб’єктивної інтерпретації комунікативної ситуації.

Комунікативна активність мовця та адресата, зосереджена навколо ПДМ, передбачає також взаємодію їх КМ.

Під комунікативною активністю ми розуміємо «прояв комунікативними партнерами готовності до комунікативного реагування на комунікативний стимул свого співрозмовника, що означає їх взаємну спрямованість на спільне комунікативне співробітництво та є умовою ефективності їх спілкування» [39, с. 109].

Маніпуляції між двома КМ реалізуються як моделювання комунікантами не лише власної КМ, а й гіпотетично КМ свого комунікативного партнера, виокремлення спільних та відмінних ознак для встановлення їх зв'язку. Наші дослідження на предмет динаміки взаємодії КМ мовця та адресата показали, що вона має двовекторний характер, і найбільш характерними є два типи взаємодії – конвергенція та дивергенція КМ. Розглянемо детальніше кожен тип взаємодії КМ.

- **Конвергенція контекстуальних моделей**

Під **конвергенцією** КМ ми розуміємо вияв взаємодії КМ комунікативних партнерів в термінах їх умовного зближення та накладання одна на одну, що забезпечує ефективність комунікації. Накладання КМ можливе на основі єдності місця та часу комунікації, балансу відносин між комунікантами, їх бажання і готовності до мовленнєвої взаємодії, сфокусованої навколо ПДМ, та найголовніше – їх *спільних знань*, що слугують точкою відліку для взаєморозуміння.

Схематично конвергенцію КМ мовця та адресата можна представити наступним чином:

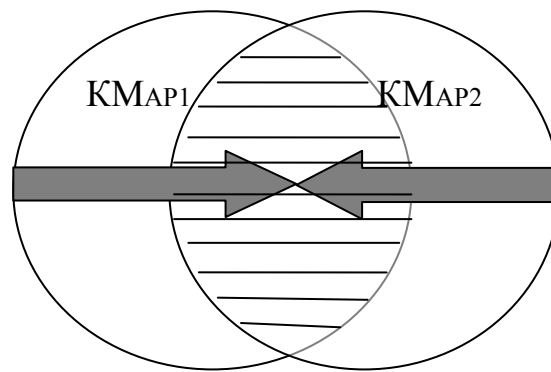

Схема 2.4. Конвергенція контекстуальних моделей

Як видно зі Схеми 2.4., конвергенція КМ мовця (КМАР1) та КМ адресата (КМАР2) виражена в їх умовній апроксимації та накладанні одна на одну, в результаті чого утворюється значна спільна зона (заштрихована частина моделей) для обох КМ. Вона буде тим більшою, чим більше спільного матимуть між собою КМ мовця та адресата.

Проблема функціонування аспекту міжособистісних стосунків у комунікації є однією з центральних проблем взаємодії індивідуальних когнітивних світів, що виявляються у поведінці індивідуумів [95, с. 37]. Як мовцеві, так і адресату властивий індивідуальний когнітивний простір.

Індивідуальний когнітивний простір визначають як «певним чином структуровану сукупність знань та уявлень, якими володіє будь-яка особистість, кожний мовець» [88, с. 164]. Індивідуальний когнітивний простір – це особистісний досвід, соціальні знання та колективні уявлення, яких людина набуває в процесі соціалізації. В індивідуальний когнітивний простір входить колективний когнітивний простір усіх соціумів, членом яких є людина, а також когнітивна база, що становить структуровану певним чином сукупність знань та уявлень тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти [88, с. 167-168].

На перетині індивідуальних когнітивних просторів формується зона спільних фонових знань та уявлень (*common ground* – термін Т.А. ван Дейка),

актуалізована «ТУТ» і «ЗАРАЗ». Це – феноменальне ядро, що відображає онтологічну структуру спілкування і діяльності, доступну всім його учасникам [106, с. 152]. Комунікативна взаємодія передбачає наявність спільних знань комунікативних партнерів, оскільки з когнітивних позицій комунікація – це узгодження їх поглядів на світ (в нашому випадку на ПДМ) за допомогою обміну вербальними і невербальними повідомленнями.

За словами О.І. Морозової, «стратегія вибудовування дискурсивної взаємодії від Я-позиції виражена в тому, що суб'єкт висловлює свої судження, оцінки, ставлення до предмета розмови, припускаючи – найчастіше позасвідомо, – що адресат поділяє його знання про ситуацію й предмет розмови» [117, с. 88].

Для ілюстрації конвергенції КМ комунікативних партнерів звернемося до наступного прикладу:

AP1 “Want a lift, lady?”

Fortune is with me. Gratefully, I accept.

AP1 “Where you going?” he asks.

AP2 “To - to the Point. My son and I – we’ve rented a cottage there”.

AP1 “Well, lucky for you I happened by. It’s a good three miles from here. I’m turning off at the old fish-cannery road. Okay if I let you off there?””

AP2 “Oh yes, that would be just fine, thanks” [LSA, 150].

Наявність спільних знань комунікантів (жінки та водія автомобіля) про місцезнаходження будівлі, де винаймає житло жінка з сином (*To – to the Point. My son and I – we’ve rented a cottage there; It’s a good three miles from here*), а також пропозиція водія підвезти, яку жінка з радістю приймає (*Oh yes, that would be just fine, thanks*), веде до конвергенції КМ мовця та адресата, що забезпечує ефективність комунікації.

- **Дивергенція контекстуальних моделей**

Як уже зазначалось, динаміка взаємодії КМ мовця та адресата є двовекторним процесом: окрім конвергенції КМ, має місце зворотній процес – дивергенція КМ учасників комунікації. Під **дивергенцією** КМ ми розуміємо вияв взаємодії КМ комунікативних партнерів в термінах їх умовного розходження, що перешкоджає ефективності комунікації.

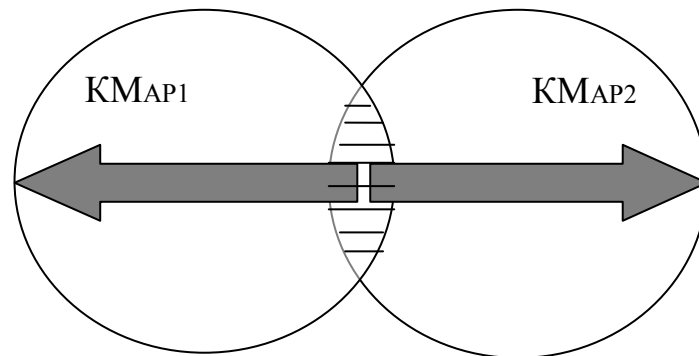

Схема 2.5. Дивергенція контекстуальних моделей

Як видно з поданої вище Схеми 2.5., в результаті дивергенції КМ мовця (КМАР1) та КМ адресата (КМАР2) відбувається дистанціювання КМ комунікативних партнерів, і спільна для них зона (заштрихована частина моделей) зводиться до мінімуму.

Яскравим прикладом дивергенції КМ комунікантів є наступний відрізок дискурсу:

My first thought was that John should apply for a scholarship. But when I told him, he only shook his head. I was annoyed.

AP1 “Don’t be silly, now, John, please. No harm is trying, is there?”

AP2 “It’s not easy to get. I couldn’t get one if my life depended on it”.

AP1 “Why couldn’t you?”

AP2 “I’ve been away from school for four years, Mother. It’s too late for me. And anyway, I haven’t got the brains for it” [LSA, 164].

Розходження КМ мовця та адресата (матері та сина Джона) пояснюємо різним відношенням до ПДМ – подання заяви на отримання стипендії. Мама переконана, що в будь-якому разі варто спробувати (*No harm is trying, is there?*), проте Джон вважає це неможливим, оскільки пройшло вже чотири роки після закінчення школи, і його розумові здібності є недостатніми для отримання стипендії (*It's not easy to get; I've been away from school for four years; It's too late for me; I haven't got the brains for it*).

Асиметрія КМ комунікантів часто є причиною *контекстуальних колізій*. Під контекстуальними колізіями ми маємо на увазі умовне зіткнення КМ мовця та адресата, що в свою чергу призводить до їх дистанціювання і спричиняє комунікативні невдачі та конфлікти.

Серед типових факторів виникнення контекстуальних колізій ми виокремлюємо наступні:

- 1) небажання комунікантів до мовленнєвої взаємодії;
- 2) дисбаланс стосунків між комунікантами;
- 3) недоречність місця комунікації;
- 4) несвоєчасність початку комунікації;
- 5) інтелектуальна / психологічна дистанція між комунікантами.

Проілюструємо реалізацію причин контекстуальних колізій на прикладах.

Небажання комунікантів до мовленнєвої взаємодії

As he [Charles] came into the light she [Cathryn] saw his bruised and swollen nose. There was a bit of dried blood crusted on his upper lip, and his whole face was curiously blackened [...]. But most disturbing of all was his expression of tension and barely controlled anger.

API “Charles?” Something terrible was happening. She'd been worrying about him all afternoon and his appearance suggested her concern was justified.

AP2 “Just don’t say anything for a moment”, demanded Charles, avoiding Cathryn’s touch. After removing his coat he headed for the phone and nervously flipped through the phone pad [CF, 188-189].

В наведеному прикладі мовець (Cathryn) занепокоєна зовнішнім виглядом адресата (Charles) (*bruised and swollen nose, dried blood crusted on his upper lip, whole face was curiously blackened, expression of tension and barely controlled anger*). Намагаючись дізнатись, що з ним трапилось, у відповідь отримує небажання Чарльза продовжувати розмову, що засвідчує контекстуальну колізію. Вербальним засобом небажання адресата до мовленнєвої взаємодії слугує його респонсивна репліка (*Just don’t say anything for a moment*), яку доповнюють невербальні сигнали (*avoiding Cathryn’s touch, nervously flipped through the phone pad*).

Дисбаланс стосунків між комунікантами

He (Philip) knocked at Miss Wilkinson’s door, but receiving no answer went in. He found her lying face downwards on her bed, weeping. He touched her on the shoulder.

AP1 “I say, what on earth’s the matter?”

AP2 “Leave me alone. I never want to speak to you again”.

AP1 “What have I done? I’m awfully sorry if I’ve hurt your feelings. I didn’t mean to. I say, do get up”.

AP2 “Oh, I’m so unhappy. How could you be cruel to me? I’ve given you the greatest thing a woman can give a man. You must be quite heartless. How could you be so cruel as to torment me by flirting with those vulgar girls?”

Philip reddened and looked away. The anguish of her tone made him feel strangely uneasy. He wished with all his heart that he had never had anything to do with Miss Wilkinson.

AP1 “I don’t want to make you unhappy”, he said awkwardly.

AP2 “You’d better go down and look after your friends. They’ll wonder what has become of you”.

API “All right”. He was glad to leave her [МНВ, 245-246].

Як бачимо, дисбаланс стосунків між мовцем (Philip) та адресатом (Miss Wilkinson) спричинений ревнощами та образою Міс Вілкінсон на Філіпа за його фліртування з іншими дівчатами. Вербальними засобами дисбалансу стосунків між комунікативними партнерами слугують фрази адресата (*Leave me alone. I never want to speak to you again; I’m so unhappy. How could you be cruel to me? I’ve given you the greatest thing a woman can give a man. You must be quite heartless. How could you be so cruel as to torment me by flirting with those vulgar girls? You’d better go down and look after your friends. They’ll wonder what has become of you*). Невербальні засоби дисбалансу стосунків з боку мовця (*reddened and looked away, feel strangely uneasy*) та з боку адресата (*lying face downwards on her bed, weeping*) також підсилюють контекстуальну колізію.

Недоречність місця комунікації

Charles stopped at the main hall and stepped back so he could see into the waiting room. In a haze of cigarette smoke a small crowd of people were milling about excitedly.

API “Dr. Martel... Dr. Martel”, called one of the men.

Surprised to hear his name, Charles stepped into the room and was instantly engulfed by people, all talking at the same time. The man who had first called to Charles stuck a microphone just inches from his nose.

API “I’m from the Globe”, shouted the man. “Can I ask you a few questions?”

Pushing the microphone to the side, Charles began a retreat to the hall.

API “Dr. Martel, is it true you’re going to take over the study” shouted the man.

AP2 “I don’t give interviews here”, shouted Charles as he broke from the crowd. Inexplicably the reporters stopped at the threshold of the waiting room [CF, 25].

В наведеному уривку контекстуальна колізія зумовлена недоречністю місця комунікації для адресата (Charles). Вербальним засобом недоречності місця комунікації є заключна фраза Чарльза, адресована репортерам (*I don't give interviews here*), яка доповнюється також його невербальними діями (*pushing the microphone to the side, began a retreat to the hall, broke from the crowd*).

Несвоєчасність початку комунікації

The Dalmane was working, and she was exhausted. Nine hours of packing plastic lamps into cardboard boxes, five hours of a full-blown crisis, and now the Dalmane was ready for a deep sleep.

AP1 "Will you get fired, Mom?" Mark asked. He worried about the family finances as much as she did.

AP2 "I don't think so. We'll worry about it tomorrow".

AP1 "We need to talk, Mom".

AP2 "I know we do. But let's do it in the morning".

AP1 "Why can't we talk now?"

She relaxed her grip and breathed deeply, eyes already closed. AP2 "I'm very tired and sleepy now, Mark. I promise we'll have a long talk first thing in the morning. You have some questions to answer, don't you? Now go brush your teeth and let's try and sleep" [GC, 24-25].

В наведеному відрізку дискурсу причиною контекстуальної колізії є несвоєчасність початку комунікації. Мовець (Mark), переймаючись фінансовим становищем сім'ї, де єдиним годувальником є його мама (The Dalmane), хоче дізнатись якнайшвидше про можливе звільнення її з роботи. Однак, мама не бажає продовжувати розмову в цей час, відкладаючи її на наступний ранок. Переконливими сигналами несвоєчасності початку комунікації слугують респонсивні репліки адресата (*We'll worry about it tomorrow; let's do it in the morning; I'm very tired and sleepy now; I promise we'll have a long talk first thing in the morning*).

Інтелектуальна / психологічна дистанція між комунікантами

Tarrance (Special Agent, FBI) stood and reached for his wallet.

AP1 “Here’s my card. My home number is on the back. Use it only from a pay phone.”

Mitch studied the card. AP2 “Why should I be calling you?”

AP1 “You won’t need to for a while. But keep the card.”

Mitch placed it in his shirt pocket.

AP1 “There’s one other thing”, Tarrance said. “We saw you at the funerals of Hodge and Kozinski. Sad, really sad. Their deaths were not accidental”.

He looked down at Mitch with both hands in his pockets and smiled.

AP2 “I don’t understand”.

Tarrance started for the door. “Gimme a call sometime, but be careful. Remember they’re listening” [GF, 124].

Даний фрагмент дискурсу представляє діалог між мовцем (Tarrance) та адресатом (Mitch), фонові знання яких значно відрізняються. Інтелектуальну дистанцію між комунікативними партнерами маркують фрази адресата *Why should I be calling you?* та *I don’t understand*.

Акт спілкування є незбалансованим, якщо в ролі співбесідника людина, фонові знання якої значно відрізняються від фонових знань ініціатора комунікативного акту (модель “ми говоримо різними мовами”) [8, с. 219].

У наведеному прикладі, окрім інтелектуальної дистанції, фактором виникнення контекстуальної колізії є також психологічна дистанція (ступінь емоційно-ціннісної близькості, яку переживають комуніканти). Стосунки дисгармонії, що супроводжуються неадекватністю взаєморозуміння та відсутністю когнітивного зближення, які маркують невербальні засоби (*looked down at Mitch with both hands in his pockets and smiled*), засвідчують значну психологічну дистанцію між мовцем та адресатом.

Отже, динаміка взаємодії КМ виражена у двох типах: конвергенції як умовній апроксимації КМ та дивергенції як умовному дистанціюванню КМ

комунікативних партнерів. Конвергенція КМ, що реалізується завдяки наявності спільної основи для КМ мовця та адресата, сприяє ефективності комунікації. Дивергенція КМ, яка є наслідком контекстуальних колізій, веде до комунікативних невдач та конфліктів.

Висновки до другого розділу

1. Комунікативні партнери по-різному репрезентують комунікативну ситуацію в своєму ментальному просторі. І саме їх суб'єктивна інтерпретація комунікативної ситуації є основою для формування та функціонування контексту в дискурсі. Контекст – це не об'єктивно існуюче утворення, а особливий ментальний конструкт, що забезпечує ефективну комунікативну взаємодію.

2. Мовець та адресат конструюють КМ – ментальні репрезентації релевантних вимірів комунікативної ситуації в їх епізодичній пам'яті, що забезпечують тематичну когерентність мовленнєвої інтеракції та її семантико-прагматичну наповненість. Структурно КМ являє собою модель поля. Мовець як автор ПДМ усвідомлює себе виконавцем центральної ролі. Він формує ядро КМ та організовує комунікацію з позиції власного «єго». Навколо нього будується периферія (адресат, стосунки між комунікантами, їх знання, оцінки та емоції, місце та час комунікації).

3. КМ має дворівневу ієрархічну структуру, що виражена в одночасній ментальній репрезентації комунікативної ситуацій на локальному та глобальному рівнях та диференціації мікро- та макромоделей контексту, які одночасно функціонують та взаємодіють в процесі комунікації («контекст в контексті»).

4. У процесі комунікативної взаємодії знаходять своє вираження функційні властивості КМ: унікальність та суб'єктивність, асиметричність, інтегрованість, динамічність, гнучкість та градуальність.

Унікальність КМ пояснюємо тим, що вони існують у ментальному просторі комунікативних партнерів не у вигляді готових структур, а виникають щоразу заново в процесі розгортання дискурсу.

Асиметричність КМ полягає в тому, що мовець та адресат по-різному репрезентують комунікативну ситуацію в ментальному просторі. Це зумовлено їх різним когнітивним та інтелектуальним потенціалом та домінуючою роллю мовця в процесі конструювання КМ.

Інтегрованість КМ передбачає залучення контекстуальних факторів як на локальному, так і на глобальному рівнях. Окрім цього, в процесі вербальної інтеракції відбувається взаємодія КМ мовця та адресата, які інтегруються у сукупний продукт – інтегровану КМ.

Динамічність КМ пояснюємо переформатування КМ в процесі вербальної взаємодії, яке відносно ПДМ кваліфікуємо як реконтекстуалізація. Зміна контекстуальних конфігурацій слугує основою для розмежування ініціальної та потенційної КМ.

Гнучкість КМ знаходить своє вираження в процесі взаємодії КМ мовця та адресата, результатом чого є адаптація та модифікація КМ комунікантів і створення інтегрованої КМ, що сприяє ефективності комунікації.

Градуальність КМ визначаємо як різний ступінь важливості мікро- та макромоделей контексту для адекватної ідентифікації ПДМ в дискурсі. Градуальність КМ знаходить свою реалізацію в операціях контекстуалізації та деконтекстуалізації ПДМ.

5. Взаємодія КМ комунікативних партнерів виражена в термінах конвергенції та дивергенції. Конвергенція як умовне зближення та часткове накладання КМ мовця та адресата мотивована спільними знаннями учасників комунікації, місцем та часом комунікації тощо. Апроксимація КМ забезпечує ефективну дискурсивну діяльність комунікантів, зорієнтовану на контекстуалізацію ПДМ. Дивергенція як умовне розходження КМ мовця та адресата спричинена контекстуальними колізіями, а саме: небажанням

комунікантів до мовленнєвої взаємодії, дисбалансом стосунків між ними, недоречністю місця або несвоєчасністю початку комунікації, значною інтелектуальною / психологічною дистанцією. Дистанціювання КМ перешкоджає ефективній контекстуалізації ПДМ в дискурсі.

Основні положення розділу відображено в публікаціях автора [65; 68; 72; 73; 74].

РОЗДІЛ 3

КОМУНІКАТИВНИЙ СТАТУС КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ

3.1. Суть операції контекстуалізації

Розглянувши у Розділі 2 особливості формування та функціонування КМ, що дає змогу уявити, яким чином динаміка взаємодії КМ комунікативних партнерів визначає їх дискурсивну діяльність, сфокусовану навколо ПДМ, в цьому розділі ми проаналізуємо детальніше суть операції контекстуалізації ПДМ, комунікативні фактори та лінгвальні засоби цієї контекстуальної операції.

ПДМ – це той «стрижень», на який почергово як «намистинки» нанизуються мовленнєві ходи мовця та адресата, і завдяки якому їх комунікативні дії стають логічно і тематично когерентними.

Основною сутністю вербальної інтеракції, що безпосередньо пов'язана з реалізацією комунікативної функції, є її *топікальна цілісність*, тобто наявність єдиного предмету для обговорення, який виступає організуючим фактором мовленнєвої взаємодії комунікантів. Саме через топик встановлюється комунікативний контакт між інтерактантами як одна з умов реалізації різноманітних інтенцій [155, с. 97].

Узагальнюючи погляди різних лінгвістів [7; 39; 106], *мовленнєвий хід* визначається як формально-структурна одиниця дискурсу, що представлена послідовністю мовленнєвих дій одного з комунікантів до заміни його іншим у ролі мовця.

Під **контекстуалізацією** (термін Дж. Гамперца [221]) ПДМ ми розуміємо лінгвокогнітивну операцію, що полягає у використанні комунікантами вербальних та невербальних засобів для *конкретизації* ПДМ в дискурсі з опорою на релевантну КМ.

Вербальні засоби контекстуалізації ПДМ представлені лексичними, граматичними та структурно-синтаксичними мовними одиницями, які складають інформаційне ядро комунікації між мовцем та адресатом.

Невербальні засоби контекстуалізації ПДМ виражаються позалінгвальними елементами комунікативної поведінки мовця та адресата, що характеризують їх емоційний стан, а саме: засобами *кінесики* (жести і мімічні рухи), *проксемики* (відстань між комунікантами та їх пози при спілкуванні), *такесики* (потискання рук, дотики, поцілунки), *просодики* (темп та манера мовлення).

Контекстуалізація як фундаментальна складова розуміння тексту передбачає вияв жорсткої системи безперервного контексту, в межах якого здійснюється розвиток відповідної теми й розкриття концепту тексту [144, с. 532].

Контекстуалізація базується на тому, що мовець дбає не лише про те, як донести до адресата правильно сформульовані твердження, але і про те, щоб ці твердження вписувалися у відповідний контекст, у якому вони можуть отримати відповідну інтерпретацію [221, с. 47].

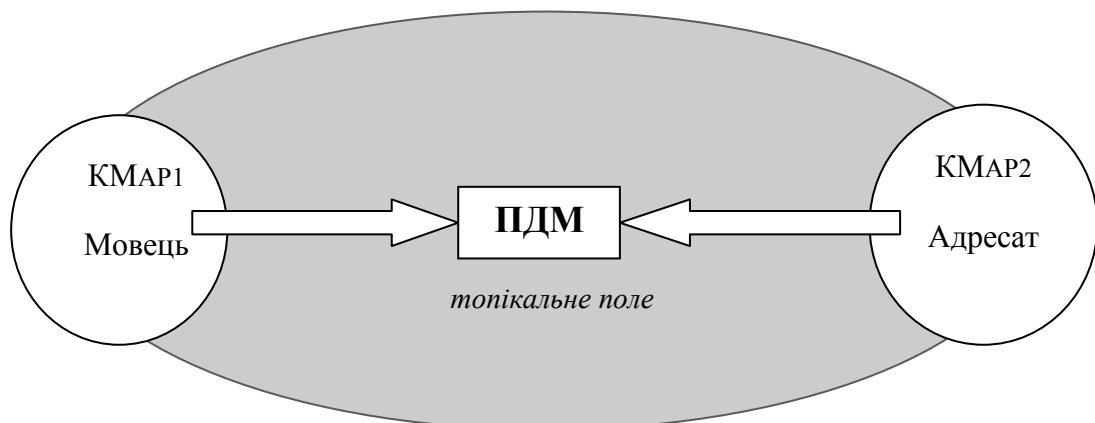

Схема 3.1. Контекстуалізація ПДМ

Як видно зі Схеми 3.1., контекстуалізація ПДМ має двонаправлений характер. Це свідчить про те, що конкретизація ПДМ в дискурсі відбувається завдяки спільним комунікативним діям мовця та адресата, сконцентрованим навколо ПДМ, та з опорою на, відповідно, КМАР₁ та КМАР₂.

У своїй сукупності комунікативні дії мовця та адресата, спрямовані на контекстуалізацію ПДМ, формують змістову основу інтеракції – *топікальне поле*, в рамках якого відбувається вербальний контакт між ними. Топікальне поле – це відносно замкнена система, кордони якої чітко окреслені тематично-змістовою наповненістю висловлювань комунікативних партнерів.

Процес контекстуалізації ПДМ в дискурсі може бути умовно поділений на такі фази [25]:

- **вибір** – пошук потенційного ПДМ;
- **інтродукція** – введення ПДМ в дискурс;
- **ідентифікація** – надання ПДМ конкретної означеної референції;
- **евалюація** – оцінка ПДМ.

Для того, щоб представити організацію процесу контекстуалізації ПДМ у його загальних рисах, звернемося до поданого нижче відрізка дискурсу:

AP1 “I have to have my appendix out”, Sandra says. “They’re going to get me ready soon. It’s an emergency. I was really bad last night. Have you ever had your appendix out? Is it bad?”

AP2 “I had mine out years ago”, I say. “It’s not a serious operation. You’ll feel a bit uncomfortable afterward, but that’s all”.

AP1 “Is that right? You really think so?”

AP2 “Of course” [LSA, 286].

Наведений фрагмент мовленнєвої інтеракції демонструє дружню розмову між Сандрою та її подругою напередодні операції. Контекстуалізація ПДМ (термінове видалення апендициту) з боку мовця

полягає в його інтродукції (*I have to have my appendix out*) та ідентифікації шляхом пояснення причини термінового хірургічного втручання (*They're going to get me ready soon. It's an emergency. I was really bad last night*). У свою чергу мовленнєві дії адресата направлені на ідентифікацію ПДМ шляхом доповнення інформації мовця фактами із власного досвіду про видалення апендициту кілька років тому (*I had mine out years ago*). Евалюація ПДМ полягає в тому, що подруга Сандри втішає та підбадьорює її, говорячи про нескладність майбутньої операції (*It's not a serious operation. You'll feel a bit uncomfortable afterward, but that's all*). Конвергенція КМ співрозмовників забезпечує ефективну комунікативну взаємодію, сфокусовану навколо спільного ПДМ.

Розглянемо кожну з виокремлених фаз контекстуалізації ПДМ докладніше.

- **Вибір ПДМ**

Саме мовцю як ініціатору вербальної інтеракції належить домінуюча роль в процесі контекстуалізації ПДМ в дискурсі. ПДМ не виникає і не зникає сам по собі. Це результат комунікативної ініціативи одного з комунікативних партнерів, який пропонує іншому предмет для обговорення [106, с. 145].

Звичайно, вибір ПДМ мотивований прагматичними установками мовця донести до адресата певну інформацію та отримати його реакцію на почуте. Окрім цього, *топікальний репертуар* (діапазон можливих ПДМ) значною мірою залежить від особливостей формування та функціонування КМ комунікативних партнерів (місце, час, відносини між комунікантами, їх знання тощо).

Інтерпретувати ситуації, дії інших, спланувати свої та чужі дії людина може тому, що володіє набутими у процесі соціалізації «знаннями про дії» [110, с. 221-238], знаннями про тип ситуацій [159, с. 59]. Це загальне знання

про дії містить відповіді на запитання (хто, як, коли, де, з ким та яку дію виконує?), що класифікуються у відповідності з певними галузями дійсності та утворюють різноманітні, більш чи менш взаємопов'язані моделі [39, с. 115].

Фаза вибору ПДМ протікає *латентно* на етапі формування КМ ще до початку комунікативної взаємодії між учасниками спілкування, коли активуються їх особисті (ситуативні) та соціально-культурні знання (мікро- та макромоделі контексту) стосовно комунікативної ситуації.

Під час вивчення процесу спілкування у комунікативно-прагматичному аспекті треба звернути увагу на комунікативну поведінку мовців у певній ситуації спілкування як суб'єктів, що організують і прогнозують процес комунікації. Вибір й уникнення певної теми розмови залежить від комунікативної поведінки мовців – сукупності реалізованих у спілкуванні правил, законів, постулатів, максим, традицій щодо певної лінгвокультурної спільноти з використанням мовних і позамовних засобів [54, с. 107].

Важливим є той факт, що в кожній лінгвокультурній спільноті мають місце так звані «табуйовані теми». Тематичні табу пов'язані з ментальними комунікативними категоріями – сукупністю знань про структуру комунікації, набором прийнятих у соціумі норм і правил комунікації, комунікативними установками свідомості. Категорія містить певне концептуальне знання про комунікацію: інформаційно-змістовий аспект і прескрипції – приписи щодо реалізації комунікативного процесу (правила спілкування) [54, с. 108]. ПДМ може носити статус табуйованого, якщо він містить в собі інформацію про особисте або інтимне життя співрозмовників, їх фінансове становище, політичну ситуацію, релігію тощо.

Розглянемо на прикладі, як невдалий вибір ПДМ спричиняє дивергенцію КМ мовця та адресата і веде до блокування комунікації:

After the fifth cocktail he [Anthony] kissed her, and between laughter and bantering caresses and a half-stifled flare of passion they passed an hour.

AP1 "You will get married," she was insisting, "you wait and see."

AP2 "You're a little idiot, Geraldine."

She smiled provokingly.

AP1 "Oh, I am, am I? Want to bet?"

AP2 "That'd be silly too".

AP1 "Oh, it would, would it? Well, I'll just bet you'll marry somebody inside of a year."

Anthony bounced the tennis ball very hard. A sort of intensity had displaced the melancholy in his dark eyes [FBD, 74-75].

В наведеному фрагменті мовленнєвої взаємодії, мовець (Geraldine) починає розмову на предмет одруження (*You will get married*), яка виявляється нерелевантною для адресата (Anthony). Вербальні засоби контекстуальної колізії (*You're a little idiot, That'd be silly too*), які доповнюються невербальними (*bounced the tennis ball very hard, said fervently, at length*), є свідченням негативної емоційної реакції адресата на запропонований для обговорення ПДМ.

• Інтродукція ПДМ

Фаза вибору ПДМ плавно переходить у наступну фазу – інтродукцію ПДМ, що передбачає його введення в дискурс за допомогою вербальних засобів – інтродукторів. Аналіз фактичного матеріалу дозволив нам виокремити два типи інтродукторів – немарковані та марковані.

До **немаркованих інтродукторів** ПДМ ми відносимо ініціальні висловлення мовця. Вони не є клішованими структурами, функціонально орієнтованими на інтродукцію ПДМ. Прослідкуємо їх реалізацію на прикладі:

Claire shook her head. Her stomach was so knotted that she doubted she could eat or drink a thing.

API “Mr. Jarret telephoned a little while ago. He’ll probably be here soon”, the nurse informed her, clearly assuming the news would be both welcome and reassuring.

Claire jerked like a puppet whose strings had just been roughly tugged.

AP2 “Mr. Jarret phoned? When? How soon will he be here?”

API “Very soon, I’m sure”, the nurse soothed. “He sounded very concerned” [HNSS, 144].

У наведеному уривку розмови введення ПДМ в дискурс реалізується через немаркований інтродуктор – ініціальне висловлення мовця (медсестри) *Mr. Jarret telephoned a little while ago*, яка повідомляє адресату (пацієнтці) про візит лікаря. В його складі власне ім’я *Mr. Jarret* слугує номінатором ПДМ. Вторинна номінація ПДМ займенником *he* символізує кореферентні зв’язки.

ПДМ може виражатись будь-яким компонентом висловлення-інтродуктора або його повним складом, при цьому зміст ПДМ ніби «розчиняється» в загальній інформативній структурі висловлення-інтродуктора. Підкріпимо дане положення прикладом:

Grasping the hand touching his whiskered cheek Daniel Roberts pressed it to his mouth, whispering against the fingers. API “You’ve bin my strength, Abbie, my stay. Without you I couldn’t ’ave gone on, forgive me... forgive me”.

A sheen glinting over soft brown eyes, Abigail smiled into the blue ones lifting to her. He must not see her tears, they must stay locked away until he was gone, to be shed as they had been shed for so many years: in secret.

AP2 “I’ve never judged there be any need of forgivin’ you, Daniel, and I’ve never stopped loving you”, she answered softly. “We are each other’s strength and while it is in me to give mine will always be yours”.

API “Abbie...” Pressing his wife’s hand once more to his kiss Daniel left the kitchen [HPC, 204-205].

Як бачимо, в уривку розмови подружньої пари, де чоловік (Daniel) просить вибачення у своєї дружини (Abbie), інтродукція ПДМ (*forgive me*) реалізується повним складом ініціального висловлення-інтродуктора мовця, при чому номінатор ПДМ займає фінальну позицію.

До *маркованих інтродукторів* ПДМ належать семантико-синтаксичні структури, які функціонально зорієнтовані на виділення ПДМ в дискурсі. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що за частотністю використання до найбільш вживаних маркованих інтродукторів ПДМ належать наступні: *there + Vbe + ПДМ, it + Vbe + ПДМ, as for + ПДМ, ПДМ + Vbe + ПДМ'*. Розглянемо детальніше кожен з них та проілюструємо на прикладах.

➤ *there + Vbe + ПДМ*

Mrs. Tower's hands trembled slightly, but she found a retort.

AP1 "There is of course a certain disparity of age between you", she smiled.

AP2 "Twenty-seven years", Jane said. "Do you think it's too much? Gilbert says I'm very young for my age. I told you I shouldn't like to marry a man with one foot in the grave" [SROSS, 326].

Неозначений артикль *a (an)* сигналізує про неозначено референтну номінацію ПДМ (*a disparity of age*). На неозначену референцію вказують також його функційні еквіваленти – неозначені займенники *some, any, one, somebody, someone, something*. Проілюструємо це на прикладі:

Fiona stood at the door of the parlor admiring her progeny.

AP1 "There's something I'm missing, Dermot Michael", she confessed, "as plain as the nose on my face".

AP2 "Pretty nose".

She snorted.

AP1 "I can't figure out whether it has to do with the past mystery or the present".

AP2 "Maybe both?"

She glanced up at me, as if I had said something very intelligent [GIL, 271-272].

➤ **it + Vbe + ПДМ**

Callista couldn't say which of those things broke the barrier that had erected itself about her, closing off her mind to all except her misery, but somehow the words rang clear.

AP1 “It is a beautiful offering, Mrs. Povey, one my mother would have been proud to wear on her dress”. Tears clouding her vision, Callista looked at the tiny hand-made posy of yellow silk roses nestling among deep green velvet leaves. Each petal had been separately cut from scraps of cloth, then sewn together with almost invisible stitches.

AP2 “It is beautiful”, Mrs. Povey whispered [HPC, 110].

В наведеному відрізку дискурсу в структурі ініціального висловлення мовця відбувається не лише інтродукція ПДМ (*offering*), а й його ідентифікація (*one my mother would have been proud to wear on her dress*) та евалюація (*beautiful*).

➤ **as for + ПДМ**

He [Paul] went on painting rather despairingly; he had touched the quick of the trouble.

AP1 “And as for wanting to marry”, said his mother, “there's plenty of time yet”.

AP2 “But no, mother. I even love Clara, and I did Miriam; but to GIVE myself to them in marriage I couldn't. I couldn't belong to them. They seem to want ME, and I can't ever give it them”.

AP1 “You haven't met the right woman” [LSL, 536].

Як свідчить приклад, ПДМ (*wanting to marry*) не лише вводиться в дискурс, а й підлягає конкретизації (*there's plenty of time yet*).

➤ ПДМ + Vbe + ПДМ'

When Clete came back out, the jukebox was playing and someone was racking pool balls. At first he wasn't sure about the references he was now hearing in the story Ritter was telling his friends.

API "His wife was a muff-diver. That's not exaggeration. My wife knew her. She dumped him for another dyke and went off to a Buddhist monastery in Colorado..."

AP2 "My ex left me because I was a drunk and I took juice and popped a bucket of shit in Witness Protection", Clete said [BPCR, 181-182].

Характерною особливістю даного інтродуктора є те, що первинна (*his wife*) та повторна (*a muff-diver*) номінації ПДМ є кореферентними і виявляють різні якості ПДМ.

- **Ідентифікація ПДМ.**

Логічним продовженням інтродукції ПДМ є фаза ідентифікації ПДМ, що полягає у наданні ПДМ конкретної означеної референції.

Референція традиційно кваліфікується як «віднесеність актуалізованих (включених в мовлення) імен, іменних виразів (іменних груп) або їх еквівалентів до об'єктів дійсності (референтів або денотатів)» [106, с. 79].

Ідентифікація ПДМ реалізується за допомогою операцій номінації, дефінітизації та специфікації.

1. Операція **номінації** полягає у встановленні співвідношення між формою вираження ПДМ та його комунікативною функцією, що здійснюється з обов'язковою орієнтацією на адресата. Звернемося до наведеного нижче прикладу:

We gossiped pleasantly about our common friends and Mrs. Tower brought me up to date in the scandal of the day. Now she fixed a date and asked me whom I would like to meet.

API "There's only one thing I must tell you. If Jane Fowler is still here I shall have to put it off".

AP2 “Who is Jane Fowler”? I asked.

Mrs. Fowler gave a rueful smile [MROSS, 317-318].

Введений за допомогою маркованого інтродуктора *there* + *Vbe* + ПДМ тематичний об’єкт комунікації (*If Jane Fowler is still here I shall have to put it off*) вказує на ситуацію, яка представлена номінацією на рівні висловлення. Таке синтаксичне оформлення ПДМ характеризує його як комунікативну одиницю.

2. Операція **дефінітизації** полягає у наданні ПДМ референційної виділеності та індивідуальних параметрів.

Під *референційною виділеністю* ПДМ ми маємо на увазі цілеспрямований перерозподіл семантико-синтаксичних зв’язків між компонентами змісту з метою виокремлення одного з них у якості ПДМ [25, с. 19]. Референційна виділеність ПДМ реалізується завдяки інтенції мовця, оскільки інтенція задає способи представлення в тексті всієї сукупності відносин між компонентами комунікативного акту [154, с. 101], та проявляється за допомогою широкого арсеналу матеріальних «опор» – вербальних засобів. Підкріпимо дане положення прикладом:

A few moments later I was in the cabin, wrapped in towels and drinking my second “small jar”.

AP1 “The focker was on the island”, Rory said for the fourth time. “He must have rowed over in a dory and hidden the boat”.

AP2 “His car was on the far shore”, Nuala added grimly. “I’ll know him when I see him. I may break his friggin’ neck” [GIL, 65].

Означений артикль *the* виконує індивідуалізуючу функцію, в результаті чого ПДМ (*focker*) набуває статусу визначеності. На означену референцію вказують також його функційні еквіваленти – **вказівні займенники *this, that, these, those, such, the same***.

Наведемо ще один приклад, де засобом дефінітизації ПДМ (*will*) слугує не лише означений артикль *the*, а й вказівний займенник *such*:

Ursula looked all the white at Hermione, as she spoke in her slow, dispassionate, and yet strangely tense voice. A curious thrill went over the younger woman. Some strange, dark, convulsive power was in Hermione, fascinating and repelling.

AP1 “It is fatal to use the will like that”, cried Birkin harshly. “Such a will is an obscenity”.

Hermione looked at him for a long time, with her shadowed, heavy eyes. Her face was soft and pale and thin, almost phosphorescent, her jaw was lean.

AP2 “I’m sure it isn’t”, she said at length. There always seemed an interval, a strange split between what she seemed to feel and experience, and what she actually said and thought [LWL, 200].

Дефінітизація ПДМ реалізується також за допомогою **присвійних займенників: *my, your, his, her, its, our, their***.

She glanced at the gown glistening in the light of the gasoliere.

AP1 “My mother is an excellent dressmaker, her work is never less than of the highest standart!” Callista’s reply burst across the room like a round of pistol shot, the anger behind it blazing with the strength of living fire.

AP2 “Emma, my dear, perhaps you should inspect...” [НРС, 23].

Як бачимо, в наведеному відрізку розмови ПДМ (*mother*) піддається операції дефінітизації за допомогою присвійних займенників *my* та *her*. Номінації ПДМ *mother*, *dressmaker* та *work* є кореферентними і виявляють різні якості ПДМ. В структурі висловлення мовця ПДМ отримує також евалюацію *excellent* та *the highest standart*.

Доволі частотним засобом дефінітизації ПДМ слугує **емфатична конструкція *it + Vbe + ПДМ, who....*** Наведемо приклад, що підтверджує ефективність використання даного засобу:

We stood at the entrance to the cafeteria, looking out over the tables, most of which were occupied. Connie Deshotel was at a table against the back wall.

AP1 “It’s the guy who busted Little Face Dautrieve and planted rock on her. He tried to make her come across for him and Jim Gable”.

AP2 “Sounds right. He used to shake down fudge packers in the Quarter...” [BPCR, 87-88].

3. Операція **специфікації** направлена на конкретизацію ПДМ через уточнення деталей шляхом **опису, пояснення та порівняння** як обов’язкових операцій контекстуалізації.

The other official turned to me.

AP1 “I must differ again. The toboggan is very different from the luge. The toboggan is constructed in Canada of flat laths. The luge is a common sled with runners. Accuracy means something”.

AP2 “Couldn't we toboggan?” I asked.

AP1 “Of course you could toboggan”, the first official said. “You could toboggan very well. Excellent Canadian toboggans are sold in Montreux. Ochs Brothers sell toboggans. They import their own toboggans” [HFA, 302].

В наведеному відрізку дискурсу специфікацію ПДМ (*toboggan*) забезпечує порівняння (*very different from the luge*) та опис ситуації, який уточнює її складові до найменших деталей (*Excellent Canadian toboggans are sold in Montreux. Ochs Brothers sell toboggans. They import their own toboggans*).

У наступному прикладі специфікація ПДМ (*coincidence*) реалізується завдяки поясненню (екземпліфікації) – *it isn't purely coincidentally that you are here now, when one comes to reflect*, вербальним засобом якої слугує вираз *for example*. Її функціональними еквівалентами в дискурсі виступають вирази *for instance, such as, in other words*.

Mr. Beebe felt bound to assist his young friend, and led the way out of the house and into the pine-woods. How glorious it was! For a little time the voice of old Mr. Emerson pursued them dispensing good wishes and philosophy.

API “When I was a young man, I always meant to write a ‘History of Coincidence’”.

No enthusiasm.

API “Though, as a matter of fact, coincidences are much rarer than we suppose. For example, it isn't purely coincidentally that you are here now, when one comes to reflect”.

To his relief, George began to talk.

AP2 “*It is. I have reflected. It is Fate. Everything is Fate. We are flung together by Fate, drawn apart by Fate - flung together, drawn apart. The twelve winds blow us - we settle nothing*” [FRV, 116-117].

Засобами специфікації ПДМ служать також **прикладки** (apposition), які дають ПДМ вторинну номінацію. Використання прикладки (*old James' daughter*) як засобу специфікації ПДМ (*Miss Allsopp*) знаходимо в такому прикладі:

Connie was fascinated, listening to her [Mrs. Bolton]. But afterwards always a little ashamed.

API “*I suppose you heard as Miss Allsopp was married last week! Would you ever! Miss Allsopp, old James' daughter*”.

AP2 “*You know they built a house up at Pye Croft. The old man died last year from a fall; eighty-three, he was, an' nimble as a lad. An' then he slipped on Bestwood Hill, on a slide as the lads 'ad made last winter, an' broke his thigh, and that finished him, poor old man, it did seem a shame...*” [LLCL, 146-147].

Наведемо ще один приклад, в якому ідентифікація ПДМ (*friend*) реалізується за допомогою операцій дефінітизації та специфікації. Засобом дефінітизації ПДМ слугує присвійний займенник *tu*, в той час як засобом специфікації ПДМ виступає прикладка *Mr. Hunter*.

When they went up to the house they were met by a tall, handsome native woman, no longer young, with whom Edward cordially shook hands. He introduced Bateman to her.

AP1 “This is my friend Mr. Hunter. We’re going to dine with you, Lavina”.

AP2 “All right”, she said, with a quick smile. “Arnold ain’t back yet”.

AP1 “We’ll go down and bathe. Let us have a couple of pareos”.

The woman nodded and went into the house [MROSS, 192].

Переконливими сигналами специфікації ПДМ є також:

- **обмежувальні означення;**
- **відокремлювані означення;**
- **обмежувальні означальні речення;**
- **описові означальні речення.**

Обмежувальні означення та обмежувальні означальні речення слугують засобами уточнення ПДМ, в той час як відокремлювані означення та описові означальні речення – сигналами додаткової інформації про ПДМ. Проілюструємо це на прикладі:

How could he know? Callista lifted puzzled eyes.

AP1 “The man who visited you visited me”. Phineas answered her unspoken question. “It was that man to whom you have given the property Daniel deeded to you, am I not correct?”

AP2 “If you were threatened...” Michael’s hands curled convulsively [HPC, 402].

ПДМ (*man*) в складі ініціального висловлення мовця піддається ідентифікації за допомогою операцій дефінітизації та специфікації. Засобами дефінітизації ПДМ виступають означений артикль *the* та його функціональний еквівалент – вказівний займенник *that*. Специфікація ПДМ проявляється в семантиці обмежувального означального речення (*who visited you*), яке виконує функцію уточнення інформації про ПДМ, та описового означального речення (*to whom you have given the property Daniel deeded to you*), яке доповнює інформацію про ПДМ.

Розглянемо ще один приклад, в якому ПДМ піддається ідентифікації:

There was an uncomfortable pause.

AP1 “I hope you understand the reasons making you leave the institute so quickly”, said Ibanez.

AP2 “Of course”, returned Brighton. “Once the press gets onto something like this, they want to suck it dry. Don’t worry about me, I’m glad to get out of the spotlight for a while” [CF, 49].

У поданому вище уривку розмови ідентифікація ПДМ (*reasons*) представлена засобом дефінітизації – означеним артиклем *the* та засобом специфікації – обмежувальним означенням (*making you leave the institute so quickly*).

Варто зазначити, що ідентифікації ПДМ в дискурсі сприяє використання **специфікуючих (specifying) часток: *exactly, precisely, right, just***. В наступному прикладі засобом специфікації ПДМ (*a woman like Clara*) виступає специфікуючи частка “*precisely*”:

AP1 “But sometimes it is precisely a woman like Clara that men of that temperament need...” Miss Julia Eliot would hint.

AP2 “Well”, Mr. Bowley would reply, “it may be so” [WJR, 133].

Характерною особливістю контекстуалізації ПДМ є можлива **компресія** двох фаз – **інтродукції та ідентифікації**. Інтродукція ПДМ є факультативною операцією, за умови якщо ПДМ є відомим адресату. Інтродукція ПДМ виводиться як семантична пресупозиція. Досить ілюстративним в цьому плані є поданий нижче відрізок дискурсу:

Marty Dempsey was waiting for me in the pub of the Letterfrack Inn.

AP1 “The woman sends her best”, he began, nodding in the direction of his home in Dublin. “Doesn’t she say she’s after hoping you’re happier now than you were at Christmas?”

AP2 “My best back to her, Martin... She’s a wonderful woman” [GIL, 260].

В наведеному прикладі інтродукція ПДМ реалізується через ініціальне висловлення мовця (*Marty Dempsey*) *The woman sends her best*. Окрім цього, інтродукція ПДМ одночасно поєднується з ідентифікацією ПДМ. Свідченням цього є вживання вербального засобу – означеного артикля *the*, який у поєднанні з невербальним засобом (*nodding in the direction of his home in Dublin*) надає ПДМ ідентифікуючої референції. Вторинна номінація ПДМ займенником *she* символізує кореферентні зв'язки.

- **Евалюація ПДМ**

Ідентифікація ПДМ доповнюється також його евалюацією, що знаходить своє вираження у ставленні мовця до ПДМ (схвалення / несхвалення) та позитивній / негативній оцінці ПДМ, що формує складову КМ.

Суттєвою ознакою оцінки є те, що в ній завжди наявний суб'єктивний чинник, який взаємодіє з об'єктивним. Оцінне висловлення, навіть якщо в ньому суб'єкт оцінки безпосередньо не виявляється, позначає ціннісне відношення між суб'єктом і об'єктом. Будь-яке висловлення оцінки припускає наявність суб'єкта, тобто тієї особи (осіб), від якої виходить оцінка, а також об'єкта, предмета або явища, на які спрямована оцінка. Суб'єктивний і об'єктивний компоненти оцінки утворюють діалектичну єдність з дуже складними та змінними співвідношеннями [35, с. 128].

Наведемо приклад, який засвідчує евалюацію ПДМ:

She reached the cot and picked Emily up, horrified to discover that Elspeth was right. Emily felt red-hot and she was crying miserably.

Brett was right behind her and she turned to him now, demanding helplessly, API “Oh, God! What’s the matter with her?”

Brett examined her quickly, his touch steady and calm.

AP1 “I think it’s probably just a high temperature, perhaps in response to some sort of infection. If it is, then it’s not serious, but I think we’d better get her to the hospital just in case”.

AP2 “Hospital?” Claire almost gagged on the word. It made everything sound so much serious [HNSS, 138].

В наведеному відрізку розмови ПДМ інтродукується в дискурс повним складом ініціального висловлення мовця (*What’s the matter with her?*). Ідентифікація ПДМ реалізується через номінацію *a high temperature* та обмежувальне означення *in response to some sort of infection*, яке виконує функцію специфікації ПДМ. Евалюація ПДМ представлена як вербальними (*it’s not serious; we’d better get her to the hospital*), так і невербальними засобами (*horrified to discover, demanding helplessly*), що сигналізують про стан емоційної напруги мовця стосовно ПДМ.

Евалюація ПДМ реалізується в дискурсі за допомогою широкого арсеналу вербальних засобів (від лексичних одиниць різної частиномовної приналежності до синтаксичних конструкцій з оцінним значенням) та невербальних засобів (міміка, жести тощо), які ми детальніше розглянемо у пункті 3.2.4. «Афективний фактор контекстуалізації» цього розділу.

- **Контекстуалізація ПДМ з позиції адресата**

У свою чергу адресат, який є активним учасником мовленнєвої взаємодії, своїми комунікативними діями сприяє подальшій контекстуалізації ПДМ в дискурсі: його експлікації, оцінці, доповненні обсягу інформації, представленої мовцем. Контекстуалізація ПДМ адресатом полягає передусім у виборі стратегічної лінії комунікативної поведінки, сфокусованої навколо ПДМ.

Узагальнюючи погляди дискурсознавців (А. Белової, О. Селіванової, Дж. Гамперца, Д. Таннен) [13; 146; 221; 263], під інтерактивною *стратегією* ми розуміємо основне завдання, генеральну інтенцію, що стимулює

комунікативну діяльність мовної особистості в рамках конкретної вербальної взаємодії як сукупність мовленнєвих дій комуніканта та ілокутивних компонентів цих дій.

Комунікативна *тактика* – це одна або декілька мовленнєвих дій комуніканта, що сприяють реалізації обраної ним стратегічної лінії. Вони покликані забезпечити в рамках конкретної комунікативної події здійснення обраної комунікантом стратегії [39, с. 114].

Наші наукові розвідки засвідчили, що в процесі контекстуалізації ПДМ знаходять реалізацію дві лінії стратегічної поведінки адресата: комунікативна кооперація та комунікативна конфронтація.

Комунікативна кооперація – тип інтрактивності мовця та адресата в комунікативній ситуації, який характеризується узгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, симетричними відношеннями між ними, балансом комунікативних статусів, ефективністю й оптимальністю спілкування [145, с. 234].

Обрана адресатом стратегія комунікативної кооперації сигналізує про його зацікавленість ПДМ, відбиває його прагнення до створення найбільш сприятливих умов контекстуалізації ПДМ, що базуються на взаємозв'язку мовленнєвих ходів комунікантів, та знаходить своє вираження у *конвергенції КМ* мовця та адресата.

Наведемо фрагмент дискурсу, що засвідчує реалізацію стратегії комунікативної кооперації адресата в процесі контекстуалізації ПДМ:

Mike switched off the engine and pulled off his helmet. He turned to her his astonishingly handsome face flushed and happy.

AP1 “What do you think?” he asked. “Wasn’t that great? I could ride like that forever”.

AP2 “It was”, she agreed, her smile reflecting his enthusiasm. “It was totally fantastic”.

Mike climbed down, and then, before Jessica could follow, he lifted her off into his arms [WLO, 4-5].

Уривок розмови двох закоханих (Mike та Jessica) являє собою яскравий приклад кооперативного спілкування, сфокусованого навколо ПДМ – прогулянки на велосипеді з коханою дівчиною (*I could ride like that forever*). На свої запитання (*What do you think? Wasn't that great?*) Майк отримує емпатичну реакцію-погодження Джесіки (*It was*), яка доповнюється позитивною евалюацією ПДМ (*totally fantastic*). Вербальна реакція з боку адресата гармонічно поєднується з невербальним компонентом спілкування – посмішкою співрозмовниці (*her smile reflecting his enthusiasm*), яка теж слугує засобом позитивної оцінки ПДМ.

Стратегічна лінія комунікативної кооперації, що реалізується адресатом в процесі контекстуалізації ПДМ, знаходить своє вираження через комунікативні тактики підтвердження, доповнення та уточнення.

Підтвердження втілюється шляхом фактичного підтвердження адресатом інформації про ПДМ, поданої самим мовцем. Дана тактика часто поєднується з тактичним ходом доповнення інформації. Розглянемо це на прикладі:

Charles found himself watching Chuck who was in his usual breakfast posture. The boy was wearing the same clothes as yesterday and looked just as bad.

AP1 *“I got a call from the business office yesterday”, said Charles.*

AP2 *“Yeah, I gave them the number”, said Chuck without looking up.*

AP1 *“I made arrangements at the bank for a loan”, said Charles. “Should be available in a day or so, then the bill will be paid”.*

AP2 *“Good”, said Chuck, flipping the box so he could study the nutritional value of the side panel [CF, 123].*

В наведеному відрізку розмови між двома приятелями Чарльзом та Чаком конвергенція КМ відбувається завдяки застосованому адресатом

тактичному ходу підтвердження, який поєднується з тактичним ходом доповнення. Вербальними засобами цього виступають відповідні вирази (*Yeah* та *I gave them the number*).

Доповнення реалізується шляхом додавання адресатом нових фактів стосовно ПДМ з метою розширення та узагальнення інформації. Саме такий тактичний хід застосовується у наступному прикладі:

Philip looked round the room. It was filled with a massive suite, and at the window were the same sort of white lace curtains which Aunt Louisa put up at the vicarage in summer. The piano was draped in Liberty silk and so was the chimney-piece. Mrs. Otter followed his wandering eye.

AP1 “*In the evening when we close the shutters one might really feel one was in England*”.

AP2 “*And we have our meals just as if we were at home*”, *added her mother. “A meat breakfast in the morning and dinner in the middle of the day”* [МНВ, 285].

В наведеному прикладі комунікативної взаємодії між мовцем (Philip) та адресатом (Mrs. Otter) прослідковується конвергенція їх КМ за рахунок обраної тактики доповнення мовленнєвого ходу мовця (*we have our meals just as if we were at home; A meat breakfast in the morning and dinner in the middle of the day*). Вербальним засобом доповнення слугує дієслово *add(ed)*.

Уточнення – це конкретизація вже введених аспектів ПДМ шляхом надання йому характеру каузативної детермінованості, тобто визначення причинних факторів з позиції адресата. Такий мовленнєвий хід адресата є інформативно більш насиченим, ніж мовленнєвий хід мовця, який дає поштовх для розгортання подальшої вербальної взаємодії. Наведемо приклад, який підтверджує дане положення:

Mr. Goodworthy had seemed pleasantly disposed to Philip since their trip to Paris, and now that Philip knew he was so soon to be free, he could look upon the funny little man with tolerance [...].

All day Philip had been telling himself that this was the last time he would ever sit in that hateful office.

AP1 “Yes, this is the end of my year”.

AP2 “I’m afraid you’ve not done very well. Mr. Carter’s very dissatisfied with you”.

AP1 “Not nearly so dissatisfied as I am with Mr. Carter”, returned Philip cheerfully.

AP2 “I don’t think you should speak like that, Carey” [МНВ, 274].

В ході розмови між мовцем (Philip) та адресатом (Mr. Goodworthy), де ПДМ виступає звільнення Філіпа з роботи, реалізується тактичний хід доповнення, спрямований на уточнення причин звільнення (*I’m afraid you’ve not done very well. Mr. Carter’s very dissatisfied with you*), який дає поштовх до подальшої мовленнєвої інтеракції комунікативних партнерів.

В процесі контекстуалізації ПДМ в концептуальних координатах адресата знаходить свою реалізацію ще одна стратегічна лінія поведінки – комунікативна конфронтація.

Комунікативна конфронтація – тип інтерактивності мовця та адресата в комунікативній ситуації, який характеризується прагненням одного з комунікативних партнерів здобути інтелектуальну перевагу на іншим, неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричними стосунками між ними, дисбалансом статусів облич, результатом чого зазвичай є небажання продовжувати спілкування [145, с. 240]. Комунікативне протистояння, що зазвичай супроводжується негативними емоціями, засвідчує *дивергенцію КМ* мовця та адресата.

Конфліктне спілкування передбачає контрадикторний характер вербальної та невербальної взаємодії. Воно характеризується порушенням принципів кооперації та ввічливості, а також різними видами прагматичної дисгармонії. Комунікативний конфлікт є наслідком *когнітивного дисонансу* – стану дискомфорту й психологічної напруги, що виникає при прагненні

одного з комунікативних партнерів узгодити свої думки й дії з іншим в процесі комунікації. Усунення когнітивного дисонансу потребує активізації мислення та психіки людини, корекції або зміни власних переконань [145, с. 217].

Стратегічна лінія комунікативної конфронтації, що реалізується адресатом в процесі контекстуалізації ПДМ, знаходить своє вираження через комунікативні тактики ухилення, заперечення та протиставлення.

Ухилення – це уникнення адресатом адекватного реагування на ПДМ (відповідь запитанням на запитання). Досить ілюстративним в цьому плані є наступний приклад:

AP1 "Do you like to dance, John?" Cathy leaned back in one of the leather chairs and watched John organize his lessons for the day.

AP2 "No, I don't like loud music, fast cars, or football, either. I'm a total loser as a teenager, Cathy. I've got more important things..."

She was so furious she stopped him in mid-sentence. AP1 "Why do you always have to put other people down for having fun? Just because you don't know how to have a good time yourself?"

AP2 "And why do you always try to embarrass me by asking silly questions when I'm trying to teach you something?" [VPL, 59].

В наведеному відрізку дискурсу конфліктна розмова між мовцем (Cathy) та адресатом (John) свідчить про дивергенцію їх КМ. Вербальними засобами ухилення є відсутність адекватної реакції на ПДМ (*Do you like to dance*) з боку адресата (*I don't like loud music, fast cars, or football, either. I'm a total loser as a teenager. I've got more important things...*) та його відповідь запитанням (*And why do you always try to embarrass me by asking silly questions when I'm trying to teach you something?*) на запитання мовця (*Why do you always have to put other people down for having fun? Just because you don't know how to have a good time yourself*).

Заперечення виникає внаслідок бажання адресата висловити свою незгоду стосовно позиції мовця щодо ПДМ. Підкріпимо дане положення прикладом:

It stormed that night. The rain blew against the house and ran off the eaves and braided and whipped in the light that fell from the window. Just as the ten o'clock news came on, the phone rang in the kitchen.

AP1 “Sir, you told folks I was a snitch. What gives you the right to lie like that? I don't even know you”.

AP2 “Come in. It's not too late to turn it around”.

AP1 “You've got to set straight what you've done, Mr. Robicheaux”.

AP2 “You're in the wrong line of work to demand redress, partner”.

AP1 “Demand what? Are you kidding?”

I didn't reply. He waited in the silence. The line went dead [BPCR, 113].

Наведений діалог демонструє напружену телефонну розмову між мовцем (Johnny Remeta) та адресатом (Mr. Robicheaux) через звинувачення Джоні Ремети в шпигунстві (*you told folks I was a snitch*). Обраний адресатом тактичний хід заперечення переконливо доводять його респонсивні репліки (*It's not too late to turn it around; You're in the wrong line of work to demand redress*).

Протиставлення реалізується адресатом в тому випадку, коли він висловлює протилежну мовцю точку зору стосовно ПДМ. Протиставлення вводить в дискурс за допомогою вербальних засобів типу ***but, on the other hand, on the contrary, moreover***. Проілюструємо реалізацію тактики протиставлення на прикладі:

AP1 Dick: (Pompously) “Art isn't meaningless”.

AP2 Anthony: On the contrary, I'd feel that it being a meaningless world, why write? The very attempt to give it purpose is purposeless.

AP1 Dick: Well, even admitting all that, be a decent pragmatist and grant a poor man the instinct to live [FBD, 21].

Уривок розмови між двома приятелями (Dick та Anthony), у якому ПДМ виступає мистецтво (*art*), носить контрадикторний характер. Протиставлення, інтродуковане в дискурс за допомогою вербального засобу *on the contrary*, реалізується внаслідок асиметрії біполярних точок зору мовця (*isn't meaningless*) та адресата (*a meaningless world, purposeless*) на ПДМ.

Як бачимо, контекстуалізація ПДМ постає перед нами як складна лінгвокогнітивна операція, скерована на конкретизацію ПДМ в дискурсі, що здійснюється мовцем разом з його комунікативним партнером. Умовно виокремлені фази контекстуалізації ПДМ – вибір, інтродукція, ідентифікація та евалюація, що реалізуються мовцем завдяки широкому арсеналу лінгвальних засобів, доповнюються комунікативними діями адресата, які експлікуються у двох стратегічних лініях поведінки – комунікативній кооперації та комунікативній конфронтації, які, відповідно, є індикаторами конвергенції та дивергенції КМ комунікативних партнерів.

3.2. Комунікативні фактори контекстуалізації та їх лінгвальні засоби

Контекстуалізація ПДМ зазнає впливу різноманітних чинників, які зумовлюють особливості та вибір лінгвальних засобів конкретизації ПДМ в дискурсі. Такі чинники в даній роботі ми кваліфікуємо як **комунікативні фактори** контекстуалізації ПДМ.

I. Касавін зазначав: «Нам слід продумати довгі переліки контекстуальних факторів. Проблема в тому, що світ пропонує нам таку безкінечну різноманітність ситуацій. Ми повинні навчитись концентруватись на тих ознаках, які релевантні для нашої цілі, та ігнорувати решту» [62, с. 195].

До комунікативних факторів, які, на нашу думку, є визначальними для ефективної контекстуалізації ПДМ в дискурсі, належать:

- *просторово-часовий* (місце та час комунікації);
- *статусно-рольовий* (стосунки між комунікантами);
- *епістемічний* (знання комунікантів);
- *афективний* (оцінки та емоції комунікантів).

Фактори контекстуалізації є «рівними за ступенем своєї релевантності, оскільки, з одного боку, вони впливають один на одного, а з іншого, сумарний вплив усіх факторів позначається на дискурсі у цілому» [98, с. 318].

Когнітивно-комунікативний аналіз мовного матеріалу засвідчив, що фактори контекстуалізації ПДМ мають як вербальний, так і невербальний плани свого вираження, можуть бути представлені як експліцитно (формально виражені), так і імпліцитно (формально невиражені).

Дж. Гамперц увів поняття «ключі контекстуалізації» («*contextualization cues*»), маючи на увазі комплекс сигналів, що допомагають комунікантам правильно продукувати власне висловлення та безпомилково інтерпретувати висловлення інших учасників комунікації [204, с. 231].

У цьому розділі ми сфокусуємо свою увагу на дослідженні комунікативних факторів та лінгвальних засобів контекстуалізації ПДМ, що сприяють його конкретизації в дискурсі.

3.2.1. Просторово-часовий фактор контекстуалізації

До просторово-часового фактору контекстуалізації ПДМ належать місце та час комунікації. Вони створюють своєрідну просторово-часову систему координат, в межах якої розгортається дискурс.

Класична дейктична тріада «Я – ТУТ – ЗАРАЗ», розроблена К. Бюлером, характеризується трикомпонентною структурою і актуалізує в тексті об'єктивні виміри контексту [249, с. 121].

Комунікативна подія відбувається у відповідному місці та у відповідний час, має початок і кінець. Розмова має лінійну структуру, являє собою послідовність комунікативних ходів, які здійснюють комуніканти по черзі. Кожен із комунікантів через комунікативний хід робить свій комунікативний внесок, який відповідає висловленню або групі висловлень, за допомогою яких передається певний пропозиційний зміст та комунікативна інтенція мовця [153, с. 211]. Загалом кажучи, місце та час комунікації належать до об'єктивних факторів контекстуалізації ПДМ. Однак, в ракурсі розгляду КМ як ментальної репрезентації релевантних вимірів комунікативної ситуації, вони отримують суб'єктивну оцінку комунікативних партнерів.

Ментальна репрезентація **місця** комунікації – це схематичний конструкт, який поєднує загальні соціокультурні знання про оточення та нову інформацію про його релевантні виміри. Для комунікантів важливим є те місце, де вони знаходяться на момент мовленнєвої інтеракції.

Просторова віднесеність ПДМ передбачає розмежування *простору мовця* (*utterer space*) та *референційного простору* (*reference space*) [267, с. 99]. Простір мовця визначається його просторовою орієнтацією в межах комунікативної ситуації і слугує його дейктичним центром. Референційний простір вказує на просторову віднесеність ПДМ відносно дейктичного центру (простору мовця).

Вербальним засобом просторового фактору слугує **просторовий дейксис**, який позначається прислівником місця **here**. Місця, віддалені від місця комунікації, маркуються прислівниками місця **there** або **over there**.

I [Henry] felt some irritation at her [Aunt Augusta] quick change of mood. I had been betrayed into a feeling of sentiment which was not natural to me. I said, AP1 “I saw Wordsworth just now”, thinking to embarrass her.

AP2 “What? Here?” she exclaimed.

AP1 “I am sorry to disappoint you, no. Not here in the hotel. In the street”.

AP2 “Where is he living?”

AP1 “I didn’t ask. Nor did I give him your address. I hadn’t realized that you would be so anxious to see him again” [GTA, 88].

В наведеному фрагменті комунікативної взаємодії між мовцем (Henry) та адресатом (Aunt Augusta) локалізатором місця слугує просторовий дейктик, що позначається прислівником *here*. Конкретизація місця здійснюється також за допомогою адвербіалії *in the hotel*. Фізична віддаленість від місця події відповідає адвербіалії *in the street*.

Просторову референцію ПДМ можуть представляти як абсолютні, так і відносні просторові індикатори. Просторова віднесеність залежить від прийнятих точок відліку мовця / адресата та їх просторової орієнтації. Звернемося до наступного прикладу:

AP1 “You going North”, her mother said then. “And when you reckon on coming back?”

AP2 “I don’t reckon on coming back”, she answered. “It’s rather far from here” [BGTM, 92].

Абсолютний просторовий індикатор *North* є загальноприйнятим конвенційним поняттям, в той час як *far from here* є відносним і залежить від просторової орієнтації комунікантів, від їх точок відліку як фізичних, так і когнітивних.

Вербальними засобами просторового дейксису як обов’язкових елементів контекстуалізації ПДМ виступають також **вказівні займенники** *this / that* та *these / those*. Проілюструємо це на прикладі:

Connie sat on a barstool and closed her eyes in the wind stream.

Helen whistled through the door that gave onto the café side of the building.

AP1 “Hey, Passion, you’ve got some customers in here”, she called.

Connie’s eyes opened and she turned her blank face on Helen.

AP1 “Letty Labiche’s sister owns this place. You know her?” Helen said.

AP2 “No”.

AP1 “From the way you looked I thought you recognized the name or something”.

AP2 “Yes, I did recognize the name. That doesn’t mean I know her”, Connie said [BPCR, 148].

Як бачимо, в розмові між мовцем (Helen) та адресатом (Connie) просторовий фактор контекстуалізації ПДМ експлікується дійктивними одиницями *here* та *this place*.

Таким чином, вербальними засобами просторової локалізації слугують прислівники (*here / there*), вказівні займенники (*this / that, these / those*), прийменники (*in, on, under, behind, between, in front of, etc*), а також назви місць (*North, London, hotel, street*).

Просторовий фактор контекстуалізації ПДМ передбачає диференціацію двох типів простору: *особистого / міжособистого* та *соціального* [200, с. 47].

Особистий простір – це те місце, де на момент комунікації знаходяться мовець та адресат. Цей простір свідомо чи неусвідомлено охороняється кожним учасником спілкування. Межі даного простору розмиті і постійно видозмінюються в залежності від стосунків між учасниками комунікації.

Розташування комунікантів відносно один одного в процесі комунікативної взаємодії виступає невербальним (проксемічним) засобом просторового фактору та індикатором регулювання дистанції між комунікативними партнерами в ході контекстуалізації ПДМ. Порівняємо два приклади:

Приклад 1. *At that moment she [Cathryn] caught sight of Charles emerging from Michelle’s room. He spotted Cathryn and started toward the nurses’ station. Cathryn ran down to meet him. They stood for a moment in a silent embrace, drawing strength from each other. When they started back to Dr. Wiley, Charles seemed more in control.*

AP1 “She’s a good kid”, he said. “Christ, all she’s worried about is staying overnight. Said she wanted to be home in the morning to make the orange juice. Can you believe that?”

AP2 “She feels responsible”, said Cathryn. “Until I arrived she was the woman of the house. She’s afraid of losing you, Charles”.

Dr. Wiley watched the couple come toward him, pleased to see their open affection and mutual support. The fact that they were acknowledging and sharing their grief was healthy; it was a good sign and it encouraged him [CF, 92-93].

Наведений відрізок комунікативної взаємодії між мовцем (Charles) та адресатом (Cathryn) є прикладом розмови між чоловіком та дружиною про тяжко хвору доньку, яка перебуває на лікуванні в лікарні. Міжособистий простір між комунікативними партнерами зводиться до мінімуму (*ran down to meet him; stood for a moment in a silent embrace, drawing strength from each other*) та ілюструє вияв взаємопідтримки один одному у важку хвилину (*open affection and mutual support, were acknowledging and sharing their grief*).

Приклад 2. Don Ritter, the plainclothes detective, was sitting in a chair in front of my desk in his office, cleaning his nails over the wastebasket with a gold pen-knife. His eyes lifted up at me [...].

AP1 “The sheriff says you’re Homicide”, I [Dave] said.

AP2 “Yeah, I just changed over. I caught the Zipper Clum case”.

AP1 “Really?”

AP2 “Who told you and Purcel to question people in New Orleans about Johnny Remeta?”

AP1 “He’s a suspect in a house invasion” [BPCR, 115-116].

Даний діалог між мовцем (Dave) та адресатом (Don Ritter) відбувається стосовно підозри Джонні Ремети у проникненні в будинок. Невербальний проксемічний засіб (*was sitting in a chair in front of my desk in his office*) сигналізує про товариський міжособистий простір та скорочення комунікативної дистанції між співрозмовниками.

Соціальний простір має наступну просторову локалізацію: місця на відкритому повітрі (вулиця, парк, озеро, річка, пляж), резиденційні місця (приватний будинок, багатоквартирний будинок), комерційні (магазин, супермаркет, готель, ресторан), комунальні (пошта, лікарня, аеропорт, вокзал, міліція), освітні (школи, університети), дозвільні (кінотеатри, театри, спортзали), робочі (офіси, майстерні, фабрики), виправні (в'язниця) [200, с. 49].

Окремі соціальні місця (магазин, лікарня, школа тощо) асоціюються з певними соціальними подіями та відповідними комунікативними діями. Вони накладають обмеження на текстову структуру дискурсу: хто з ким може говорити, коли, як, про що і т.д. та передбачають використання соціально обґрунтованих мовних стандартів (форм звертання, принципу ввічливості тощо). Звернемося до наступного прикладу:

When he [Charles] reached the hospital, he rushed inside and forced his way onto a full elevator. Eventually it reached the sixth, and Charles pushed his way off and hurried down to Michelle's room. The door was almost closed. He entered without knocking.

An elegant blond-haired woman straightened up from leaning over Michelle. She's been listening to the girl's heart before Charles's entry.

AP1 "Excuse me", said the woman. "You must be Dr. Martel. I'm Dr. Brubaker. Dr. Keitz asked me to see Michelle. I'm cardiologist".

Charles made no effort to respond to the introduction. AP2 "What happened?"

AP1 "She had an acute episode of ventricular tachycardia", said Dr. Brubaker. "We cardioverted her immediately, and she's been very stable".

AP2 "What caused the arrhythmia?" asked Charles, still holding Michelle's hand.

AP1 "We don't know yet", said Dr. Brubaker. "My first thoughts are either an idiosyncratic reaction to the double dose of Daunorubicin, or a manifestation

of her basic problem: some kind of infiltrative myopathy. But I'd like to finish my exam, if I may" [CF, 163-164].

Наведений приклад демонструє розмову між двома лікарями (Dr. Brubaker та Dr. Martel) в лікарні, в палаті хворої Мішель (*hospital, Michelle's room*). Місце комунікації визначає зміст професійної розмови між кардіологом, яка обстежує хвору, та батьком Мішель, що підсилюється вживанням медичної термінологічної лексики (*ventricular tachycardia, arrhythmia, idiosyncratic reaction to the double dose of Daunorubicin, infiltrative myopathy*) та формами звертання (*Dr. Brubaker, Dr. Martel*).

Суб'єктивна репрезентація місця в процесі контекстуалізації ПДМ полягає в тому, що комуніканти по-різному оцінюють (позитивно / негативно) та виражають свої емоції стосовно тих місць, в яких вони перебувають, чи про які вони говорять, що в свою чергу впливає на процес розгортання ПДМ. Підкріпимо це положення прикладом:

The door opened without incident, and he [Mitch] slid inside. A row of pool tables covered the left half of the room. Through the darkness and black smoke, he could make out a small dance floor in the rear. To the right was a long saloon-type bar crowded with cowboys and cowgirls, all drinking Bud longnecks [...]. He walked quickly to the end of the bar and slid onto the stool.

Tammy arrived before the beer. She was sitting and waiting on a crowded bench by the pool tables [...].

AP1 "Thanks for coming", she said into his face. "I've been waiting for four hours. I knew of no other way to find you".

AP2 "What's up?" he said.

She looked around. AP1 "We need to talk, but not here".

AP2 "Where do you suggest?"

AP1 "Could we maybe drive around?"

AP2 "Sure, but not in my car. It, uh, it may not be a good idea".

AP1 "I've got a car. It's old, but it'll do" [GF, 218].

В наведеному прикладі комунікативними партнерами (Tammy, Mitch) виражається суб'єктивна оцінка місця розмови (*a long saloon-type bar crowded with cowboys and cowgirls*). На думку Темі, переповнений ковбоями бар є недоречним місцем для приватної розмови з Мітчем (*We need to talk, but not here*). Пропозицію поспілкуватись в автомобілі (*Could we maybe drive around?*) Мітч з рідістю приймає, однак, знаючи про небезпеку бути підслуханим у власному авто (*Sure, but not in my car, it may not be a good idea*), погоджується на розмову лише в автомобілі Темі (*I've got a car. It's old, but it'll do*).

Фактор **часу** є визначальною властивістю комунікативної ситуації, з огляду на яку мовець та адресат контекстуалізують ПДМ. Дискурсивні дії комунікативних партнерів є темпорально впорядкованими (минулі, теперішні та майбутні). Зміна комунікативної ролі (мовець – адресат), початок і кінець комунікації координуються часом.

Темпоральність (від лат. *temporalis* – часовий) – це функціонально-семантична категорія, що виражає часові відношення в мовній системі, позначені стандартними граматичними, синтаксичними й лексичними засобами, а у мовленні у вигляді часової локалізації події у її відношеннях до часу інших подій у висловленні, тексті [145, с. 604].

Темпоральна віднесеність ПДМ передбачає розмежування *часу висловлення* (*utterance time*) та *референційного часу* (*reference time*) [267, с. 96]. Час висловлення слугує дейктичним центром і збігається з моментом продукування дискурсу. Референційний час вказує на темпоральну віднесеність ПДМ відносно дейктичного центру (часу висловлення) у темпоральну площину теперішнього, минулого або майбутнього. При цьому характерними є два випадки: час висловлення та референційний час збігаються або розводяться в різні темпоральні площини.

Вербальним засобом часового фактору слугує **часовий дейксис**. Прислівник часу *now* (*at the moment*) маркує момент комунікативної

взаємодії. Прислівник *today* локалізує ПДМ у темпоральній площині теперішнього часу. Час, віддалений від моменту мовлення у площину минулого, позначається прислівником *yesterday*, а у площину майбутнього – прислівником *tomorrow*. Підкріпимо це прикладом:

There was snow in Kentucky, but the roads were clear. Abby called her parents early Christmas morning after she packed. She was coming, she said, but she would be alone.

Mitch said very little. He spread the morning paper on the floor next to the tree and pretended to concentrate as she loaded the car. She draped the coat over her arm and walked to the paper. AP1 “I’m leaving now”, she said softly, but firmly.

He stood slowly and looked at her.

AP1 “I wish you would come with me”, she said.

AP2 “Maybe next year”. It was a lie, and they knew it. But it sounded good. It was promising.

AP1 “Please be careful”.

AP2 “Take care of my dog”.

AP1 “We’ll be fine” [CF, 201-202].

Наведений відрізок дискурсу ілюструє розмову чоловіка (Mitch) та дружини (Abby), яка їде сама до своїх батьків на Різдво. Часовий дейктик *now* сигналізує про виконання дії в момент мовлення, в той час як фраза *Maybe next year* відносить ПДМ у площину майбутнього.

Ядром функціонально-семантичної категорії темпоральності являється мікросистема видо-часових форм дієслова як найбільш спеціалізований засіб вираження часових відношень [160, с. 89].

Презентні часові форми дієслова служать лінгвальними засобами на позначення дій, що стосуються моменту мовлення або теперішнього часу. **Дієслівні форми минулого та майбутнього часу** вказують, відповідно, на

віднесеність подій у темпоральну площину минулого або майбутнього. Звернемося до наступного прикладу:

The next afternoon I [Henry] went to call on Miss Barkley again. She was not in the garden and I went to the side door of the villa where the ambulances drove up. Inside I saw the head nurse, who said Miss Barkley was on duty - "there's a war on, you know".

I said I knew.

AP1 "You're the American in the Italian army?" she asked.

AP2 "Yes, ma'am".

AP1 "How did you happen to do that? Why didn't you join up with us?"

AP2 "I don't know," I said. "Could I join now?"

AP1 "I'm afraid not now. Why did you join up with the Italians?"

AP2 "I was in Italy", I said, "and I spoke Italian".

AP1 "Oh", she said. "I'm learning it. It's a beautiful language" [HFA, 22].

У наведеному діалозі вербальними засобами темпоральності виступають граматичні форми дієслова. Так, для позначення дій, що стосуються теперішнього часу та моменту мовлення, використовуються презентні часові форми (*You're the American in the Italian army; I don't know; Could I join now? I'm afraid not now; I'm learning it; It's a beautiful language*), а для віднесення ПДМ у площину минулого – часові форми минулого часу (*How did you happen to do that? Why didn't you join up with us? Why did you join up with the Italians? I was in Italy; I spoke Italian*).

На основі детального аналізу фактичного матеріалу нами були виокремлені лексичні одиниці різної частиномовної приналежності, які слугують ефективними вербальними засобами темпоральності ПДМ:

- **темпоральні іменники** на позначення відрізків часу (*day, night, morning, evening, week, month, year, century, time, age, etc*); днів тижня (*Sunday, Wednesday, etc*); місяців (*January, May, etc*); пів року (*summer, spring, etc*); свят (*Christmas, New Year's Day, Easter, etc*);

- **темпоральні іменні групи:** безприйменникові (*some time before, several years ago, etc*) та прийменникові (*in two days, after some years, for several months, etc*);

- **темпоральні прислівники:** *ago, previously, earlier, before, recently, lately, soon, etc.*

- **темпоральні прикметники:** *past, last, former, previous, next, coming, present, following, etc;*

Результати кількісного порівняльного аналізу засобів темпоральності наведено в Таблиці 3.1.:

Таблиця 3.1.

Кількісний розподіл вербальних засобів темпоральності ПДМ (%)

Темпоральні іменники	Темпоральні іменні групи	Темпоральні прислівники	Темпоральні прикметники	Загальна кількість
38, 2 %	23,4 %	20,3 %	18,1 %	100 %

Окрім цього, вербальними засобами часової віднесеності ПДМ слугують темпоральні синтаксичні конструкції – **підрядні речення часу**. Проілюструємо використання вербальних засобів темпоральності на поданому нижче прикладі:

It was more than he [Donovan] had asked, of course. Maybe in reaction to Donovan's customary terseness, she [Chloe] tended to babble when he made conversational overtures.

API "You and your sister have shared an apartment for eleven years?"

AP2 “Grace and I don’t share an apartment. We did for a while when we first moved to Little Rock, but we found our own places several years ago. Grace was there yesterday to, um, see me off”.

AP1 “To see you off... or to try one last time to talk you out of going”.

She smiled wryly to acknowledge the hit. AP2 “Yes, well...” [WGS, 46].

В наведеному відрізку дискурсу темпоральний фактор контекстуалізації ПДМ представлений широким арсеналом вербальних засобів, а саме: темпоральним прислівником *yesterday*, темпоральними іменними групами (*for eleven years, for a while, several years ago, last time*) та підрядним реченням часу (*when we first moved to Little Rock*).

Час є не лише темпоральним виміром послідовної організації комунікативної діяльності, а й соціально та культурно сегментованим на конвенційні одиниці: секунди, хвилини, години, дні, тижні, місяці, роки, століття, тисячоліття. Час – це доволі абстрактне поняття порівняно з місцем. Він накладає обмеження на комунікативну діяльність таким чином, що наприклад, формальні та інституційні комунікативні ситуації (промова в парламенті, судові засідання, ділова зустріч) є лімітованими в часі. Підкріпимо це положення прикладом:

At eight o’clock Monday morning the sheriff stopped me (Dave Robicheaux) just as I walked in the front door of the department.

AP1 “Come down the hall and talk with me some minutes”, he said.

I followed him inside his office. He took off his coat and hung it on a chair and gazed out the window.

AP1 “Close the door. Pull the blind, too”, he said.

AP2 “Is this about the other day?”

AP1 “I told you I didn’t want Clete Purcel in here. I have problems of conscience over Letty Labiche”

AP2 “I think we ought to reopen the case. I think a second killer is out there”.

He cut his head to speak, but no words came out of his mouth [BPCR, 114-115].

Формальна розмова між мовцем (sheriff) та адресатом (Dave Robicheaux), яка відбувається рано-вранці в офісі шерифа (*at eight o'clock Monday morning*) є лаконічною. Вербальним засобом лімітованості розмови в часі слугує фраза *talk with me some minutes*.

Як зазначає О.В. Тарасова, темпоральність – це двопланова об’єктивно-суб’єктивна категорія, що є особливою формою пізнання світу і поєднує властивості реального, перцептуального та індивідуального часу [157, с. 24].

Час більшою мірою, ніж інші мовленнєво-мисленнєві категорії, які відображають атрибути дійсності, пов’язані із суб’єктом, який переживає час, з його оцінкою, з його відчуттям часу [27, с. 236].

Суб’єктивна репрезентація часу полягає в тому, що не завжди час мовленнєвої взаємодії є релевантним для обох комунікативних партнерів і, відповідно, це накладає відбиток на процес контекстуалізації ПДМ в дискурсі. Проілюструємо це на прикладі:

I [Dave Robicheaux] punched in Gim Gable’s number. I could hear opera music playing in the background when he answered the phone.

AP1 “Who is this?” he asked.

AP2 “Dave Robicheaux. I heard you’ve made some remarks about my wife”.

AP1 “I don’t know where you heard that but it’s not true. I have the greatest respect for your wife”, he said. “Maybe we can take up the subject another time. I’ve got to run. Get a good night’s sleep” [BPCR, 155-156].

Телефонна розмова між мовцем (Dave Robicheaux) та адресатом (Gim Gable) доводить недоречність початку комунікативної взаємодії та небажання мовця вести розмову в пізній час, що призводить до її швидкого завершення. Переконливим сигналом такого рішення мовця, без сумніву, слугує фраза *Maybe we can take up the subject another time*.

3.2.2. Статусно-рольовий фактор контекстуалізації

Важливість статусно-рольового фактору контекстуалізації ПДМ та особливості його вербальної та невербальної презентації визначається актуальністю антропоцентричного підходу до вивчення мовних явищ, оскільки такий підхід у ході дослідження дає можливість акцентувати увагу на людині як неповторній особистості, на її мовній свідомості та діяльності.

Статусно-рольовий фактор контекстуалізації ПДМ представлений стосунками між комунікативними партнерами. Виконувані суб'єктами мовленнєвої діяльності комунікативні ролі неоднакові за своїм статусом та функціонуванням, вони утворюють ієрархію, очолювану роллю мовця. Він виступає лідером комунікації, оскільки є автором ініціального мовленнєвого ходу, зорієнтованого на контекстуалізацію ПДМ.

Мовець своєю комунікативною поведінкою здійснює самоідентифікацію (установку на самого себе). Він знає про свою комунікативну роль, фізичні та інтелектуальні можливості, соціальний статус взагалі та функціональний статус в даній дискурсивній інтеракції, про потреби та мотиви, практичні і комунікативні цілі (інтенції), а також володіє енциклопедичними знаннями про світ та знаннями правил, конвенцій і принципів, що регулюють поведінку і спілкування між людьми в мовному колективі, до якого він належить.

В процесі комунікації мовець взаємодіє з іншим суб'єктом – адресатом, якому відводиться друга сходинка в ієрархії комунікативних ролей. Мовленнєві ходи адресата спрямовані на з'ясування, уточнення або доповнення ініціального мовленнєвого ходу мовця і, таким чином, інтеграція зусиль мовця та адресата призводить до ефективної контекстуалізації ПДМ в дискурсі.

Вербальним засобом статусно-рольового фактору виступає **рольовий дейксис**, представлений особовими займенниками. Мовець ідентифікується

як дейктичний центр через особовий займенник *I*. Він спрямовує свій ПДМ на адресата, що проявляється в дейктичній функції особового займенника *you*. Ефективними засобами вербалізації статусно-рольового фактору виступають також їх похідні відмінкові форми *me, my, mine, you, your, yours*.

Coming into the room Dr. Wiley carefully pulled out a sterile towel with his thumb and forefinger. Most alarming to Michelle, he was wearing a surgical mask.

AP1 “Well, I’m afraid I’ve got good and bad news”, said Dr. Wiley. “I’m afraid you have to have one more little needle stick but the good news is that it will be the last for a while. What do you say?”

Dr. Wiley tossed the towel onto the counter by the sink and plucked out a pair of rubber gloves from a package.

With growing dismay, Michelle watched him pull the gloves onto each hand, snapping the wrist portion into place and tugging on each finger in turn.

AP2 “I don’t want any more needles”, said Michelle, her eyes filling with tears. “I just want to go home”. She tried not to cry but the harder she tried, the less successful she was [CF, 62-63].

Статусно-рольовий фактор контекстуалізації ПДМ (*I’ve got good and bad news*) представлений лікарем (Dr. Wiley) в ролі мовця та його пацієнткою (Michelle) в ролі адресата. Мовець здійснює самоідентифікацію за допомогою особового займенника *I*. Він спрямовує ПДМ адресату, який ідентифікується особовим займенником *you*. Вербальні засоби антропологічного фактору доповнюються також невербальними (засобами кінесики з боку лікаря Вілі - *pulled out a sterile towel, plucked out a pair of rubber gloves, pull the gloves onto each hand* та засобами кінесики з боку Мішель - *eyes filling with tears, tried not to cry*).

Розглянемо ще один приклад, щоб проілюструвати ефективність використання особових займенників як переконливих сигналів статусно-рольового фактору:

Evening approached while they chatted. The air became brighter, the colours on the trees and hills were purified.

AP1 “Too late to go out”, said Mr. Beebe in a voice of relief. “All the galleries are shut”.

AP2 “I think I shall go out”, said Lucy. “I want to go round the town in the circular tram - on the platform by the driver”.

Mr. Beebe, who felt responsible for her in the absence of Miss Bartlett, ventured to say:

AP1 “I wish we could. Unluckily I have letters. If you do want to go out alone, won't you be better on your feet? Perhaps I shall meet someone who reads me through and through!” [FRV, 35]

Як бачимо, в наведеному відрізку розмови між мовцем (Mr. Beebe) та адресатом (Lucy), вербальними засобами антропологічного фактору є не лише особові займенники *I* та *you*, а й похідні відмінкові форми *your* та *me*.

Вербальним засобом статусно-рольового фактору слугує також особовий займенник *we* (похідні від нього – *us*, *our*, *ours*), який може бути як інклюзивним (inclusive), так і ексклюзивним (exclusive).

Займенник *we* – **інклюзивний** вказує на приналежність особи мовця та адресата до складу ПДМ, що передбачає зменшення комунікативної дистанції між комунікативними партнерами.

I [Mr. Henry] knew I did not love Catherine Barkley nor had any idea of loving her. This was a game, like bridge, in which you said things instead of playing cards. Like bridge you had to pretend you were playing for money or playing for some stakes. Nobody had mentioned what the stakes were. It was all right with me.

AP1 “I wish there was some place we could go”, I said. I was experiencing the masculine difficulty of making love very long standing up.

AP2 “There isn't any place”, she said. She came back from wherever she had been.

AP1 “We might sit there just for a little while”.

We sat on the flat stone bench and I held Catherine Barkley's hand. She would not let me put my arm around her [HFA, 32].

Приклад демонструє ситуацію, де статусно-рольовий засіб фіксується особовим займенником *we* – *інклюзивним*, який вказує на мовця (Mr. Henry) та адресата (Catherine Barkley) як складових ПДМ та зменшує комунікативну дистанцію між ними.

Займенник *we* – *ексклюзивний* вказує на приналежність особи мовця та невключеність особи адресата до складу ПДМ, що зумовлює збільшення комунікативної дистанції між комунікативними партнерами.

AP1 “Where is your husband?” asked O’Sullivan.

Cathryn blinked. The detective’s question made it sound as if he hadn’t been listening to her at all. Then she realized she shouldn’t have paused. AP2 “I don’t know”, said Cathryn, feeling she sounded less than convincing.

AP1 “We have a warrant for his arrest. The authorities at the Weinburger Institute are very eager to press charges [...]. We already know where Charles is”, called detective O’Sullivan.

Cathryn stopped and turn back to the detective [CF, 265-266].

В наведеному фрагменті використання мовцем (O’Sullivan) займенника *we* – *ексклюзивного* в якості вербального засобу статусно-рольового фактору свідчить про відсутність адресата (Cathryn) у складі ПДМ, чим підсилюється дистанціювання між комунікативними партнерами.

До ефективних чинників статусно-рольового фактору контекстуалізації ПДМ, які детермінують стосунки між комунікативними партнерами, належать *соціальні ролі*. Соціальна роль – це спосіб поведінки людини, обумовлений її соціальним статусом, правилами (нормами), прийнятими в суспільстві [8, с. 108].

На ролі можуть впливати як *постійні* характеристики комунікантів, а саме, їх стать, вік, сімейний стан та соціальне становище, професія

(наприклад, роль чоловіка, батька, начальника, співпрацівника та інші), так і *змінні*, які визначаються функціональними властивостями ситуації (наприклад, ролі пасажера, покупця, пацієнта тощо). Ролі, пов'язані з постійними характеристиками, накладають відбиток на поведінку і навіть на стиль життя людини, створюють помітний вплив на її особистісні якості (ціннісні орієнтації, мотиви діяльності, ставлення до інших людей).

Соціальні ролі можна вважати наперед заданими. У кожному суспільстві існує рольова матриця або “матриця спілкування” (термін Дж. Гамперца) – сукупність типових соціальних ролей, характерних для поведінки членів даного суспільства [221].

Розподіл ролей між комунікативними партнерами залежить від ініціатора мовленнєвого контакту. В процесі комунікативної взаємодії мовець поміщає адресата на ту чи іншу сходинку соціальної ієрархічної драбини, опираючись на свій статус. Адресат може бути рівноположеним в статусі, або бути вищим (старшим) чи нижчим (молодшим) в соціальній ієрархії (по віку, статі, позиції в сімейному колі, службовому положенні, класовій приналежності тощо).

Екстраполюючи результати досліджень теорії ролей [8, с. 108-109] на процес контекстуалізації ПДМ, ми виокремлюємо **три типи діад**, в яких віддзеркалюється статусно-рольові стосунки комунікативних партнерів:

1) роль мовця вища ролі адресата: $CPAP1 > CPAP2$, де $CPAP1$ – соціальна роль мовця, а $CPAP2$ – соціальна роль адресата.

AP1 “John”, said his mother, “you sweep the front room for me like a good boy, and dust the furniture. I’m going to clean up here”.

AP2 “Yes’m”, he said, and rose. She had forgotten about his birthday. He swore he would not mention it. He would not think about it any more [BGTM, 24].

Ситуація комунікативної взаємодії маркує той факт, що в сім’ї функція батьків, яка пов’язана з набором стосунків (влада, авторитет), визначає набір можливих дій. В даному випадку це звернення матері до сина Джона з

вимогою прибрати кімнату (*you sweep the front room for me like a good boy, and dust the furniture...*), тоді як функція сина конвенційно не допускає подібних дій відносно матері.

2) роль мовця нижча ролі адресата: $CPAP1 < CPAP2$, де $CPAP1$ – соціальна роль мовця, а $CPAP2$ – соціальна роль адресата.

That Wednesday morning, at a few minutes past eleven, Arthur Brown knocked on the door to Cynthia Keating's apartment.

AP1 "Yes, who is it?" she asked.

AP2 "Police", Brown said.

AP1 "I don't know you", she said.

AP2 "Detective Brown", he said. "Eighty-seventh Squad".

AP1 "I already spoke to the others", she said.

AP2 "We have a few more questions, ma'am".

AP1 "Is this legal?"

AP2 "Sure. I have a warrant for your arrest" [MLD, 101-102].

У наведеному прикладі адресат детектив Браун має повне право на допит підозрюваної Сінтії Кітінг у скоєнні вбивства (*We have a few more questions*), маючи при цьому ордер на її арешт (*I have a warrant for your arrest*). І відповідно до закону, вона повинна виконувати вказівки детектива, інтерпретуючи його поведінку як прояв законної релевантної дії в даній комунікативній ситуації.

3) ролі мовця та адресата рівні: $CPAP1 = CPAP2$, де $CPAP1$ – соціальна роль мовця, а $CPAP2$ – соціальна роль адресата.

AP1 "Let's have it, chief". He came right up to where I was standing. That's all he could say. "Let's have it, chief". He was a real moron.

AP2 "No".

AP1 "Chief, you're gonna force me inna roughin' ya up a little bit. I don't wanna do it, but that's the way it looks", he said. You owe me five bucks".

AP2 “I don’t owe you five bucks”, I said. “if you rough me up, I’ll yell like hell. I’ll wake everybody in the hotel. The police and all” [HFA, 119].

Комунікативна взаємодія третього типу демонструє розмову між двома приятелями – студентами, які є рівноположеними у своєму соціальному статусі. На це вказує неофіційний стиль спілкування та вибір лексичних засобів (*you’re gonna force me inna roughin’ ya up a little bit; I don’t wanna do it; You owe me five bucks; if you rough me up, I’ll yell like hell*).

Перший ($CPAP1 > CPAP2$) та другий ($CPAP1 < CPAP2$) типи діад представляють ситуації статусної асиметричності комунікантів (домінування та субординації) і є маркованими, в той час як третя діада ($CPAP1 = CPAP2$) віддзеркалює ситуацію мовленнєвого спілкування між особами з симетричним рольовим статусом, тобто між друзями, родичами, колегами приблизно одного віку та соціального статусу, і є немаркованою.

Як влучно зауважує Ю. Зацний, мовна поведінка характеризує особистість не лише як індивідуальність, але і як соціальний тип. Мовній поведінці в соціальному і мовному контексті природним чином властиві соціально-психологічні мотиви, в тім числі і мотиви підтримки та підвищення соціального престижу. Потреба в престижі як символізація особистого успіху відображається в індивідуальній мовній діяльності і її оцінці партнерами по мовному контакту [55, с. 16-17].

Форми звертання, вітання та прощання як тип соціального дейксису служать вербальними сигналами статусно-рольового фактору та індикаторами функційного регулювання комунікативної дистанції між мовцем та адресатом. Підкріпимо це положення прикладом:

At the first glimpse of his daughter, Charles rushed up her and scooped her head in his arms, pressing her face against his. She responded by throwing her free arm around his neck and squeezing.

AP1 “Hello, peanuts. How are you”? asked Charles.

AP2 “I feel fine right now”, said Michelle, obviously overjoyed to see her father. But then her face clouded and turning to Charles she asked: “Daddy?” pleaded Michelle. “Is it true I have to stay overnight?”

When Charles was sure she didn't know she had leukemia, he smiled with relief. *AP1* “Just for a few nights”, he said. “It's important that you stay here for some tests so that we can find out what's causing your fever”.

AP2 “I don't want any more tests”, said Michelle.

AP1 “Dr. Wiley will only do the tests that he absolutely needs”, said Charles, stroking Michelle's hair. “You're going to have to be a big girl. See you soon, darling” [CF, 88].

В наведеному фрагменті комунікативної взаємодії між мовцем (Charles) та адресатом (Michelle) формули вітання (*Hello*) та прощання (*See you soon*), які є конвенційними ініціальними та заключними формулами розмови батька Чарльза та його хворої доньки Мішель, не лише маркують її початок та завершення, а й визначають неофіційний стиль спілкування. Форми звертання (*daddy, peanuts, darling*) є також контекстуально ідентифікованими засобами даного стилю. Вони кваліфікують її учасників, їх соціальні ролі та стосунки між ними (батько – донька). Невербальними засобами вияву симетричних стосунків і взаємної любові батька Чарльза та його доньки Мішель слугують засоби проксеміки та кінесики (*rushed up her and scooped her head in his arms, pressing her face against his; smiled with relief; stroking Michelle's hair; responded by throwing her free arm around his neck and squeezing*).

Розглянемо ще один приклад, який ілюструє асиметричні стосунки комунікативних партнерів:

Mr. Pappleworth arrived, at about twenty to nine, when all the other men were at work. He was a thin, sallow man with a red nose, quick, staccato, and smartly but stiff dressed. He was about thirty-six years old. There was something

rather “doggy”, rather smart, rather ‘cute and shrewd, and something warm, and something slightly contemptible about him.

AP1 “Good-morning. You my new lad?” he said.

Paul stood up and said he was.

AP1 “Fetches the letters?” Mr. Pappleworth gave a chew to his gum.

AP2 “Yes, sir”.

AP1 “Copied ‘em?”

AP2 “No”.

AP1 “Well, come on then, lad, let’s look slippy [...]” [LSL, 160-161].

У наведеному відрізку дискурсу асиметричні стосунки між мовцем (Mr. Pappleworth) та адресатом (Paul) обумовлені їх соціальними ролями (керівник – підлеглий). Статусна асиметрія співрозмовників позначається на особливостях контекстуалізації ПДМ, що реалізується у формі еліптичних запитань (*Fetches the letters? Copied ‘em?*). Комунікативне дистанціювання прослідковуємо у формах вітання (*Good-morning*) та звертання (*lad, sir*), які доповнюються сигналами невербального характеру (*stood up, gave a chew to his gum*).

3.2.3. Епістемічний фактор контекстуалізації

Оптимізація мовленнєвої взаємодії відбувається завдяки залученню когнітивних складових комунікації, які зорієнтовані на мінімізацію зусиль комунікативних партнерів в процесі контекстуалізації ПДМ в дискурсі. Епістемічний фактор контекстуалізації ПДМ представлений *спільними знаннями* комунікантів та їх *комунікативною компетенцією*.

Як влучно зауважує Т.А. ван Дейк, в основі КМ лежать не абстрактні знання про стереотипні події і ситуації, а особисті знання носіїв мови, які акумулюють їх попередній індивідуальний досвід, установки і наміри, почуття та емоції... Ми розуміємо текст лише тоді, коли розуміємо ситуацію,

про яку йде мова. Використання моделей пояснює, чому адресат прекрасно розуміє імпліцитні і незрозумілі фрагменти тексту – в цьому випадку він активує відповідні фрагменти КМ [48, с. 59].

Фонові знання (*background knowledge*) – це імпліцитна інформація, спільна для співрозмовників, що додається до змісту вербального повідомлення й дає змогу оптимізувати його сприйняття й розуміння [145, с. 636]. У нашому випадку, це загальний пресупозиційний фонд мовця та адресата, без якого їх спільна комунікативна діяльність, направлена на контекстуалізацію ПДМ, блокується або стає просто неможливою.

Розмежують ситуативні й неситуативні фонові знання. Ситуативні фонові знання (фоновий тезаурус) – це інформація, яка актуалізована умовами конкретної ситуації спілкування (знання про партнера, умови та ПДМ, інтенції та стратегії комунікантів і т. д.) та входить до зони мікромоделі контексту на локальному рівні. Неситуативні фонові знання представлені інформацією про дійсність, культуру, буття тощо. Це соціально-культурні знання комунікантів, що формують макромодель контексту на глобальному рівні.

Окрім спільних знань, комуніканти повинні володіти **комунікативною компетенцією** – «здатністю мобілізувати різноманітні знання мови, паравербальних засобів, ситуації, правил і норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях» [145, с. 233].

Як бачимо, комунікативні партнери повинні не лише володіти знаннями, а й уміннями й навичками побудови інтенційно-стратегічної програми комунікації, дотримуватись її і здійснювати контроль за нею у процесі спілкування, орієнтуватись на співрозмовника, передбачати його реакції, здійснювати вибір вербальних та невербальних засобів комунікації і їх декодування тощо.

Найважливішими складовими комунікативної компетенції є: 1) *мовна компетенція* (здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних висловлювань); 2) *дискурсивна компетенція* (здатність поєднувати висловлення у зв'язний дискурс); 3) *соціолінгвістична компетенція* (здатність продукувати і розуміти мовлення у конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування); 4) *іллокутивна компетенція* (здатність реалізовувати комунікативні наміри, використовуючи структуру висловлення (мовленнєвого акту)); 5) *стратегічна компетенція* (уміння брати ефективну участь у спілкуванні, добираючи правильну стратегію і тактику спілкування); 6) *соціокультурна компетенція* (уміння використовувати соціокультурний контекст: звичаї, норми, ритуали, соціальні стереотипи) [8, с. 125-126]. Комунікативна компетенція створює підґрунтя для диференціації знань, що входять до індивідуального когнітивного простору комунікативних партнерів.

Розуміння будь-якого тексту визначається не лише за рахунок загальних знань учасників спілкування – автора та адресата, набутих до конкретного акту комунікації, а також за рахунок знань спільних, тобто знань, вироблених мовцем та адресатом під час конкретного акту спілкування [90, с. 174-175]. Звідси випливає, що знання комунікативних партнерів на початку мовленнєвої взаємодії та по її завершенню є *різнооб'ємними*, тобто ступінь інформованості комунікантів є неоднаковим.

Під **ступенем інформованості** комунікантів ми маємо на увазі володіння ними інформацією стосовно ПДМ. На нашу думку, в цьому ракурсі доречним є розмежування двох типів інформованості: вихідної та адитивної. **Вихідна інформованість** – це початковий рівень володіння комунікантами інформацією про ПДМ на момент початку комунікативної взаємодії.

Висловлення, яке містить нову інформацію, – це *надбудова* над фоновими знаннями, оскільки розуміти повідомлення означає інтерпретувати його, послуговуючись необхідними фоновими знаннями [170, с. 17].

Адитивна інформованість – це володіння комунікативними партнерами інформацією про ПДМ, яку вони здобувають та акумулюють (накопичують), тобто додають до початкової інформації про ПДМ в результаті дискурсивної діяльності.

Наразі слід говорити про креативність у мові: нове не може бути зрозумілим людині без зв'язку з наявними знаннями. За умови повідомлення нового відбувається перегрупування або перебудова, примноження вже відомих стереотипних схем. В їх структуру вводяться нові елементи, встановлюються нові зв'язки, відбувається зміна їхніх конфігурації тощо [238, с. 98].

Розглянемо приклад, який засвідчує різний рівень інформованості комунікантів про ПДМ:

Conversation had become agreeable to them, and they [Cecil and Mr. Beebe] were pacing up and down the terrace.

AP1 “I meant”, said Cecil stiffly, “that she [Lucy] is going to marry me”.

The clergyman was conscious of some bitter disappointment which he could not keep out of his voice.

AP2 “I am sorry; I must apologize. I had no idea you were intimate with her, or I should never have talked in this flippant, superficial way. Mr. Vyse, you ought to have stopped me”. And down the garden he saw Lucy herself; yes, he was disappointed.

AP1 “I am sorry I have given you a shock”, he said dryly. “I fear that Lucy's choice does not meet with your approval”.

AP2 “Not that. But you ought to have stopped me. I know Miss Honeychurch only a little as time goes. Perhaps I oughtn't to have discussed her so freely with any one; certainly not with you”.

AP1 “No, I have said nothing indiscreet. I foresaw at Florence that her quiet, uneventful childhood must end, and it has ended. I realized dimly enough that she might take some momentous step. She has taken it. She has learnt - you will let me talk freely, as I have begun freely - she has learnt what it is to love: the greatest lesson, some people will tell you, that our earthly life provides”.

AP2 “She has learnt through you”, and if his voice was still clerical, it was now also sincere; “let it be your care that her knowledge is profitable to her” [FRV, 84-85].

В наведеному відрізку розмови мовець (Сесіл), інтродукуючи та ідентифікуючи ПДМ (*she is going to marry me*), повідомляє своєму співрозмовнику (Mr. Beebe) про майбутнє одруження з Люсі, що виявилось справжньою несподіванкою та великим розчаруванням для адресата-священника. Як бачимо, вихідна інформованість мовця – ініціатора комунікативної взаємодії та автора ПДМ є високою, в той час як вихідна інформованість адресата стосовно ПДМ фактично дорівнює нулю. Вербальними засобами низького рівня вихідної інформованості адресата служать як його власні фрази (*I had no idea you were intimate with her; I know Miss Honeychurch only a little as time goes*), так і фрази мовця (*I have given you a shock; Lucy's choice does not meet with your approval*), які доповнюються невербальними засобами (*bitter disappointment, he was disappointed*).

Враховуючи зацікавленість адресата ПДМ, його комунікативні дії направлені на формування системи інформації, що в кінцевому результаті складатиме його адитивну інформованість (*I foresaw at Florence that her quiet, uneventful childhood must end, and it has ended. I realized dimly enough that she might take some momentous step. She has taken it. She has learnt what it is to love: the greatest lesson, some people will tell you, that our earthly life provides*). Фінальне висловлення адресата (*She has learnt through you, let it be your care that her knowledge is profitable to her*) засвідчує формування його адитивної

інформованості стосовно ПДМ і, як наслідок, конвергенцію КМ комунікативних партнерів.

Оскільки мовець є ініціатором розмови, то для її ефективного перебігу він повинен активувати не лише свої знання, а й гіпотетично змоделювати знання адресата стосовно ПДМ. Фонові знання комунікантів, набуті в результаті спільного комунікативного досвіду, не потребують додаткової експлікації в дискурсі, вони залишаються імпліцитними. Мовець висуває *gипотезу*, що адресат вже має відповідні фонові знання або здатний їх інферувати із загальних соціокультурних знань.

В ході вербальної інтеракції відбувається верифікація гіпотези мовця щодо фонових знань адресата: вона або підтверджується або спростовується. Для цього, на нашу думку, мовець вдається до використання двох стратегій (*K (knowledge)-strategies* – термін Т.А. ван Дейка) [198, с. 84-88]: стратегії активації відомої інформації та стратегії інтродукції нової інформації.

Стратегія активації відомої інформації полягає в тому, що мовець припускає, що адресат володіє інформацією про ПДМ, акумульованою їх попереднім комунікативним досвідом. Вербальними засобами реалізації даної стратегії служать фрази типу: *Did I tell you about...?, You remember..., As I have already said...* тощо.

Звернемося до наступного прикладу:

Whilst he [Birkin] was laid up, Gerald came to see him. The two men had a deep, uneasy feeling for each other. Gerald's eyes were quick and restless, his whole manner tense and impatient, he seemed strung up to some activity.

AP1 *"The night of the party – when Diana was drowned. She was driving the cattle up the hill, and I went after her – you remember"*.

AP2 *"Yes, I remember. But what made her do that? You didn't definitely ask her for it, I suppose?"*

AP1 *"I? No, not that I know of. I merely said to her, that it was dangerous to drive those Highland bullocks — as it IS"... [LWL, 294-295].*

В наведеному прикладі мовець (Gerald), контекстуалізуючи ПДМ (*the night of the party*), забезпечує його конкретну означену референцію завдяки операції специфікації (*when Diana was drowned; She was driving the cattle up the hill, and I went after her*). Вербальним засобом активації знань адресата стосовно ПДМ слугує фраза мовця (*You remember*) та реакція-підтвердження адресата (*Yes, I remember*).

Стратегія інтродукції нової інформації реалізовується мовцем тоді, коли він припускає, що адресат не володіє відповідною інформацією про ПДМ, яку він міг здобути від моменту попередньої розмови. Ця стратегія зводиться до пояснення мовцем нової інформації адресату. З моменту передачі нових особистих знань мовця адресату, вони автоматично стають спільними. Проілюструємо це на прикладі:

George Seymour had to look up to greet Brett and was obviously a little intimidated by this tall, assured-looking man at his daughter's side.

AP1 "I'm Brett... Brett Jarret. We... we met with Claire in Australia".

AP2 "Er – pleased... to – er – meet you, Mr. Jarret".

AP1 "What Claire hasn't yet explained", Brett added smoothly, "is that she and I are to be married as soon as possible".

Claire flushed bright red to the roots of her hair at Brett's directness, faintly sympathetic to the realization that he had also managed to rob her father of coherent speech with that stark announcement.

AP2 "Oh!" her father muttered, obviously at a loss for words. "Well – er – do come in, Mr. Jarret. My wife will be – er – very pleased to hear that, I'm sure" [HNSS, 176].

Приклад демонструє комунікативну ситуацію, в якій мовець (Brett) та адресат (George Seymour) є незнайомцями: їх розмова розпочинається з того, що мовець представляє себе адресату – батьку коханої дівчини (Claire) (*I'm Brett... Brett Jarret. We met with Claire in Australia*). Брет також припускає, що Клер ще не встигла повідомити батькам новину стосовно їхнього

Порівняємо два приклади, які демонструють кореляцію інтелектуальної дистанції між комунікативними партнерами та контекстуалізації ПДМ:

Приклад 1. *Gudrun's mouth was still closed, sullen and ugly. She opened it at length.*

AP1 "Do you know where he proposes to go?" she asked [Ursula].

AP2 "Yes – to the Tyrol, where he used to go when he was in Germany - a lovely place where students go, small and rough and lovely, for winter sport!"

AP1 "Yes", she said aloud, "about forty kilometres from Innsbruck, isn't it?"

AP2 "I don't know exactly where – but it would be lovely, don't you think, high in the perfect snow?"

AP1 "Very lovely!" said Gudrun, sarcastically [LWL, 563-564].

Як бачимо, наведений відрізок дискурсу ілюструє мінімальну інтелектуальну дистанцію між мовцем та адресатом, в ролі яких виступають дві рідні сестри Урсула та Гудрун. Комунікативні партнери поділяють не лише спільні знання про ПДМ (*the Tyrol*) – чудове місце для відпочинку та зимового виду спорту, куди мав звичку їздити наречений Урсули, коли жив в Німеччині, і куди він пропонує поїхати їй тепер (*where he used to go when he was in Germany – a lovely place where students go, small and rough and lovely, for winter sport!*), а й виражають однакову позитивну оцінку ПДМ (*it would be lovely high in the perfect snow; Very lovely*).

Приклад 2. *AP1 "What are we to do with him?" he [Mr. Emerson] asked. "He comes out for his holiday to Italy, and behaves – like that; like the little child who ought to have been playing, and who hurt himself upon the tombstone. Eh? What did you say?"*

Lucy had made no suggestion. Suddenly she said:

AP2 "Now don't be stupid over this. I don't require you to fall in love with my boy, but I do think you might try and understand him [...]. By understanding

George you may learn to understand yourself. It will be good for both of you”.

AP1 “I only know what it is that's wrong with him; not why it is”.

AP2 “And what is it?” asked Lucy fearfully.

AP1 “The old trouble; things won't fit”.

AP2 “What things?”

AP1 “The things of the universe. It is quite true. They don't”.

AP2 “Oh, Mr. Emerson, whatever do you mean?”

AP1 “From far, from eve and morning, And yon twelve-winded sky, The stuff of life to knit me Blew hither: here am I”.

To this extraordinary speech Lucy found no answer. She couldn't realize he was quoting poetry [FRV, 25].

Ведучи розмову про сина адресата (Lucy) Джорджа, мовець (Mr. Emerson) формує ПДМ за рахунок його контекстуалізації, вдаючись до цитування уривку поезії (*I only know what it is that's wrong with him; not why it is. The old trouble; things won't fit; The things of the universe. It is quite true. They don't; From far, from eve and morning, And yon twelve-winded sky, The stuff of life to knit me Blew hither: here am I*). Причиною комунікативної невдачі є те, що адресат не розуміє об'єкт референції мовця, оскільки в його індивідуальному когнітивному просторі об'єкт референції відсутній (*found no answer, couldn't realize he was quoting poetry*). Значна інтелектуальна дистанція, ініційована адресатом, відповідає пропозиції з орієнтацією на комунікативну інтенцію запиту (*What is it? What things? Whatever do you mean?*), яка доповнюється негативною емоційною реакцією адресата (*asked fearfully*) на комунікативний стимул свого співрозмовника.

Висловлення має одночасно як смисл, оскільки несе смислову інформацію, так і референційну віднесеність, оскільки співвідноситься з відповідним ситуативним контекстом. Успіх спілкування залежить від того, чи ідентифікують партнери відповідний смисл і референт однозначно: навіть

якщо смисл висловлення зрозумілий, а референт невідомий, комунікація відсутня [90, с. 160].

Репрезентуючи свої знання стосовно ПДМ, мовець повідомляє про джерело здобутих знань та впевненість / невпевненість у висловленні. Розроблена в лінгвістиці модально-епістемічна шкала «ЗНАЮ – ПРИПУСКАЮ – НЕ ЗНАЮ» [137, с. 22] свідчить про наявність градації стосовно епістемічного фактору при контекстуалізації ПДМ.

Методом суцільної вибірки з діалогічного мовлення персонажів сучасної англійської прози було встановлено, що експлікація епістемічного фактору контекстуалізації ПДМ, точніше упевненості / невпевненості стосовно ПДМ, реалізується в дискурсі за допомогою широкого арсеналу вербальних засобів:

- **смислових дієслів:** *know, realize, determine, mean, convince / believe, doubt, seem, think, consider, presume, assume, suppose, guess, etc;*

- **модальних дієслів:** *must, should, ought to, can, need, will / can, could, may, might, would, etc;*

- **прислівників:** *certainly, surely, really, in fact, undoubtedly, obviously, confidently, indeed, definitely / apparently, evidently, perhaps, possibly, probably, supposedly, etc;*

- **прикметників:** *sure, aware, confident, certain, obvious, true / uncertain, likely, unlikely, possible, probable, doubtful, etc;*

- **іменників:** *certainty, confidence, sureness, assertion, fact / doubt, assumption, uncertainty, impossibility, improbability, etc.*

Кількісний порівняльний аналіз вербальних засобів епістемічного фактору при контекстуалізації ПДМ подано в Таблиці 3.2.

Порівняємо два приклади, щоб переконатись у ефективності використання епістемічних сигналів різної частиномовної приналежності для контекстуалізації ПДМ:

Таблиця 3.2.

**Кількісний розподіл вербальних засобів епістемічного фактору
при контекстуалізації ПДМ (%)**

Смислові дієслова	Модальні дієслова	Прислівники	Прикметники	Іменники	Загальна кількість
32,6 %	21,3 %	18,2 %	15,4 %	12,5 %	100 %

Приклад 1. *She [Mrs. Morel] had met his brilliant eyes, but her clear face scarcely showed the elation which rose within her. She held her head erect. He [George] was rather timid before her.*

AP1 “But my father’s so stiff-necked. He means to put me into the business, and I know he will certainly do it”.

AP2 “*But if you’re a MAN?*” she had cried.

AP1 “*Being a man isn’t everything?*” he replied, frowning with puzzled helplessness [LSL, 14].

У наведеному прикладі мовна поведінка мовця (George) кваліфікується нами як когнітивна дія контекстуалізації ПДМ (*my father means to put me into the business*) із семантикою упевненості в майбутніх прагненнях свого батька «втягнути» сина в бізнес. Експлікація упевненості мовця фіксується епістемічними елементами (*know, certainly, will do*) і доповнюються кінесичним сигналом (*frowning with puzzled helplessness*), що підтверджує негативну евалюацію ПДМ.

Приклад 2. *I [Mr. Henry] walked down the damp gravel driveway looking at the villa through the trees. The windows were all shut but the door was open. I went in and found the major sitting at a table in the bare room with maps and typed sheets of paper on the wall.*

AP1 “Next year will be worse”, the major said. “Perhaps they will attack now. They say they are to attack but I can't believe it. It is too late. You saw the river?”

AP2 “Yes. It's high already”.

AP1 “I don't believe they will attack now that the rains have started. We will have the snow soon. What about your countrymen? Will there be other Americans besides yourself?”

AP2 “They are training an army of ten million” [HFA, 174-175].

В цьому фрагменті діалогу контекстуалізація ПДМ (*they will attack now*) характеризується тим, що мовець (major) виражає невпевненість стосовно наступу ворога, яка вербалізується відповідними елементами (*perhaps* та *can't believe*).

Що стосується **джерела здобутих знань** мовця стосовно ПДМ, то «під час пошуку причини ситуації, що склалася, мовець відновлює ситуацію, про яку повідомляється, за певними наявними ознаками» [80, с. 9].

Як зазначає Р.Й. Якобсон, «мовець повідомляє про подію, ґрунтуючись на повідомленні іншої особи (отримані від когось відомості), на снах (одкровення), на здогадках (гіпотетичні відомості) або на власному минулому досвіді (відомості, видобуті з пам'яті)» [176, с. 101].

Залежно від того, яким способом мовець отримав знання стосовно ПДМ, можна виокремити прямий і опосередкований доступ до інформації. Прямий доступ до інформації стосовно ПДМ, що ґрунтується на власному перцептивному досвіді комунікантів, охоплює зону «впевненості» (Я ЗНАЮ) на модально-епістемічній шкалі, в той час як опосередкований доступ до інформації – зону «невпевненості» (НЕ ЗНАЮ або ПРИПУСКАЮ).

Прямий доступ до інформації передбачає безпосереднє отримання мовцем відомостей стосовно ПДМ. В.О. Плугнян характеризує це явище як «візуальну засвідченість» [128, с. 337-362], тобто мовець бачив ситуацію

власними очима, будучи учасником або свідком певної події. Окрім візуального доступу до джерела інформації можливий також адитивний (слуховий) доступ.

Вербальними засобами прямого доступу до інформації служать:

- **займенники першої особи** (*I, we*);

- **лексичні засоби, які передають сенсорно-перцептивні відчуття:** візуальні (*see, watch, observe, notice, eye*) та адитивні (*listen, hear*).

Досить ілюстративним є наступний відрізок дискурсу, в якому вербальним засобом прямого адитивного доступу до інформації стосовно ПДМ (*a lad called Hennerley*) виступає конструкція *I heard*:

The conversation proceeded with effort. Mr. Warburton was elaborately courteous, and it may be that he found a slightly malicious amusement in the embarrassment which he thereby occasioned in his companion.

AP1 "By the way", he said presently, "did you meet a lad called Hennerley? He's come out recently, I believe".

AP2 "Oh, yes, he's in the police. A rotten bounder".

AP1 "I heard he was related to somebody or other. I suppose that's how he got the job. He's been to Eton and Oxford and he doesn't forget to let you know it".

AP2 "You surprise me", said Mr. Warburton [MROSS, 90].

Опосередкований доступ до інформації полягає в тому, що мовець не був безпосереднім свідком ситуації, а отримав інформацію стосовно ПДМ з чужих слів або за допомогою *інференції*. Репрезентація чужого мовлення реалізується шляхом цитування або переказування, при цьому відбувається зсув дейктичного кодування часу, місця та події, заміни займенників й узгодження часів.

Вербальними засобами опосередкованого доступу до інформації слугують:

- **непряме мовлення** у формі складнопідрядних речень, що вводиться дієсловами *say, tell, inform, answer, reply, remark*;
- **лексичні одиниці** типу *according to, as for*;
- **пасивні форми дієслів** типу *it was mentioned, it was announced*.

Розглянемо приклад, що засвідчує опосередкований доступ мовця до інформації стосовно ПДМ (*accident*), який експлікується вербальним засобом *My nephew told me*:

The sound of voices drifting across the yard brought Callista hurrying from the workshop. She had packed the plates and mugs into wicker baskets, separating them carefully between layers of straw ready for sending to market, but Daniel must not lift them, his leg was not yet healed.

AP1 “My nephew told me that you had an accident; I came to enquire if I could offer assistance”.

AP2 “Be kind of you to think, Abigail and me be grateful, but this young wench will be all the help we need” [HPC, 257-258].

При опосередкованому доступі до інформації стосовно ПДМ мовець проводить чітку демаркацію між собою та джерелом / автором повідомлення, приписуючи походження інформації іншим і певною мірою відмежовуючись від неї, у такий спосіб знімаючи із себе особисту відповідальність за достовірність представленої інформації.

Інференційний доступ до інформації полягає в *умовиводі*, сформованого учасниками комунікації в процесі інтерпретації отриманих повідомлень, інформації, відомої із попередніх мовленнєвих дій, досвіду спілкування, накопиченого людиною впродовж життя, широкого кола мовних та соціокультурних знань.

Інференція визначається як «розумова операція, у результаті якої людина спроможна вийти за межі буквального / дослівного значення одиниць, роздивитися за мовними формами більше змісту й визначити, що з них впливає, використовуючи досвід буденної свідомості» [90, с. 33].

Наступний приклад демонструє інференційний доступ мовця до інформації стосовно ПДМ:

They'd been on the road for almost an hour when Donovan realized that Chloe's posture was still unnaturally rigid.

AP1 "You've been out of the country for the past few months", she asked. "In...Italy?"

AP2 "Venice. It was there for almost three months".

AP1 "That must have been very nice".

AP2 "The food was good".

AP1 "I'm sure it was".

AP2 "And the sunrises were nice", he added. "I had a balcony, and I would sit out there and have coffee early in the mornings while I read through paperwork".

AP1 "That must have been spectacular!" She lifted her clasped hands to her chest as she apparently tried to visualize the scene he'd described so sparingly. "I've always wanted to travel. To see some of the places I've only read about until now" [WGS, 20-21].

Отже, доступ мовця (Chloe) до інформації стосовно ПДМ – подорожі до Італії (*You've been out of the country for the past few months in Italy?*) базується на інтерпретації реплік адресата (Donovan), з яких він виводить інформацію про вдало проведений час у Венеції. Інференція базується на висловленнях мовця (*That must have been very nice; I'm sure it was; That must have been spectacular!*), які доповнюються кінесичними сигналами (*lifted her clasped hands to her chest, tried to visualize the scene he'd described so sparingly*). Окрім цього, інференційний доступ до інформації реалізується завдяки соціокультурним знанням мовця про подорожі, про які він поки мріє і знає лише з книжок (*I've always wanted to travel. To see some of the places I've only read about until now*).

3.2.4. Афективний фактор контекстуалізації

В процесі контекстуалізації ПДМ учасники спілкування не лише демонструють свої знання, а й виражають свої оцінки та емоції стосовно ПДМ. Під **оцінкою** ПДМ ми розуміємо позитивну або негативну кваліфікацію ПДМ комунікативними партнерами, що есплікується в термінах його схвалення або несхвалення. За словами О. Вольф, оцінку можна розглядати як модальну рамку, яка накладається на дескриптивний зміст висловлення [36, с. 11].

Модальна рамка – емоційно-оцінний зміст, який нашаровується на предметно-логічну інформацію висловлення як інформація про почуття й оцінне ставлення мовця до позначеної ситуації [145, с. 382].

Г.І. Приходько влучно зауважує про об'єктивно-суб'єктивний характер оцінки: «Аксіологічна понятійна категорія оцінки є результатом синтезу оцінної діяльності суб'єкта. Ця діяльність, ґрунтуючись на цінності предмета чи явища, має об'єктивний характер, але в той же час завжди включає певну частку суб'єктивності, яка зумовлена індивідуальними особливостями сприйняття предметів або явищ, що знаходить своє відображення у відмінностях схвалення / несхвалення суб'єктом об'єкта оцінки» [138, с. 14].

Досить ілюстративним в плані експлікації оцінки ПДМ є наступний відрізок розмови:

She [Cloe] looked surprised, as if the morning had slipped away from her.

AP1 “I didn't realize it was too late. I hope you've already eaten”.

AP2 “No”.

AP1 “Then you must be starving. Since you cooked breakfast, I'll fix something for lunch”.

AP2 “Too late. I've already prepared lunch. I hope grilled chicken and vegetables sound good to you.

API “That sounds fine, but you really shouldn’t have gone to so much trouble. I let the time get away, but I certainly don’t expect you to cook for me”.

He [Donovan] really hadn’t minded preparing lunch; it had given him something to do other than think about Chloe. He had the table set and the food ready to serve when she joined him.

API “This looks delicious”, she said, taking her seat. “Don’t even think about doing dishes after we’ve eaten. Cleaning up is the least I can do”.

He wouldn’t argue with her.

API “You are a very good cook” she said a few minutes later.

AP2 “I get by as long as I’ve got a grill and a microwave” [WGS, 53-54].

В наведеному уривку розмови мовець (Chloe), контекстуалізуючи ПДМ (*I’ll fix something for lunch*), здійснює його позитивну евалюацію. Сигналами позитивної оцінки виступають висловлення мовця (*That sounds fine; This looks delicious; You are a very good cook*). Позитивна оцінка ПДМ мотивована самою ситуацією комунікативної взаємодії – приготуванням ланчу для коханої дівчини її хлопцем (Donovan) – адресатом (*I’ve already prepared lunch*), що виявилось приємною несподіванкою для неї (*I certainly don’t expect you to cook for me*).

Не можна лишити поза увагою той факт, що оцінка ПДМ комунікативними партнерами характеризується **біполярністю**, тобто вона може бути як позитивною, так і негативною (див. Схема 3.3.). Біполярність оцінки ПДМ можна представити за допомогою шкали, на якій позитивна оцінка ПДМ (схвалення) охоплює зону, позначену знаком «+», в той час як негативна оцінка ПДМ (несхвалення) охоплює зону, позначену знаком «-».

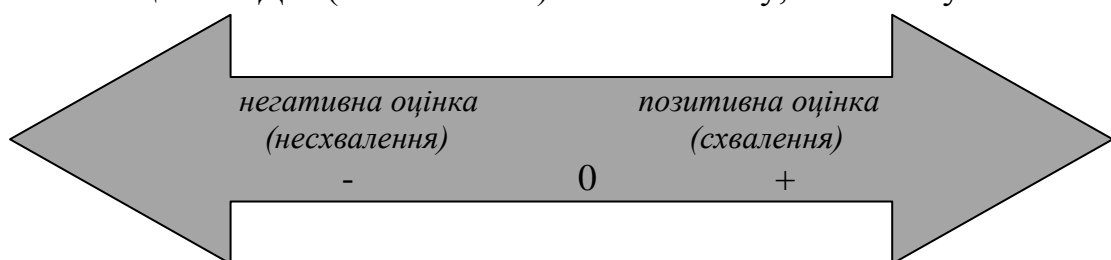

Схема 3.3. Оцінна шкала ПДМ

Оцінки людей і подій крізь призму опозицій максимально інформативні, бо дозволяють бачити не лише дещо дане, а й протилежне цьому. Окрім того, біполярність робить конструкт одночасно і мірною шкалою. Як правило, конструкт не лише дискретна опозиція, а й зазвичай він задає континуум деякої якості, і за допомогою цього об'єкти можна розмістити між полюсом подібності та полюсом відмінності, тобто «виміряти» об'єкти, а не просто судити про їх приналежність чи неприналежність до певного класу об'єктів. Сприйняття індивідом конкретних життєвих явищ, об'єктів, вчинків і т.д. відбувається за допомогою системи створених ним і придатних в даній конкретній області конструктів, всередині якої факти набувають смислу [62, с. 343].

Наведемо ще один приклад, котрий засвідчує негативну оцінку ПДМ:

Brett's expression was bleak. AP1 "My views on single parents have been coloured by my own experiences. I never told you about my own childhood so you couldn't have known what strong views it left me with. Our mother, Duncan's and mine, never wanted either of us. She was a wealthy social butterfly, flitting from man to man, country to country. Children had no place in her world. She dumped both Duncan and me on our fathers when we were only a few years old. It left me very bitter about parents who neglect their responsibilities to their children. My father did his best, but I always felt there was something missing. I vowed I would never allow the same thing to happen to my children".

AP2 "We won't", Claire said softly, entwining her arms around his neck and holding him close [HSS, 185-186].

Негативна оцінка ПДМ (*single parents*) ґрунтується на прямому доступі до інформації стосовно ПДМ – власному пережитому в дитинстві досвіді (*my own experiences*) мовця (Brett), чия матір не приймала жодної участі у вихованні дітей (*never wanted either of us; Children had no place in her world*). Покинувши їх на батька ще зовсім юними (*dumped both Duncan and me on our fathers when we were only a few years old*), вона як метелик «пурхала» від

одного чоловіка до іншого (*a wealthy social butterfly, flitting from man to man, country to country*). Мовець протиставляє матір своєму батькові, який власними силами виховував дітей і докладав максимум зусиль (*My father did his best*). Як наслідок, мовець засуджує тих батьків, які не виконують своїх обов'язків перед дітьми (*It left me very bitter about parents who neglect their responsibilities to their children*), і в майбутньому не допустить, щоб це трапилось з його власними дітьми (*I would never allow the same thing to happen to my children*). Як бачимо, вияв негативної оцінки ПДМ представлений фактично повнооб'ємним висловленням мовця та доповнюється невербальним кінесичним сигналом (*expression was bleak*). У свою чергу адресат (Claire), поділяючи погляди мовця щодо ПДМ, виражає аналогічну оцінку ПДМ за допомогою як вербальних (*We won't*), так і невербальних засобів (*said softly, entwining her arms around his neck and holding him close*).

Подібні оцінки ПДМ з позиції мовця та адресата кваліфікуються як **консонантні** і є свідченням конвергенції КМ комунікативних партнерів. Невербальні засоби експлікації консонантності є свідченням того, що вербальна взаємодія досить часто зводиться до мінімуму: співрозмовники настільки добре «відчувають» один одного, що їм не потрібні зайві слова для порозуміння. Це приклад кооперативної вербальної взаємодії, яка носить дружній, неконфліктний характер.

На думку Є.М. Вольф, «існують певні соціально-психологічні вимоги до процесу комунікації, де висловлюються оцінки: повинна зберігатись деяка рівновага у взаєминах між його учасниками» [36, с. 206].

Як показують наші спостереження, в процесі контекстуалізації ПДМ погляди комунікативних партнерів стосовно ПДМ можуть суттєво розходитись, що виражається в **асиметрії** оцінок ПДМ з позиції мовця та адресата. Відмінні оцінки ПДМ характеризуються як **дисонантні**. Вони можуть бути спричинені когнітивними розбіжностями та емоційними

тертями комунікантів стосовно ПДМ. Результатом таких неузгоджень є конфліктне спілкування, що свідчить про дивергенцію КМ мовця та адресата.

Прослідкуємо це на прикладі:

While their luggage was being landed Dr. Macphail and Mr. Davidson watched the crowd. Dr. Macphail looked at the yaws from which most of the children and the young boys seemed to suffer [...]. Men and women wore the lava-lava.

AP1 “It’s a very indecent costume”, said Mr. Davidson. “I think it should be prohibited by law. How can you expect people to be moral when they wear nothing but a strip of red cotton round their loins?”

AP2 “It’s suitable enough to the climate”, said the doctor, wiping the sweat off his head.

Now that they were on land the heat, though it was so early in the morning, was already oppressive. Closed in by its hills, not a breath of air came in to Pago-Pago [MROSS, 31-32].

В наведеному уривку розмови між мовцем (Mr. Davidson) та адресатом (Dr. Macphail) ПДМ виступає предмет одягу – лава-лава (набедреник у полінезійців), котрому мовець надає різку негативну оцінку. Це непристойний «костюм» (*a very indecent costume*), який має бути заборонений законом (*it should be prohibited by law*), а тих, хто його носить, він вважає аморальними людьми (*How can you expect people to be moral when they wear nothing but a strip of red cotton round their loins?*). На противагу містеру Девідсону, лікар Макфейл кваліфікує ПДМ з позитивної сторони (*suitable enough to the climate*), зважаючи на те, що саме такий одяг є підходящим для носіння в нестерпну спеку (*the heat was already oppressive, not a breath of air*). Підтвердженням цьому слугує фраза (*wiping the sweat off his head*), що виконує функцію невербального кінесичного засобу.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що експлікація оцінки ПДМ (схвалення / несхвалення) реалізується завдяки широкому арсеналу вербальних засобів різної частиномовної приналежності:

- **прикметники:** *good, right, great, beautiful, wonderful, splendid, exciting, delighted, fine, gorgeous, comfortable, interesting, admirable, kind, charming, sweet, lovely, positive, favourite, marvelous, spectacular, wise, attentive, suitable, delicious, reliable, profitable, concerned / bad, wrong, terrible, horrible, disastrous, dangerous, dreadful, impossible, hopeless, boring, bitter, silly, ridiculous, unfortunate, indecent, ignorant, poor, awful, unreasonable, stupid, mad, crazy, selfish, damned, rotten, etc;*

- **дієслова:** *like, love, appreciate, adore, enjoy, admire, approve, praise, complement, flatter / hate, dislike, disgust, detest, blame, annoy, irritate, reproach, disapprove, etc;*

- **іменники:** *approval, pleasure, wisdom, honour, favour, benevolence, blessing, happiness, truth, trust, comfort, enthusiasm / disapproval, trouble, problem, failure, nonsense, grief, fault, dismay, lie, indifference, disgust, etc;*

- **прислівники:** *perfectly, fine, wonderfully, appraisingly, fortunately, affectionately, superbly, competently / terribly, badly, awfully, horribly, sorrowfully, inefficiently, foolishly, unpleasantly, etc.*

Результати кількісного порівняльного аналізу засобів оцінки ПДМ наведено в Таблиці 3.3.:

Таблиця 3.3.

**Кількісний розподіл вербальних засобів вираження оцінки
стосовно ПДМ (%)**

Прикметники	Дієслова	Іменники	Прислівники	Загальна кількість
38,6 %	26,4 %	20,5 %	14,5 %	100 %

Задля підсилення позитивної / негативної оцінки ПДМ досить поширеним явищем є використання **слів-інтенсифікаторів** оцінки: *very, greatly, highly, extremely, pretty, immensely, enough* тощо.

She [Latty] sat down with me at a wood table, her back straight, her hands folded in front of her.

AP1 “You are going to be on cable television, huh?” I [Dave] said.

AP2 “Yes, it’s pretty exciting”, she said.

But she caught the look in my eyes.

AP2 “You don’t approve?” she said.

AP1 “Whatever works for you is the right thing to do, Letty”.

AP2 “I think they are good people. They been kind to me, Dave. Their show goes out to millions of homes” [BPCR, 35].

Як бачимо, ПДМ – участь в телевізійному шоу (*You are going to be on cable television?*), який есплікується повним складом ініціального висловлення мовця (Dave), отримує позитивну оцінку як з боку мовця (*the right thing to do*), так і з боку адресата (Latty) (*pretty exciting; good people; been kind to me; Their show goes out to millions of homes*). Інтенсифікатором позитивної оцінки ПДМ слугує прислівник *pretty*.

Зауважимо, що оцінка ПДМ залежить не лише від знань комунікантів про ситуацію та ПДМ, а й від емоцій, які вони при цьому переживають. Ми трактуємо **емоцію** як вербальну або невербальну реакцію комунікантів, викликану ПДМ, яка проявляється у вигляді задоволення чи незадоволення, радості, страху, гніву тощо.

Як зазначав К.Д. Ушинський, «ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так яскраво нас самих і наше ставлення до світу, як наші почуття» [161, с. 389].

Традиційно емоції диференціюють на позитивні та негативні. У ході дослідження фрагментів комунікативних інтеракцій на предмет експлікації комунікантами емоцій стосовно ПДМ, серед позитивних емоцій були

виокремлені: *зацікавленість, радість, щастя, захоплення, задоволення, любов*, а серед негативних емоцій – *незадоволення, розчарування, обурення, гнів, роздратування, сумнів, розгубленість, страх*.

Вербально та невербально виражені емоції належать до ефективних засобів контекстуалізації ПДМ. Вони задають певний ракурс мовця та адресата на ПДМ, провокують позитивну або негативну оцінку, викликають відповідне реагування інших учасників комунікації.

Вербальними засобами вираження емоцій (позитивних / негативних) стосовно ПДМ слугують синтаксичні структури, представлені окличними реченнями, та лексичні засоби різної частиномовної приналежності, які формують фонд емотивних засобів мови:

- **прикметники:** *happy, lovely, awesome, amazing, fantastic, pleasant, brilliant, great, excellent, pleased, excited, wonderful, cheerful, marvelous, unbelievable, cool, impressive / embarrassed, perplexed, dissatisfied, displeased, aghast, devastating, angry, frustrated, transfixed, irritated, sullen, vicious, sulky, uncomfortable, disappointed, etc;*

- **іменники:** *smile, joy, happiness, fun, tenderness, admiration, passion, love, affection, excitement, pleasure, satisfaction, interest, gratitude, appreciation, delight, content, relish, fortune, adoration / dissatisfaction, dismay, disappointment, frustration, disillusionment, complaint, disgust, disapproval, indignation, anger, rage, irritation, doubt, fear, anxiety, perplexity, come-down, resentment, revolt, etc;*

- **дієслова:** *like, love, excite, delight, admire, smile, giggle, laugh, please, fascinate, thrill, charm, satisfy, rejoice / doubt, challenge, groan, grumble, disturb, enrage, disappoint, irritate, drive mad, bewilder, frighten, etc;*

- **прислівники:** *wonderfully, gladly, eagerly, gaily, graciously, pointedly, willingly / terribly, awfully, wistfully, gruffly, anxiously, abruptly, suspiciously, etc;*

- **вигуки:** *Oh! Ah! Wow! Hurray! Yeah! Yes! OK! / Gosh! Oh my God! Damn it all! Fuck!*

Кількісний порівняльний аналіз вербальних засобів вираження емоцій стосовно ПДМ подано в Таблиці 3.4.:

Таблиця 3.4.

**Кількісний розподіл вербальних засобів вираження емоцій
стосовно ПДМ (%)**

Прикметники	Іменники	Дієслова	Прислівники	Вигуки	Загальна кількість
32, 8 %	24,1 %	18,5 %	12, 7 %	11,9 %	100 %

Невербальними засобами вираження емоцій виступають сигнали кінесичного (жести і мімічні рухи), проксемного (відстань між комунікантами та їх пози при спілкуванні), такесичного (потискання рук, дотики, поцілунки), просодичного (темп та манера мовлення) характеру.

Наведемо фрагмент комунікативної події і прослідкуємо експлікацію емоцій комунікантів щодо ПДМ:

The sound of a hard rain filled the cave. A gust of wind pushed a fine mist inside, chilling the cool air even more.

AP1 “Yeah, I think it might rain”, Donovan murmured.

AP2 “Great!”, Chloe replied gaily.

AP1 “That’s not such a bad thing. Any tracks we might have made last night will be eradicated by a downpour this heavy”.

AP2 “What’s on our agenda now?”

AP1 “We can wait out the rain here for a while. There’s no need to go out in it”.

AP2 “And when the rain stops?”

Looping his arms around his upraised knees, he looked toward the opening.

API “*We move on*” [WGS, 99].

Як бачимо, в наведеному прикладі ПДМ виступає дощ (*it might rain*). Мовець (Donovan) та адресат (Chloe), знаходячись в печері, надзвичайно радіють з цього приводу, адже дощ змиє сліди, і їх, утікачів, не зможуть так швидко знайти (*Any tracks we might have made last night will be eradicated*). Вербальними засобами вияву радості виступають лексичні одиниці різної частиномовної приналежності *Yeah* та *Great!* у складі окличного речення, які доповнюються невербальними сигналами просодичного (*murmured, replied gaily*) та кінесичного (*looping his arms around his upraised knees, looked toward the opening*) характеру.

Розглянемо ще один приклад, в якому яскраво виражені негативні емоції комунікантів стосовно ПДМ:

Mr. Perkins went on.

API “*I’m disappointed with you. And I can’t understand. I know you can do things if you want to, but you don’t seem to want to any more. I was going to make you a monitor next term, but I think I’d better wait a bit*”.

Philip flushed. He did not like the thought of being passed over. He tightened his lips.

API “*And there’s something else. You must begin thinking of your scholarship now. You won’t get anything unless you start working very seriously*”.

Philip was irritated by the lecture. He was angry with the headmaster, and angry with himself.

AP2 “*I don’t think I’m going up to Oxford*”, he said.

API “*Why not? I thought your idea was to be ordained*”.

AP2 “*I’ve changed my mind*”.

API “*Why?*”

Philip did not answer. Mr. Perkins drew his fingers thoughtfully through his beard. He looked at Philip as though he were trying to understand and then abruptly told him he might go [МНВ, 125].

Уривок розмови між директором школи (Mr. Perkins) та учнем (Philip) демонструє негативні емоції мовця та адресата щодо ПДМ – незадовільними успіхами в навчанні Філіпа. Містер Перкінс розчарований тим, що Філіп перестав проявляти інтерес до навчання і буде позбавлений стипендії. У свою чергу Філіп, роздратований повчанням директора, повідомляє йому про те, що змінив свої плани і не збирається навчатись в Оксфорді, чим ще більше приголомшує вчителя. Розчарування мовця виражається як вербально (*disappointed; can't understand*), так і невербально (*drew his fingers thoughtfully through his beard; looked at Philip trying to understand; abruptly told*). Роздратування адресата щодо ПДМ представлено вербальними (*irritated, angry*) та невербальними елементами (*flushed, tightened his lips*).

Таким чином, комунікативні фактори (просторово-часовий, статусно-рольовий, епістемічний, афективний), взаємодоповнюючи один одного, здійснюють вагомий вплив на особливості та вибір вербальних і невербальних засобів в процесі контекстуалізації ПДМ в англomовному художньому дискурсі.

Висновки до третього розділу

1. Контекстуалізація ПДМ – це лінгвокогнітивна операція, що полягає у використанні мовцем та адресатом вербальних і невербальних засобів для конкретизації ПДМ в дискурсі з опорою на релевантні КМ комунікативних партнерів. Контекстуалізація ПДМ має двонаправлений характер і відбувається завдяки спільним комунікативним діям мовця та адресата, що формують топікальне поле вербальної інтеракції.

2. Процес контекстуалізації ПДМ включає фази вибору, інтродукції, ідентифікації та евалюації ПДМ.

Вибір ПДМ (пошук потенційного ПДМ) мотивований прагматичними установками мовця і значною мірою залежить від особливостей формування КМ комунікативних партнерів (місце, час, стосунки між комунікантами, їх знання тощо).

Інтродукція ПДМ полягає у введенні ПДМ в дискурс за допомогою немаркованих (ініціальних висловлень мовця) та маркованих інтродукторів (семантико-синтаксичних структур типу *there + Vbe + ПДМ*, *it + Vbe + ПДМ*, *as for + ПДМ*, *ПДМ + Vbe + ПДМ'*.)

Ідентифікація ПДМ – надання ПДМ конкретної означеної референції – реалізується завдяки операціям номінації, дефінітизації і специфікації та широкому арсеналу вербальних засобів: означеному артиклю та його функціональним еквівалентам, присвійним займенникам, прикладкам, обмежувальним та відокремлюваним означенням, обмежувальним та описовим означальним реченням, специфікуючим часткам тощо.

Евалюація ПДМ знаходить своє вираження у ставленні мовця до ПДМ (схваленні / несхваленні) та позитивній / негативній оцінці ПДМ, що реалізується завдяки використанню вербальних та невербальних засобів.

3. З позиції адресата контекстуалізація ПДМ полягає у доповненні комунікативних дій мовця, сфокусованих навколо ПДМ, що реалізується завдяки обраній стратегічній лінії комунікативної поведінки – комунікативній кооперації (тактики підтвердження, доповнення, уточнення) та комунікативній конфронтації (тактики ухилення, заперечення та протиставлення).

4. Комплексна природа контекстуалізації ПДМ передбачає врахування комунікативних факторів (просторово-часового, статусно-рольового, епістемічного, афективного), що здійснюють вплив на конкретизацію ПДМ в дискурсі. Комунікативні фактори контекстуалізації ПДМ мають як

вербальний, так і невербальний плани свого вираження в структурі дискурсу. Вербальні засоби представлені лексичними, граматичними та структурно-синтаксичними мовними одиницями, в той час як невербальні засоби виражаються позалінгвальними елементами – засобами кінесики, проксемики, такесики, просодики тощо.

Просторово-часовий фактор (місце та час комунікації) створює своєрідну «окантовку» комунікативної події та накладає обмеження на процес контекстуалізації ПДМ в дискурсі. Вербальними засобами просторово-часового фактору слугують просторовий та часовий дейксис, часові форми дієслова, лексичні засоби – локалізатори місця і часу та синтаксичні конструкції (підрядні речення місця та часу).

Статусно-рольовий фактор контекстуалізації ПДМ представлений статусно-рольовими стосунками комунікативних партнерів, що віддзеркалюються у трьох типах діад. Вербальними засобами статусно-рольового фактору служать особові займенники, форми звертання, вітання та прощання.

Епістемічний фактор включає спільні знання комунікантів щодо ПДМ та їх комунікативну компетенцію. Рівень володіння інформацією стосовно ПДМ визначається такими параметрами, як: вихідна / адитивна інформованість, інтелектуальна дистанція, впевненість / невпевненість, прямий / опосередкований доступ, які мають широкий арсенал лінгвальної експлікації в дискурсі.

Афективний фактор контекстуалізації ПДМ визначає емоційно-оцінне ставлення комунікантів до ПДМ. Оцінки та емоції щодо ПДМ характеризуються біполярністю (позитивні та негативні), симетричністю (консонантні) та асиметричністю (дисонантні).

Зв'язок між епістемічним та афективним факторами контекстуалізації ПДМ полягає в тому, що знання породжують емоції, а емоційним станом активується аксіологічна діяльність, провокуючи оцінний зміст ПДМ.

Основні положення розділу відображено в публікаціях автора [66; 67; 70; 75].

РОЗДІЛ 4

КОМУНІКАТИВНИЙ СТАТУС РЕКОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕКОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ

4.1. Суть операції реконтекстуалізації

Динамічна природа КМ передбачає постійні трансформації в ході розгортання мовленнєвої взаємодії між комунікативними партнерами (наприклад, перехід комунікативної ініціативи від мовця до адресата, поява інших учасників, зміна просторово-часових параметрів тощо). Такі якісні перебудови в структурі КМ при модифікації її складових кваліфікуються нами як *реконтекстуалізація*.

Контексти, як картинки в калейдоскопі, змінюють свої конфігурації і самі стають похідними від текстів – культурних архетипів, які задають способи мислення, сприйняття й переживання [62, с. 218]. В процесі реконтекстуалізації КМ набуває нових вимірів, іншими словами, на основі *ініціальної КМ* генеруються похідні від неї – *потенційні КМ*: $КМ1 \rightarrow КМ2 \rightarrow КМ3 \rightarrow \dots КМn$.

Відповідно, поряд із контекстуалізацією ПДМ має місце дотичний до неї процес – реконтекстуалізація ПДМ. Під **реконтекстуалізацією** (термін Дж. Гамперца [221]) ПДМ ми розуміємо лінгвокогнітивну операцію, що полягає у використанні комунікантами вербальних та невербальних засобів з метою *переорієнтації (re-orientation)* ПДМ в дискурсі у зв'язку із зміною конфігурації складових КМ.

Для того, щоб змодельовати процес реконтекстуалізації ПДМ, звернемося до поданого нижче відрізка дискурсу:

I (Mr. Henry) walked down the damp gravel driveway looking at the villa through the trees. The windows were all shut but the door was open. I went in and

found the major sitting at a table in the bare room with maps and typed sheets of paper on the wall.

AP1 “Hello”, he said. “How are you?” He looked older and drier.

AP2 “I’m good”, I said. “How is everything?”

AP1 “It’s all over”, he said. “Take off your kit and sit down”. I put my pack and the two musettes on the floor and my cap on the pack. I brought the other chair over from the wall and sat down by the desk. “It’s been a bad summer”, the major said. “Are you strong now?”

AP2 “Yes. What do you want me to do?”

AP1 “The cars are all away. There are six up north at Caporetto. You know Caporetto?”

AP2 “Yes”, I said. I remembered it as a little white town with a campanile in a valley. It was a clean little town and there was a fine fountain in the square.

AP1 “They are working from there. There are many sick now. The fighting is over. We lost three cars”.

AP2 “I heard about it”.

AP1 “Yes, Rinaldi wrote you. Where is Rinaldi?”

AP2 “He is here at the hospital. He has had a summer and fall of it”.

AP1 “It has been bad”, the major said. “You couldn’t believe how bad it’s been. I’ve often thought you were lucky to be hit when you were”.

AP2 “I know I was”.

AP1 “Next year will be worse”, the major said. “Perhaps they will attack now. They say they are to attack but I can’t believe it. It is too late...” [HFA,173-175].

У наведеному прикладі розмова відбувається між майором та лейтенантом (Mr. Henry), який повернувся з військового шпиталю знову на лінію фронту. Розповідаючи про теперішню ситуацію (*It’s all over; The cars are all away; There are six up north at Caporetto; They are working from there; There are many sick now; The fighting is over*), мовець (major) також

повідомляє адресату (Mr. Henry) про минулі військові події (*It's been a bad summer; We lost three cars; It has been bad; You couldn't believe how bad it's been*) та висловлює свої прогнози стосовно майбутніх бойових дій (*Next year will be worse; they will attack now; They say they are to attack*). Таке пригадування минулих та прогнозування майбутніх подій стосовно ПДМ з позиції теперішнього часу ми кваліфікуємо як часова неоднорідність. Вербальними засобами часової неоднорідності виступають дієслівні форми теперішнього, минулого та майбутнього часу і темпорально забарвлені лексичні одиниці *summer, next year, now*.

Окрім цього, відбувається функціональна переорієнтація – зсув асиметричних статусно-рольових стосунків між мовцем та адресатом, спричинених різноранговими військовими званнями (майор – лейтенант), у бік їх симетричності, що засвідчує ініціальна фраза мовця (*Hello. How are you?*) та невимушена дружня атмосфера всієї розмови. Більше того, в ході розмови на стику мовленнєвих ходів комунікантів має місце введення нового ПДМ. Немаркованим вербальним інтродуктором нового ПДМ виступає фраза *Rinaldi wrote you. Where is Rinaldi?* Перераховані трансформації свідчать про переформатування КМ в ході вербальної взаємодії, що неодмінно спричиняє переорієнтацію ПДМ, тобто реконтекстуалізацію ПДМ в дискурсі.

Детальний аналіз лінгвальних ресурсів привів нас до висновку, що в цілому реконтекстуалізація ПДМ обумовлена динамікою функціонування перспективи комунікативних партнерів на предмет їхнього обговорення.

Термін «**перспектива**» з'явився в теорії образотворчого мистецтва на позначення позиції у фізичному просторі, з якої особа споглядає навколишній світ. Сучасне метафорично переосмислене поняття перспективи, яке широко використовується у філософії, соціології, історії, психології та лінгвістиці, означає «ментальну позицію, відповідно до якої

частини об'єкта або елементи складної ситуації у їх взаємозв'язках представляються та оцінюються ніби з певної точки зору» [219, с. 25].

Під **топікальною перспективою** ми розуміємо особливий спосіб бачення, розуміння та оцінювання ПДМ учасниками комунікації. Перспективація включає в себе ментальні та комунікативні дії («встановлення» перспективи (*perspective setting*) та «перебирання» або «перехоплення» перспективи (*perspective taking*), які реалізуються комунікативними партнерами для експлікації їхньої точки зору на ПДМ.

Посідаючи певну позицію стосовно предмета розмови мовець конструює свою ідентичність, соціальну належність і свої взаємини зі світом [270, с. 12]. Проблемі вивчення перспективи та перспективації в лінгвістиці присвячені праці таких вчених, як К.Ф. Граумана, В. Колмеєра, П. Ліннела, П. Сімсона та інших [219; 240; 256].

Наші наукові спостереження підтвердили той факт, що перспектива є **динамічним** явищем, тобто вона може змінюватись в ході комунікації. Окрім цього, перспективи комунікативних партнерів на ПДМ можуть суттєво розходитись. Асиметрія перспектив мовця та адресата провокує перспективні конфлікти, веде до **зміни перспективи**, або **реперспективації**, що в свою чергу спричиняє реконтекстуалізацію ПДМ.

В процесі комунікації ПДМ може отримувати досить відмінні трактування через наявність у комунікантів різних перспектив – точок зору на ПДМ, згідно яких вони концептуалізують його, конструюють висловлення і розробляють комунікативні стратегії [205, с. 9].

На думку К. Граумана, в нашому спілкуванні з іншими ми усвідомлюємо, що будь-яке пізнання, сенсорне чи несенсорне, перцептивне чи оцінне виявляється позиційним. Зростаючи разом з іншими та спілкуючись з ними ми відчуваємо відносність та перспективну структуру людського знання: одна і та ж річ може розглядатись та оцінюватись більш,

ніж з однієї точки зору, більше того, одна і та ж річ, особа чи подія може бути названа та представлена вербально різними способами [219, с. 1].

Виходячи з цього, процес реконтекстуалізації ПДМ характеризується **мультиперспективністю** (більше, ніж одна перспектива) на відміну від моноперспективності (одна перспектива (догматизм) – ідеологічно сліпа віра в те, що існує лише одне правильне бачення світу). Ми вважаємо, що мультиперспективність ПДМ варто розглядати як **«нашарування» перспектив**. Як стверджує Д. Франк, «суттєвою є не одна перспектива, а стільки перспектив, скільки є комунікантів» [164, с. 367].

У наступному підрозділі ми зосередимо увагу на дослідженні комунікативних факторів та лінгвальних засобів реконтекстуалізації ПДМ в англomовному художньому дискурсі.

4.2. Комунікативні фактори реконтекстуалізації та їх лінгвальні засоби

Чинники, які у своїй сукупності спричиняють переорієнтацію (або реперспективацію) ПДМ в дискурсі, ми кваліфікуємо як **фактори реконтекстуалізації**. До них, на нашу думку, варто віднести:

- 1) фактор просторово-часової неоднорідності;*
- 2) фактор перерозподілу комунікативних ролей;*
- 3) фактор стороннього реципієнта;*
- 4) фактор політопікальності комунікації.*

Фактори реконтекстуалізації ПДМ мають як вербальний, так і невербальний плани свого вираження, можуть бути представлені як експліцитно, так і імпліцитно.

4.2.1. Фактор просторово-часової неоднорідності

Просторово-часовими координатами вербальної взаємодії, яка відбувається в певному місці і в певний час, є виміри «тут» і «зараз». Однак, в процесі комунікації часто виникає необхідність «*віртуального*» перенесення в просторі та часі у площину минулого або майбутнього та реконструкції тієї події, яка вже відбулась або потенційно може відбутись. Таке співіснування різнопланових просторово-часових площин в межах комунікативної ситуації кваліфікується нами як **просторово-часова неоднорідність**. Зміна просторової та часової віднесеності ПДМ маркує його реперспективацію, а отже і реконтекстуалізацію.

На думку Т.А. ван Дейка, мовленнєві акти зазвичай мають відношення до минулих або майбутніх дій мовця або адресата: нерідко мовленнєва комунікація являє собою спосіб планування, контролю і оцінки дій або ж направлена на уявлення інформації, необхідної для реалізації цих дій [48, с. 19].

Дискурс, розгортаючись в часі та просторі, виявляє широкі можливості ретроспективного і проспективного порушення темпоральної архітектоніки в ланцюжку подій [101, с. 67].

Ретроспекція (flashback) передбачає перехід від теперішнього часу та простору комунікативної ситуації до минулого. Ретроспекція ґрунтується на психологічній властивості комунікантів утримувати й актуалізувати в пам'яті попередню інформацію та співвідносити її з поточною. *Проспекція (flashforward)* вказує на перенесення від теперішнього часу та простору комунікативної ситуації у майбутній час та простір як вияв прогнозування, передбачення майбутнього [145, с. 513-514]

На нашу думку, віднесеність ПДМ в темпоральну площину минулого чи майбутнього варто розглядати в термінах ретроспективної (анафоричної)

та проспективної (катафоричної) референції, завдяки яким актуалізуються **дистантні** (віддалені в часі) КМ.

Ретроспективна референція ПДМ полягає в тому, що мовець робить «прив'язку» ПДМ до минулих подій. Ретроспекція відновлює в пам'яті, тобто реконтекстуалізує, попередні події та надає можливість переосмислити ПДМ в межах нової КМ.

Вербальними засобами ретроспективної референції ПДМ виступають *лексико-граматичні індикатори*. До лексичних індикаторів на позначення минулих подій належать:

- **темпоральні прислівники:** *yesterday, recently, lately, once, before, earlier, ago, etc;*
- **темпоральні прикметники:** *past, last, former, previous, etc;*
- **темпоральні іменні групи:** *one day (night), some years ago, some time before, two years later, etc.*

Грамматичні індикатори ретроспекції представлені **дієслівними формами минулого часу та підрядними реченнями часу**, що вказують на віднесеність подій у темпоральну площину минулого.

Звернемося до наступного прикладу:

Dr. Wiley scrutinized Charles's anxious face. He saw that Charles had aged a lot since he was a student [...].

AP1 "Michelle has leukemia, Charles", said Dr. Wiley.

Charles's mouth slowly dropped open. His blue eyes glazed as if he were in a trance. He didn't move a muscle; he didn't even breathe. It was as if Dr. Wiley's news had released a flood of banished memories [...].

AP2 "Is this all some elaborate joke?" snapped Charles.

AP1 "It's not a joke", said Dr. Wiley. He spoke gently but firmly. "Charles, I know this is difficult for you, especially because of what happened to Elizabeth some years ago. But you have to get control of yourself. Michelle needs you" [CF, 75-76].

В наведеному прикладі відбувається діалог між лікарем Вілі (мовець) та батьком пацієнтки Мішель – Чарльзом (адресат). ПДМ є стан здоров'я Мішель, а саме, тяжка хвороба – лейкоз (*Michelle has leukemia*). В процесі спілкування, лікар Вілі, реконтекстуалізує ПДМ шляхом нагадування Чарльзу про те, як кілька років тому від цієї хвороби померла його дружина (*what happened to Elizabeth some years ago*). Ретроспективна референція ПДМ реалізується шляхом використання дієслівної форми минулого часу (*happened*) та темпоральної іменної групи позначення минулих подій (*some years ago*). Окрім того, «екскурс в минуле» (*a flood of banished memories*) супроводжується невербальними кінесичними засобами (*mouth slowly dropped open; eyes glazed as if he were in a trance; didn't move a muscle; didn't even breathe*) та просодики (*snapped, spoke gently but firmly*).

Проспективна референція ПДМ у полягає у прогнозованому відтворенні мовцем потенційно релевантної інформації щодо ПДМ у темпоральній площині майбутнього.

Вербальними засобами проспективної референції ПДМ служать *лексико-граматичні індикатори*. До лексичних індикаторів належать:

- темпоральні прислівники: *tomorrow, soon, etc;*
- темпоральні прикметники: *next, coming, following etc;*
- темпоральні іменні групи: *next week, in some days, etc.*

Грамматичні індикатори проспекції представлені **футуральними дієслівними формами та підрядними реченнями часу**, що експлікують наступність дії відносно поточного моменту.

Прослідкуємо реалізацію проспективної референції ПДМ на поданому нижче відрізьку комунікативної події:

Birkin laughed. Gerald looked at his face, as it lay there laughing and bitter and indifferent on the pillow, and he could not go away.

API "I don't suppose you will see very much more of Gudrun, at least. She is a restless bird, she'll be gone in a week or two", said Birkin.

AP2 “Where will she go?”

AP1 “London, Paris, Rome - heaven knows. I always expect her to sheer off to Damascus or San Francisco; she’s a bird of paradise. God knows what she’s got to do with Beldover. It goes by contraries, like dreams” [LWL, 131].

У ході розмови мовець (Birkin) повідомляє адресату (Gerald) про майбутні плани спільної знайомої (Gudrun) – «невгамовної райської пташки» (*She is a restless bird; she’s a bird of paradise*) – відвідати безліч країн. Вербальні елементи проспективної референції ПДМ відповідають футуральним дієслівним формам (*will see; will be gone*) та темпоральним іменним групам (*in a week or two*). *London, Paris, Rome* виступає вербальним засобом просторової віднесеності ПДМ.

Резюмуючи викладене вище, реперспективацію ПДМ в термінах ретроспективної / проспективної референції ПДМ можна представити за допомогою поданої нижче формули:

$$P = \frac{TP1AP1}{KMAP1} \rightarrow \frac{TP2AP1}{KM'AP1},$$

де P – реперспективація, TP1AP1 – топікальна перспектива1 AP1, TP2AP1 – топікальна перспектива2 (ретроспективна / проспективна референція ПДМ) AP1, KMAP1 – контекстуальна модель AP1, KM'AP1 - частково модифікована контекстуальна модель AP1.

Наведемо ще один фрагмент, який засвідчує одночасну реалізацію ретроспективної та проспективної референції ПДМ в межах однієї комунікативної ситуації:

AP1 “I had a dream about Ricky last night”, she said.

AP2 “A good dream?”

AP1 “Yes, very good. I dreamed the war suddenly ended, but they forgot to tell us. And one night we were sitting here on the porch, listening to the radio, and out there on the road we saw a man running toward us. It was Ricky. He was in his army uniform, and he started yelling about the war being over”.

AP2 “*I wish I could have a dream like that*”, *I said*.

AP1 “*I think the Lord’s telling us something*”.

AP2 “*Ricky’s coming home?*”

AP1 “*Yes. Maybe not right away, but the war’ll be over soon. We’ll look up one day and see him walking across the yard there*”.

I looked at the yard. Puddles and streams were beginning to form and run down toward the Spruills. The grass was almost gone, and the wind was blowing the first of the dead leaves from our oaks.

AP2 “*I pray for Ricky every night, Gran*”, *I said, quite proud*.

AP1 “*I pray for him every hour*”, *she said, with a hint of mist in her eyes*
[GPH, 87-88].

На початку розмови бабуся (мовець) розповідає онуку (адресату) свій сон про Рікі, який вона бачила минулої ночі (*I had a dream about Ricky last night*). Їй наснилось, що війна нарешті закінчилась і Рікі повернувся додому (*I dreamed the war suddenly ended, but they forgot to tell us. And one night we were sitting here on the porch, listening to the radio, and out there on the road we saw a man running toward us. It was Ricky. He was in his army uniform, and he started yelling about the war being over*). Ретроспективна референція ПДМ ідентифікується дієслівними формами минулого часу (*had a dream, dreamt, ended, forgot, were sitting and listening, saw, started yelling, was*) та темпоральними іменними групами (*last night, one night*).

На продовження розмови бабуся повідомляє онуку свою мрію про швидке закінчення війни та повернення Рікі додому (*the war’ll be over soon; We’ll look up one day and see him walking across the yard there*). Проспективна референція ПДМ ідентифікується дієслівними формами майбутнього часу (*will be over; will look up and see*) та темпоральною іменною групою (*one day*). Індикаторами просторової віднесеності ПДМ виступають адвербіалії *here on the porch, out there on the road* та *across the yard there*.

Як бачимо, просторово-часова неоднорідність є ефективним фактором реконтекстуалізації ПДМ, знаходячи своє вираження в термінах ретроспективної та проспективної референції. Різновекторні ретроспективна та проспективна референції ПДМ мають також спільні характеристики. Обидві виконують функцію розширення когнітивного потенціалу КМ та сприяють створенню мультиперспективності ПДМ в дискурсі.

4.2.2. Фактор перерозподілу комунікативних ролей

В процесі спілкування, сфокусованого навколо ПДМ, комунікативні партнери по чергово виступають як у ролі мовця, так і в ролі адресата. Мовцю належить домінуюча роль, оскільки він є ініціатором мовленнєвої взаємодії. Він контролює весь процес комунікації – виникнення, початок, тривання, завершення комунікації, схеми взаємодії з адресатом, тематику спілкування тощо [8, с. 105].

Мовець (AP1) та адресат (AP2) встановлюють топікальну перспективу залежно від релевантної КМ (КМ1 / КМ2). Як зазначає П. Сіпсон [256], усі інтерпретації в певній мірі є залежними від контексту і виражають позицію того, хто аналізує ПДМ. Таким чином, зміна комунікативної ролі стає синонімічною встановленню перспективи на ПДМ: ПДМ контекстуалізується AP1, а потім реконтекстуалізується AP2. Цей процес можна відобразити за допомогою наступної формули:

$$P = \frac{ТПАР1}{КМАР1} \rightarrow \frac{ТПАР2}{КМАР2},$$

де P – реперспективація, ТПАР1 – топікальна перспектива AP1, ТПАР2 – топікальна перспектива AP2, КМАР1 – контекстуальна модель AP1, КМАР2 – контекстуальна модель AP2. Звернемося до наступного прикладу:

AP1 “I think I should go to school, mum. I don't have to take gym if you give me a note”.

AP2 “Michelle. You haven't been feeling right for a month. You have a fever this morning. I think it's time we did something”.

AP1 “But I feel fine now and want to go to school” [CF, 30].

В наведеному відрізку дискурсу Мішель (AP1) відчуває потребу в навчанні та наполягає на його продовженні незважаючи на хворобу. Її мачуха (AP2) занепокоєна станом здоров'я Мішель, яка вже близько місяця почувается погано, пропонує прийняти міри для його покращення. Топікальна перспектива комунікантів виражається через використання особового дейксису (*I, you, we*), часового дейксису (*now*) та перспективно маркованих виразів (*I think, I should go to school, I want to go to school*). Фокус контрасту маркує дві асиметричні перспективи комунікантів на ПДМ, які не узгоджують свої позиції і є конфліктними.

За влучно зауважує К. Грауман, «окрім вираження власної точки зору та привернення уваги свого партнера, я повідомляю йому не лише про об'єкт чи стан справ, а й намагаюсь примусити його бачити (розуміти, відчувати, оцінювати і т.д.) це так, як роблю я, тобто з моєї точки зору. Все те, що я представляю як власну точку зору на дану проблему, являє собою потенційну перспективу для інших. Вміння перебирати перспективу іншої особи може вважатись складовою комунікативної компетенції» [219, с. 15].

У цьому випадку формула реперспективації ПДМ має наступний вигляд:

$$P = \frac{ТПАР1}{КМАР1} \rightarrow \frac{ТПАР2 \approx ТПАР1}{КМАР2},$$

де P – реперспективація, ТПАР1 – топікальна перспектива AP1, ТПАР2 – топікальна перспектива AP2, КМАР1 – контекстуальна модель AP1, КМАР2 – контекстуальна модель AP2.

«Перехоплення» перспективи комунікативного партнера ілюструє операцію реперспективації ПДМ та знаходить своє вираження в *тактиці переконування*, оскільки вона маркує конвергенцію дивергентних перспектив співрозмовників.

AP1 “That woman from down below, Margot Quinn, is not to be trusted, Ms. Mcgrail”, he [Mr. Coyne] said, his jowls trembling with outrage. “She does not know the meaning of truth. Worse still, she is in league with thoroughly corrupt speculators. I would not want to deal with her if I were you... And I trust you are not considering selling your bungalow”.

AP2 “This woman seems very interested in the land around here. Wanted to buy our house for a condominium development. But not at the moment... A lot of money to be made out here...” [GIL, 139].

Поданий вище уривок демонструє дружню розмову між двома близькими друзями (Mr. Coyne and Ms. Mcgrail) про жінку, Margot Quinn, яка має намір скупити землю навкруги. Містер Койн глибоко занепокоєний спробою Марго Квін придбати будинок міс Макгрейл і переконує її в жодному разі не продавати його, наводячи при цьому вагомні аргументи (*That woman is not to be trusted; she does not know the meaning of truth; she is in league with thoroughly corrupt speculators*). Його заключна репліка (*I would not want to deal with her if I were you... And I trust you are not considering selling your bungalow*) кваліфікується як ефективний сигнал реперспективації ПДМ. Відповідь міс Макгрейл (*But not at the moment... A lot of money to be made out here*) доводить, що вона перебирає перспективу містера Койна на ПДМ і, таким чином, відбувається конвергенція перспектив співрозмовників.

Як зазначає П. Ліннел, оскільки вся комунікація зумовлює асиметрії, лише завдяки перебиранню перспектив один одного, ми в змозі спілкуватись і, таким чином, дізнаватись про власну перспективність та перспективність інших. Фокус на спільній комунікації з акцентом на обміні перспективами

надає мові визначальну роль у розвитку суспільних та особистих знань [240, с. 14].

Що стосується знань, то «особа, яка є менш обізнаною, прийме перспективу свого комунікативного партнера на ПДМ. Комуніканти можуть почати сперечатись про більш або менш загальні аспекти дивергентних поглядів, проте в кінці-кінців вони досягають достатньої конвергенції перспектив» [219, с. 21]. Конвергенція перспектив не відбувається лише в тому випадку, коли ступінь інформованості одного із комунікативних партнерів стосовно ПДМ дорівнює нулю. В такому разі відбувається набуття ним знань стосовно ПДМ, і діалогічний процес носить *однонаправлений* характер (від поінформованого до непоінформованого, а не навпаки).

Наші спостереження підтверджують той факт, що адресат не є пасивним «споживачем» інформації, а активною особистістю, від якої значною мірою залежить успіх спілкування. В ході комунікативної взаємодії можливі випадки *перехоплення комунікативної ініціативи* адресатом, що призводить до перерозподілу ролей комунікативних партнерів. Це означає, що адресат змінює свою субординуючу позицію інтерпретатора на домінуючу позицію ініціатора ПДМ. Комунікативні партнери, міняючись місцями, зазнають так званої «дзеркальної» трансформації.

Така «ротація» неодмінно веде до якісної перебудови КМ, тобто реконтекстуалізації, оскільки тепер комунікативна ініціатива належить адресату (AP2), і саме він контролюватиме подальшу комунікативну взаємодію.

Адресат може скерувати комунікацію в інше русло, коли він перебирає на себе комунікативну ініціативу [188, с. 28]. Новий мовець створює силове поле, яке взаємодіє з полем першого мовця. Воно має свій центр і свою периферію, своє вживання знаків «тут» і «зараз». Співпадати можуть теми першого і наступного висловлення. Обстановка спілкування може бути збережена. А енергетичний «заряд» висловленню надає його автор. Виникає

складне багатополісне енергетичне поле, в якому відбувається зміна центрів комунікативного простору [153, с. 216].

Перехоплення комунікативної ініціативи може мати наступні прояви: добровільна «передача» та самовільне «захоплення».

Добровільна «передача» комунікативної ініціативи адресату розглядається як «самоусунення» мовця. Мовець як лідер дискурсивної взаємодії, який виконує функцію дистрибутора комунікативних ролей, сам передає лідерство в руки адресата. Зазвичай причиною цього є *інтелектуальна дистанція*, що зумовлена некомпетентністю та низьким рівнем інтелектуальної обізнаності мовця щодо ПДМ. Індикаторами «самоусунення» мовця виступають фрази: *you know all about, you are an expert in ..., it's better for you to know* тощо.

He came back in a few moments and devoted himself to the ancient (and often, it seemed to me, timewasting) Irish ritual of steeping and pouring the tea. He did so with the grace of a bishop presiding over a solemn liturgy.

AP1 "You are a desperate man altogether, Dermot Michael Coyne... Now what is it you want to know?"

AP2 "You can tell me about Maamtrasna."

AP1 "Ah", he said shifting uneasily. "Yet it is a grand story, one that ought to be told... Would you be after thinking about telling it yourself? You know a lot about it, Jack Lane. Aren't you the one who should be telling the story?"

He placed what looked like a manuscript on the coffee table between us.

AP2 "I might, if you don't mind... You said it ought to be told..." [GIL, 50-51].

Наведена комунікативна подія характеризується тим, що мовець, відчуваючи свою некомпетентність, передає комунікативну ініціативу в руки адресата. Висловлення мовця (*Would you be after thinking about telling it yourself? You know a lot about it; Aren't you the one who should be telling the story?*) маркують перерозподіл ролей комунікативних партнерів.

Реконтекстуалізацію ПДМ з позицій адресата (потенційного мовця) засвідчує його фінальна репліка (*I might, if you don't mind; You said it ought to be told*) та невербальний кінесичний засіб (*placed what looked like a manuscript on the coffee table*).

Самовільне «захоплення» комунікативної ініціативи трактується як «самовисування» адресата на роль мовця і є порушенням системи чергування мовленнєвих ходів. Як правило, «самовисування» реалізується в дискурсі завдяки **тактиці перебивання (переривання)**. Прослідкуємо це на прикладі:

Closing the door behind Brighton, Dr. Ibanez came back to his desk and sat down. His mood had abruptly switched to tired irritation. He eyed Charles across the expense of his desk.

AP1 “Dr. Ibanez”, began Charles, “I...”

AP2 “Just a minute, Charles”, interrupted Ibanez. “Let me get rid of Jules here. Now you think you’ve got all, Jules?”

AP1 “Dr. Ibanez”, Charles broke in. “I really want to say something”.

AP2 “In a minute, Charles. Listen, Jules, I want you to make Charles here sound like Louis Pasteur reincarnated, understand?” [CF, 51].

Між мовцем (Charles) та адресатом (Dr. Ibanez) прослідковується реконтекстуалізація ПДМ за рахунок обраної адресатом тактики переривання мовленнєвого ходу мовця (*Just a minute; In a minute*), що є проявом бажання адресата поставити у фокус орієнтації свій ПДМ (*I want you to make Charles here sound like Louis Pasteur reincarnated*). Переривання супроводжується як вербальним (*interrupt(ed)*), так і невербальними сигналами, що виражають стан емоційної напруги адресата (*closing the door, came back to his desk and sat down, mood had abruptly switched to tired irritation, eyed Charles across the expense of his desk*) та є індикаторами регулювання психологічної дистанції між співрозмовниками.

Під **психологічною дистанцією** ми розуміємо ступінь емоційно-ціннісної близькості, яку переживають комунікативні партнери. Мінімальна

психологічна дистанція є виявом гармонійних відносин комунікативних партнерів, які супроводжуються позитивністю, готовністю до сприяння, взаєморозумінням, симпатією, наявністю когнітивного зближення. І, навпаки, значна психологічна дистанція відображає відносини дисгармонії, які супроводжуються негативністю, відсутністю прагнення до взаємодії, нерозумінням, антипатією, відсутністю когнітивного зближення комунікантів.

До вербальних засобів «самовисування», які мають на меті мінімізувати психологічну дистанцію та нейтралізувати можливу негативну реакцію з боку мовця на порушення системи чергування мовленнєвих ходів, належать ввічливо забарвлені конструкції: *I'm sorry to interrupt you, Excuse me for snapping up, Sorry for cutting off* тощо.

Наведемо приклад реконтекстуалізації ПДМ (*but have you any matches?*), що здійснюється з позиції адресата і відповідає синтаксичній структурі (*I'm awfully sorry to interrupt*), яка доповнюється невербальними сигналами комунікантів (*said smiling, spoke more kindly*) :

The door opened obediently, and two men, Mr. Beebe and Freddy, emerged. They walked rapidly, taking the short cuts, and reached the summit while the carriage was still pursuing the windings of the road.

AP1 "I was coming to show you this delightful letter from those friends of Miss Honeychurch. He quoted from it. "Isn't it wonderful? Isn't it romance? Most certainly they will go to Constantinople. They are taken in a snare that cannot fail. They will end by going round the world..."

AP2 "I'm awfully sorry to interrupt, Mr. Beebe", said Freddy smiling, but "but have you any matches?"

AP1 "I have", Mr. Beebe spoke to the boy more kindly [FRV, 164-165].

Виступаючи в ролі мовця, адресат бере ініціативу у свої руки та здійснює реконтекстуалізацію ПДМ, надаючи нового імпульсу комунікативній інтеракції, запобігаючи у такий спосіб передчасному її

завершенню. Особливо ефективною у цьому відношенні є **тактика привертання уваги**, яка застосовується адресатом для збільшення інтересу мовця до ПДМ та його заохочення до подальшого спілкування і можливих сумісних дій. Вербальними засобами реалізації цієї тактики слугують спеціальні розмовні кліше типу *I say..., Look here..., What about...? How about...?* та інші. Підкріпимо це положення прикладом:

AP1 "I'm not in the least sorry. Of course, it's just waste of money keeping me on at school. It was cruel to put me under the guardianship of people who know nothing about things".

AP2 "Is it true that you're very anxious to leave?"

AP1 "Yes, sir".

AP2 "Are you unhappy here?"

Philip blushed. He hated instinctively any attempt to get into the depths of his feelings.

AP1 "Oh, I don't know, sir".

Mr. Perkins seemed to speak almost to himself. AP2 "Of course, schools are made for the average. The holes are all round, and whatever shape the pegs are they must wedge in somehow. One hasn't time to bother about anything but the average". Then suddenly he addressed himself to Philip: "Look here, I've got a suggestion to make to you. It's getting on towards the end of the term now. Another term won't kill you, and if you want to go to Germany you'd better go after Easter than after Christmas. It'll be much pleasanter in the spring than in midwinter. If at the end of the next term you still want to go I'll make no objection" [МНВ, 138]

Спостерігаючи за «затіненням» ПДМ (*it's just waste of money keeping me on at school*) та його негативною вербальною (*waste of money, cruel*) та невербальною (*blushed*) евалюацією мовцем (Philip), адресат (Mr. Perkins) перебирає на себе комунікативну ініціативу і дає «нове життя» ПДМ. Вербальним засобом реконтекстуалізації ПДМ (*I've got a suggestion to make*

to you) є розмовне кліше (*Look here*), що доповнюється невербальним сигналом (*suddenly addressed*).

Реконтекстуалізація ПДМ може бути зумовлена також **зміною статусно-рольових стосунків** комунікативний партнерів. Це означає, що симетричні статусно-рольові стосунки трансформуються у асиметричні (1) або, навпаки, асиметричні статусно-рольові стосунки – у симетричні (2):

1) $CPAP1 = CPAP2 \rightarrow CPAP1 > CPAP2$ або $CPAP1 < CPAP2$, де $CPAP1$ – соціальна роль мовця, а $CPAP2$ – соціальна роль адресата. Проілюструємо це на прикладі:

AP1 "Fiona! Look at these figures! They are..."

AP2 "Charles, sit down. I have something to tell you".

AP1 "Not now. You've got to look at this chart and explain to me how..."

AP2 "Charles, it's important!"

AP1 "Nothing could be more important than this mess. How..."

AP2 "Charles!"

AP1 "Well, Fiona, what is it?" [BNSM, 36].

Наведений вище уривок розмови відображає перехід симетричних стосунків комунікантів ($CPAP1 = CPAP2$) в асиметричні ($CPAP1 > CPAP2$). Приналежність комунікантів до вищого керівного складу корпорації та їх давні дружні стосунки дають Чарльзу (мовцю) право певною мірою ігнорувати репліки Фіони (адресата). Вона тричі перериває партнера, вживаючи директиви та окличні речення (*Charles, sit down. I have something to tell you; Charles, it's important! Charles!*). Останнє звертання Фіони до співрозмовника має на меті імпліцитно нагадати, що вона, як власник корпорації, має право бути вислуханою.

2) $CPAP1 > CPAP2$ або $CPAP1 < CPAP2 \rightarrow CPAP1 = CPAP2$, де $CPAP1$ – соціальна роль мовця, а $CPAP2$ – соціальна роль адресата. Звернемося до наступного прикладу:

It was the first time I had ever been called on by the police. There was a short middle-aged man in a soft hat with a rough but kindly face and a broken nose and the tall good-looking young man in uniform.

AP1 “Mr. Pulling?” the detective asked.

AP2 “Yes”.

AP1 “May we come in for a few moments?”

AP2 “Have you a warrant?” I asked.

AP1 “Oh no, no, it hasn’t come to that. We just want to have a word or two with you. You know a man called Wordsworth, Mr. Pulling?”

AP2 “Yes, he’s a friend of my aunt’s”.

AP1 “Did you receive a package from him in the street yesterday?”

AP2 “I certainly did”.

AP1 “Would you have any objection to our examining the package, Mr. Pulling?”

AP2 “I most certainly would”.

AP1 “You know, sir, we could easily have obtained a search warrant, but we wanted to do things delicately. Have you known this man Wordsworth a long time?’

AP2 “I met him for the first time yesterday” [GTA, 32].

Даний відрізок комунікативної події демонструє перехід асиметричних стосунків комунікантів ($CPAP1 > CPAP2$) в симетричні ($CPAP1 = CPAP2$). Діалог відбувається між детективом (мовець) та містером Пуллінгом (адресат). На початку розмови детектив, який прийшов на допит свідка (містера Пуллінга), має вищий статус. Проте в процесі мовленнєвої взаємодії за ініціативою детектива стосунки комунікантів набувають дружнього характеру, що засвідчує їх балансування та відносну симетричність. Вербальними засобами зсуву асиметричних стосунків комунікативних партнерів у бік симетричності виступають фрази мовця (*we just want to have a*

word or two with you; we could easily have obtained a search warrant, but we wanted to do things delicately).

4.2.3. Фактор стороннього реципієнта

Як показують наші наукові розвідки, антропоструктура комунікації не обмежується лише мовцем та адресатом як обов'язковими учасниками канонічної дискурсивної взаємодії у найпростішому її варіанті.

Мовна комунікація відповідає комунікативній діяльності як симбіозу мовленнєвих дій мовця, слухача та спостерігача [29, с. 28-29] і таким чином визнає наявність третього антропокомпонента – стороннього реципієнта як релевантного суб'єкта спілкування.

Як зазначає Н.Г. Воронцова, **сторонній реципієнт** – це той антропокомпонент вербальної взаємодії, який не входить до складу її активних учасників (активних реагентів), проте знаходиться у зоні аудіосприйняття вербального контакту між інтерактантами, і таким чином, здатен отримати повідомлення продуцента (мовця), що спрямоване на реципієнта (адресата), та виступити у ролі інтерпретатора змісту цього повідомлення [39, с. 13].

На думку Г. Брауна, коли з'являється третя особа, додається ще один новий контекст [188, с. 28-29]. Подібно КМ мовця та адресата, в епізодичній пам'яті стороннього реципієнта також генерується ментальна репрезентація комунікативної ситуації, тобто **КМ стороннього реципієнта (КМСР)**.

Поява третього учасника – стороннього реципієнта, перш за все, провокує зміни в межах ІКМ (інтегрованої КМ) комунікативної ситуації. Це дає підстави припустити, що КМ комунікантів – КМ мовця (КМАР1), КМ адресата (КМАР2) та КМ стороннього реципієнта (КМСР) – взаємодоповнюються, інтегруючись у сукупний продукт – *інтегровану контекстуальну модель з розширеною структурою (ІКМ')* (див. Схема 4.1.)

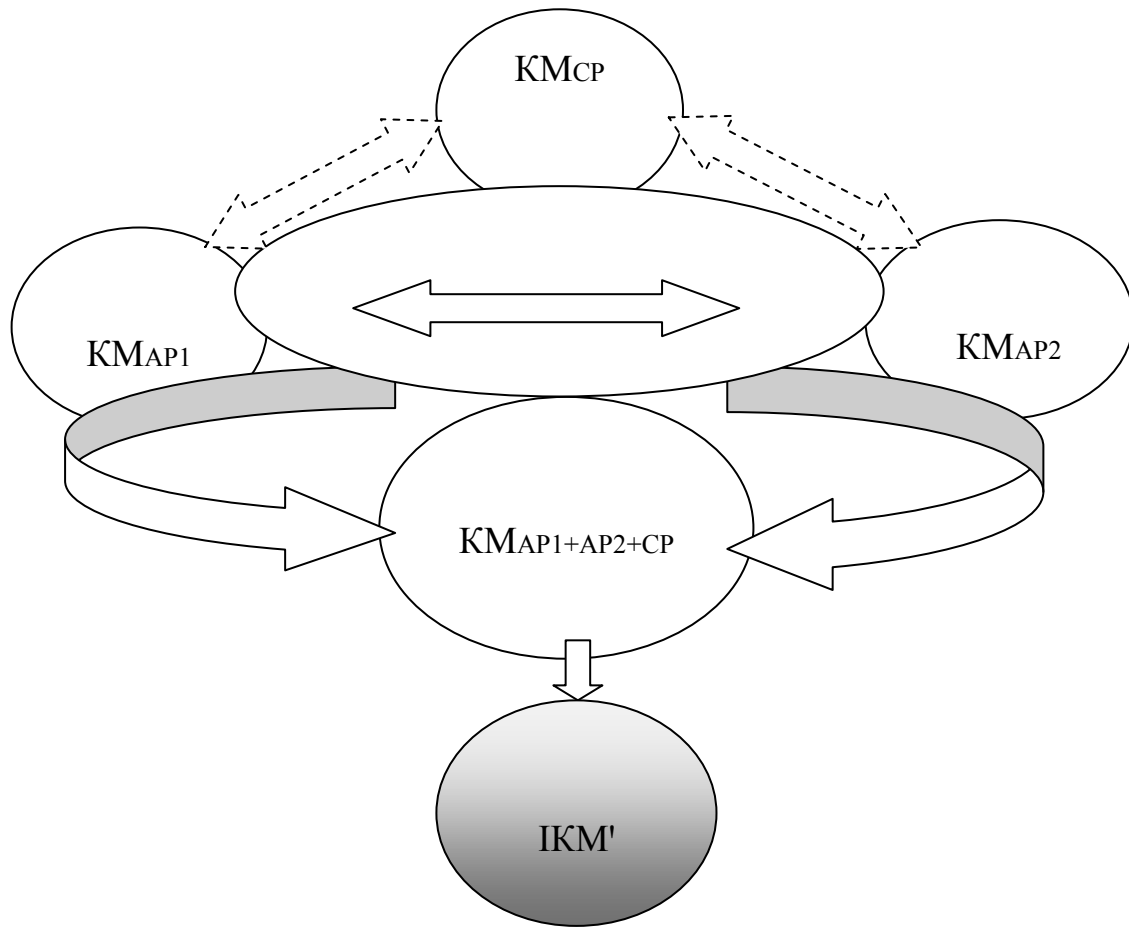

Схема 4.1. Інтегрована контекстуальна модель з розширеною структурою

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що в процесі комунікативної взаємодії сторонній реципієнт може виконувати роль як пасивного, так і активного учасника вербальної інтеракції. Комунікативна функція стороннього реципієнта як *пасивного* учасника, тобто *спостерігача* вербальної інтеракції, проявляється у його здатності виступати фактором регулювання комунікативної поведінки активних учасників (мовця та адресата), що знаходить свій прояв у вербальних (зміна ПДМ або переривання розмови) та невербальних (шепотіння замість розмови вголос, віддалення у просторі від стороннього реципієнта з метою запобігання підслуховування) самообмеженнях комунікативних партнерів.

Сторонній реципієнт – це свого роду представник суспільства, який своєю присутністю детермінує ведення розмови в рамках існуючих правил мовного етикету [133, с. 28]

AP1 “She should go on a diet”.

AP2 “But as long as you are tinier than she is, she can disdain you for that as well as for your success, can't she?”

AP1 “You noticed”.

AP2 “Does she have to treat me like I'm some egomaniacal fan seeker? It's part of my business – an important part – and there are times when I hate it [...]. She should know that”.

AP1 “Deep down inside, I'm sure she does”.

AP2 “You know something? She's never said one nice thing about what I do. It's like I don't even do it [...]. Would it hurt her, for God's sake?”

AP1 “Judy's not a happy woman, Tess. Shh, here she comes” [SSTG, 57-58].

У наведеному прикладі поява стороннього реципієнта, яку маркують фраза (*here she comes*) та фонаційний сигнал (*Shh*), призводить до переривання розмови мовця та адресата, в якій ПДМ виступає сам сторонній реципієнт (Judy).

В ситуаціях спілкування, які відбуваються в присутності спостерігача, спрацьовує так званий «парадокс спостерігача» [106, с. 100]: небажання мовця та адресата бути підслуханими чи почутими з боку стороннього реципієнта, особливо тоді, коли ПДМ є конфіденційним.

Як **активний** учасник сторонній реципієнт сам здійснює мовленнєве реагування на ПДМ. Цим самим він демонструє, наскільки сформованою є його КМ на основі спостереження за комунікативною взаємодією мовця та адресата, а також фонового тезаурусу, що дозволяє йому здійснювати реконтекстуалізацію ПДМ.

The dispute grew more violent. The Vicar would not listen. Philip, losing all reserve, said things to wound and irritate.

AP1 “You’ve got no right to waste my money”, he said at last. “After all it’s my money, isn’t it? I’m not a child. You can’t prevent me from going to Paris if I make up my mind to. You can’t force me to go back to London”.

AP2 “All I can do is to refuse you money unless you do what I think fit”.

AP1 “Well, I don’t care, I’ve made up my mind to go to Paris. I shall sell my clothes, and my books, and my father’s jewellery”.

Aunt Louisa sat by in silence, anxious and unhappy. She saw that Philip was beside himself, and anything she said then would but increase his anger.

AP1 “I may be no good, but at least let me have a try. I can’t be a worse failure than I was in that beastly office. And I feel that I can paint. I know I’ve got it in me”.

Suddenly Aunt Louisa broke in. *CP* “I’m so afraid of your going to Paris”, she said piteously. “It wouldn’t be so bad if you studied in London”.

AP1 “If I’m going in for painting I must do it thoroughly, and it’s only in Paris that you can get the real thing” [МНВ, 276-277].

Наведений приклад демонструє динаміку комунікативного статусу стороннього реципієнта (Aunt Louisa). На початку мовленнєвої взаємодії він лише пасивно спостерігає за суперечкою мовця (Philip) та адресата (the Vicar), на що вказують невербальні засоби (*sat by in silence, anxious and unhappy*). Проте, під кінець розмови сторонній реципієнт підвищує свій комунікативний статус на активного учасника і втручається в дискусію (*I’m so afraid of your going to Paris; It wouldn’t be so bad if you studied in London*), у такий спосіб реконтекстуалізуючи ПДМ. Про негативну оцінку ПДМ з позиції стороннього реципієнта засвідчує невербальний просодичний засіб (*said piteously*). Вербальним засобом мовленнєвої активності стороннього реципієнта слугує дієслово *break in*. Однак, таке самовільне втручання стороннього реципієнта в комунікативну взаємодію викликало негативну реакцію мовця, на що вказує його заключна репліка (*it’s only in Paris that you can get the real thing*).

Як пасивний учасник сторонній реципієнт лише спостерігає за розмовою мовця та адресата і встановлює свою перспективу на ПДМ «мовчки». Однак, в ході розгортання розмови сторонній реципієнт, змінивши свою комунікативну позицію на активного учасника, може також «вербалізувати» перспективу на ПДМ залежно від своєї КМ (КМСП). Додавання нової перспективи (поява третього учасника) значно розширює контекстуальний потенціал інтеракції [230, с. 51-52].

В цьому випадку формулу реперспективації ПДМ представимо наступним чином:

$$P = \frac{ТПАР1}{КМАР1} \rightarrow \frac{ТПАР2}{КМАР2} \rightarrow \frac{ТПСП}{КМСП},$$

де P – реперспективація, ТПАР1 – топікальна перспектива AP1, ТПАР2 – топікальна перспектива AP2, ТПСП – топікальна перспектива стороннього реципієнта, КМАР1 – контекстуальна модель AP1, КМАР2 – контекстуальна модель AP2, КМСП – контекстуальна модель стороннього реципієнта.

Досить ілюстративним є наступний приклад:

AP1 Fred: I have to go and you won't let me use the car.

AP2 Dad: All right. Then let's talk it over. What's so urgent?

AP1 Fred: It is a secret.

AP2 Dad: And you can't tell us what it is?

CP Mother: Don't you think you could let him this time, Paul? [PR, 47-48].

Даний відрізок комунікативної взаємодії ілюструє ситуацію, в якій син (Fred – AP1) звертається до батька (Dad – AP2) з проханням скористатися його автомобілем, однак дозволу він не отримує. Сторонній реципієнт (Mother – CP), який спочатку лише спостерігає за розвитком подій, пізніше змінює свою позицію зі спостерігача на активного учасника комунікації, у такий спосіб підтримуючи ініціативу сина і доводячи своє бачення ПДМ. Її висловлення (*Don't you think you could let him this time, Paul?*) ілюструє реперспективацію та реконтекстуалізацію ПДМ.

4.2.4. Фактор політопікальності комунікації

Загалом кажучи, ПДМ є відносно перманентним (фіксованим) тематичним суб'єктом комунікативної взаємодії мовця та адресата. **Перманентність** ПДМ в процесі реконтекстуалізації представимо за допомогою наступної формули:

$$P = \frac{T1ПАР1}{КМАР1} \rightarrow \frac{T1ПАР2}{КМАР2} ,$$

де P – реперспективація, T1ПАР1 – перспектива AP1 на T1(ПДМ1), T1ПАР2 – перспектива AP2 на T1 (ПДМ1), КМАР1 – контекстуальна модель AP1, КМАР2 – контекстуальна модель AP2.

Проілюструємо це на прикладі:

Skillful, male hands caressed her [Claire] and lean hips moved in slow, sensuous circles against her thighs. She arched in restless frustration, seeking relief for the sweat, aching need building inside her.

AP1 “Spend the rest of your stay in Sydney with me”, Brett’s voice urged her.

It was what she had longed to hear. A feverish desire to agree overwhelmed her.

AP2 “Yes... Oh, yes! I’ve got to go away on business for a couple of days, but when I get back we’ll spend the rest of the time together” [HSS, 80].

Наявність єдиного для обговорення, перманентного ПДМ (*Spend the rest of your stay in Sydney with me*) характеризує наведену вище вербальну взаємодію як **монотопікальну**. Зауважимо, що при монотопікальній інтеракції дискурс розвивається тематично гладко. Це означає, що мовець (Brett), якому належить комунікативна ініціатива, своїм мовленнєвим ходом визначає топікальне поле для реалізації наступного мовленнєвого ходу адресата (Claire). Комунікативні дії мовця та адресата взаємодоповнюються, розкриваючи різні аспекти ПДМ. Реконтекстуалізація ПДМ, зумовлена

часовою неоднорідністю, знаходить вираження у проспективній референції – прогнозуванні адресатом майбутніх подій відносно ПДМ (*I've got to go away on business for a couple of days, but when I get back we'll spend the rest of the time together*). Часова неоднорідність представлена у дієслівній формі майбутнього часу (*we'll spend*), підрядному реченні часу (*when I get back*) та темпоральній іменній групі (*for a couple of days*).

Однак, як показують наші наукові розвідки, доволі поширеними є такі випадки, коли в ході мовленнєвої інтеракції знаходять реалізацію два або більше ПДМ, що засвідчує **флуктуативність** (змінність) ПДМ.

Як влучно зауважує М. Макаров, оскільки тема належить в першу чергу мовцю і лише пізніше – дискурсу, доволі поширеним і типовим явищем виявляється введення нової теми на стику реплікових кроків, особливо новим мовцем при зміні комунікативних ролей. Інколи така зміна теми відбувається досить різко, не будучи підготовленою безпосередньо попереднім мовленнєвим ходом дискурсу, некогерентно, на відміну від плавного, так би мовити, «еволюційного» розвитку глобальної теми в когерентній послідовності локальних тем [106, с. 146].

В такому разі формула реконтекстуалізації ПДМ матиме наступний вигляд:

$$P = \frac{T1ПАР1}{КМАР1} \rightarrow \frac{T2ПАР2}{КМАР2} ,$$

де P – реперспективація, T1ПАР1 – перспектива АР1 на T1(ПДМ1), T2ПАР2 – перспектива АР2 на T2 (ПДМ2), КМАР1 – контекстуальна модель АР1, КМАР2 – контекстуальна модель АР2.

Розглянемо наступний приклад, який засвідчує флуктуативність ПДМ:

AP1 “What happened to you? You are hurt! There's blood on your face”,
Cathryn said solicitously.

Charles wiped under his nose with the back of his hand and stared at the flakes of dried blood.

AP1 “Are you going to tell me where you’ve been and what happened?” asked Cathryn finally.

AP2 “I’d rather hear about Michelle first”, said Charles, putting the glass on the table.

AP1 “Please come down”, said Cathryn gently.

AP2 “Then tell me what’s happened to Michelle”.

AP1 “It’s just her fever”, said Cathryn. “It’s gone up and the doctors are concerned”.

AP2 “Oh God”, said Charles [CF, 190].

Катрін (мовець), помітивши сліди крові на обличчі Чарльза (адресата), намагається з’ясувати, що з ним трапилось (*What happened to you?*). Однак, за ініціативою Чарльза комуніканти несподівано переходять на інший ПДМ – стан здоров’я доньки Мішель (*I’d rather hear about Michelle first*), яка, на думку Чарльза, є більш релевантною. Реконтекстуалізація ПДМ реалізується внаслідок перехоплення комунікативної ініціативи адресатом та введенням нового ПДМ, що маркується його висловленням (*I’d rather hear about Michelle first*).

Співіснування двох (або більше) ПДМ характеризує наведену вище комунікативну подію як *політопікальну*. Загальний ПДМ є достатньо «вільним», а локальні ПДМ виникають один за одним. Мовленнєві ходи мовця та адресата, будучи не пов’язаними між собою при інтродукції нового ПДМ, формують потенційне *політопікальне поле* вербальної взаємодії.

Напружені дискусії, які розвиваються динамічно і часто непередбачувано, нагадують розмови конференц-зв’язку, у якому топіки з’являються, зникають або розгалуджуються на цілком інші топіки, залишаються або трансформуються зі зміною контекстів, і як наслідок, з’являються нові перспективи на частково ті самі, а частково нові теми розмови. Ці процеси реперспективації у такий спосіб реконтекстуалізують

дискурсивне трактування певних подій у дискурсі, що носять довготривалий характер [219, с. 52].

Цей процес представимо за допомогою наступної формули:

$$(4) P = \frac{T1ПАР1}{КМАР1} \rightarrow \frac{T1ПАР2}{КМАР2} \rightarrow \frac{T2ПАР1}{КМ'АР1} \rightarrow \frac{T2ПАР2}{КМ'АР2},$$

де P – реперспективація, T1ПАР1 – перспектива АР1 на T1(ПДМ1), T1ПАР2 – перспектива АР2 на T1 (ПДМ1), T2ПАР1 – перспектива АР1 на T2 (ПДМ2), T2ПАР2 – перспектива АР2 на T2 (ПДМ2), КМАР1 – контекстуальна модель АР1, КМАР2 – контекстуальна модель АР2, КМ'АР1 – частково модифікована контекстуальна модель АР1, КМ'АР2 – частково модифікована контекстуальна модель АР2 .

Звернемося до наступного прикладу, який ілюструє реперспективацію ПДМ в межах політопікальної комунікативної взаємодії:

AP1 “I hear you killed people for the wise guys out on the coast”.

AP2 “You are talking to the wrong man, my friend...”

AP1 “Let me raise another subject. I understand you’ve made some remarks about my wife”.

AP2 “I don’t know where you heard that, but it’s not true. I have the greatest respect to your wife”, he said.

AP1 “Maybe we can take up the subject another time. On a more physical level”, I said.

AP2 “I’ve got to run. Get a good night’s sleep...” [BPCR, 156].

Обговорюючи ПДМ1 (убивство – *you killed people*), введений АР1, який виявився недоречним для АР2, комуніканти несподівано переключаються на ПДМ2 (зауваження стосовно дружини – *some remarks about my wife*), частково модифікуючи свої КМ. В даному випадку стратегія зміни ПДМ використовується як маніпулятивна з метою уникнення потенційного конфлікту. Вираз *Let me raise another subject* слугує вербальним засобом зміни ПДМ та появи різних перспектив комунікантів на новий ПДМ.

Численними є такі випадки, коли сторонній реципієнт, змінивши свою роль із пасивного спостерігача та активного учасника (мовця), виявляє бажання представити для обговорення свій ПДМ, що здебільшого носить спонтанний характер. У цьому разі формула реперспективації ПДМ матиме наступний вигляд:

$$P = \frac{T1ПАР1}{КМАР1} \rightarrow \frac{T1ПАР2}{КМАР2} \rightarrow \frac{T2ПСП}{КМСП},$$

де P – реперспективація, T1ПАР1 – перспектива АР1 на T1(ПДМ1), T1ПАР2 – перспектива АР2 на T1 (ПДМ1), T2ПСП – перспектива СП на T2 (ПДМ2), КМАР1 – контекстуальна модель АР1, КМАР2 – контекстуальна модель АР2, КМСП – контекстуальна модель стороннього реципієнта.

При реконтекстуалізації новий ПДМ активується стороннім реципієнтом, як правило, завдяки *тактиці «взяття слова»*. Ця тактика опитається на «фатичні» мовленнєві ходи типу *Excuse me, may I ask you? Sorry for interrupting you, but ...* тощо. Покажемо це на прикладі:

The studio was large and bare, with gray walls, on which were pinned the studies that had received prizes. A model was sitting in a chair with a loose wrap thrown over her.

AP1 “Oh, there’s nothing like that here”, she [Mrs. Otter] said. “You see, about half our students are ladies, and they set a tone to the place”. Then she turned to the model. “La Pose”.

AP2 “It’s a stupid pose”, said Miss Price. “I can’t imagine why they chose it”.

When Philip entered, the people in the studio had looked at him curiously, and the model gave him an indifferent glance, but now they ceased to pay attention to him. Philip, with his beautiful sheet of paper in front of him, stared awkwardly at the model. He did not know how to begin. He glanced at Miss Price’s work.

СП “Sorry for interrupting you, but I should have thought I could do as well as that”, he said [МНВ, 286-287].

Сторонній реципієнт (Philip) в ході розмови змінює свій комунікативний статус із пасивного спостерігача, що представлений невербальними засобами (*entered, with his beautiful sheet of paper in front of him; stared awkwardly at the model*), на активного учасника, який залучає новий ПДМ (*I should have thought I could do as well as that*), що підсилюється невербально (*glanced at Miss Price's work*). Для реконтекстуалізації ПДМ сторонній реципієнт вдається до реалізації тактики «взяття слова» (*Sorry for interrupting you, but ...*).

Таким чином, топікальна мультиперспективність передбачає співіснування різних точок зору комунікантів на один і той самий ПДМ. Це сприяє появі інших точок зору на новий ПДМ, що, з одного боку, може привести до перспективної дивергенції, а з іншого боку, – до перспективної конвергенції. Ці різнонаправлені когнітивні процеси виявляють функціональну переорієнтацію мовця на предмет його думки, що відбувається одночасно (симультанно) із реконтекстуалізацією ПДМ.

4.3. Суть операції деконтекстуалізації

Як уже зазначалось у Розділі 2, контекстуальність ПДМ залежить від ступеня важливості складових КМ для адекватного розуміння ПДМ, від фокусу орієнтації стосовно того, що попадає в ядро семантичної структури ПДМ. Саме ця особливість покладена в основу такої функціональної властивості КМ, як *градуальність*. Якщо контекстуалізація передбачає максимальну залежність ПДМ від його мікроконтексту (*context-dependent*), то протилежна їй деконтекстуалізація – мінімальну залежність ПДМ від його мікроконтексту (*context-independent*).

Різновекторність контекстуальних операцій – контекстуалізації та деконтекстуалізації ПДМ – представимо за допомогою поданої нижче Схеми 4.2.:

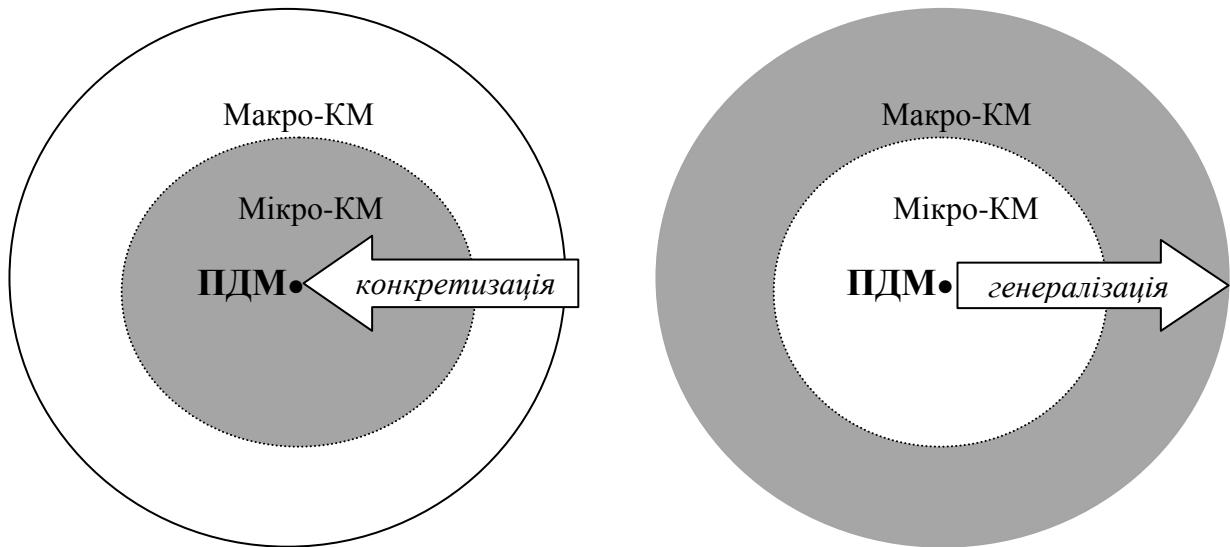

Схема 4.2. Різновекторність контекстуалізації та деконтекстуалізації ПДМ

Як бачимо, на відміну від контекстуалізації, що спрямована на конкретизацію ПДМ в дискурсі (вектор «від загального до конкретного» – від макро-КМ до мікро-КМ), деконтекстуалізація зорієнтована на генералізацію (узагальнення) ПДМ в дискурсі (вектор «від конкретного до загального» – від мікро-КМ до макро-КМ).

Таким чином, **деконтекстуалізація** (термін Дж. Гамперца [221]) ПДМ є лінгвокогнітивною операцією, що полягає у використанні комунікантами лінгвальних засобів з метою *генералізації* ПДМ в дискурсі.

Звернемося до короткого відрізка дискурсу, в межах якого прослідкуємо реалізацію двох контекстуальних операцій щодо ПДМ (funeral) – контекстуалізації та деконтекстуалізації:

At 6:30 on Thursday morning, Kyle walked into Dough Peckham's office and reported for duty. Dough was standing at his desk, which resembled, as always, a landfill.

API "How was the funeral?" he asked without looking up from whatever he was holding.

AP2 “It was a funeral”, Kyle said. He handed over a single sheet of paper. “Here’s an estimate of your hours on the Ontario Bank case” [GA, 210].

З одного боку, інтродуючи ПДМ в дискурс, мовець (Dough) симультанно здійснює його контекстуалізацію (*the funeral*) через вживання означеного артикля *the* як індикатора дефінітизації, в результаті чого ПДМ набуває статусу визначеності (похорон як конкретна подія). З іншого боку, адресат (Kyle), будучи незацікавленим ПДМ, вдається до деконтекстуалізації ПДМ (*a funeral*). Неозначений артикль *a* слугує засобом узагальнення ПДМ (похорон як узагальнений образ події) та дистанціювання адресата від ПДМ, і, як наслідок, відбувається реконтекстуалізація ПДМ – введення адресатом нового ПДМ.

Оскільки комунікації у вакуумі не існує, то абсолютна деконтекстуалізація ПДМ можлива лише в ідеалі на віртуальному рівні. Для цього необхідними умовами є перманентність та прототипність ПДМ, соціальна взаємоузгодженість статусів комунікантів, єдиний і спільний для комунікантів рівень узагальнення ПДМ, емпатія із конфігурацією триадних зв’язків типу $AP1 \rightarrow AP2 (=AP1)$, де $AP1$ – мовець, $AP2$ – адресат [22, с. 8].

При повній деконтекстуалізації ПДМ мовець та адресат зводяться до одного антропологічного центру. Адресат виступає послідовником ролі мовця і, навпаки, мовець програмує подачу ПДМ з перспективою передбачення того, що адресат повністю заглибиться у світ сприйняття мовця [38, с. 94].

Виходячи з цього, абсолютна деконтекстуалізація ПДМ передбачає таку конвергенцію КМ комунікативних партнерів, при якій відбувається їх максимальна апроксимація та повне накладання одна на одну ($KM1 = KM2$) із комунікативною гомогенністю результату цих двох дій.

Однак, в реальному спілкуванні повної деконтекстуалізації ПДМ в принципі бути не може, оскільки це не розкриває характер поведінки

істинних комунікантів, які створюють унікальні, асиметричні, динамічні, суб'єктивні КМ, крізь призму яких відбувається контекстуалізація ПДМ.

Деконтекстуалізація ПДМ існує лише потенційно, однак таку потенційність слід враховувати як точку відрахунку, адже деконтекстуалізація ПДМ – це тимчасова транзитивна (перехідна) контекстуальна операція, за якою слідує контекстуалізація або реконтекстуалізація ПДМ.

Частково деконтекстуалізований ПДМ набуває відносної автономності та універсальності, тобто його зміст є зрозумілим без активації мікро-КМ комунікативних партнерів на локальному рівні («відшарування» мікроконтексту). Деконтекстуалізація ПДМ реалізується завдяки екстраполяції у сферу макро-КМ на глобальному рівні, що представлена сукупністю спільних соціально-культурних знань комунікативних партнерів («нашарування» макроконтексту).

Знання комунікантів, їх концептуальна система (уявлення, думки, знання) постійно модифікуються. Постійна динаміка когнітивних утворень, старих і нових знань відображається в термінах зміни статусу пропозиції: релевантна пропозиція актуалізується в мові, після чого вона стає частиною безпосереднього контексту, знаходячись в оперативній робочій пам'яті, звідки вона може перейти на глибші рівні зберігання інформації, ставши частиною узагальненого образу ситуації, моделі контексту і частиною культурного контексту [106, с. 152-153].

Зауважимо, що розглядаючи в нашій роботі КМ як різнорівневий ієрархічний конструкт, мікро-КМ на локальному рівні як суб'єктивна ментальна репрезентація конкретної комунікативної ситуації являє собою *індивідуалізовану модель*, в той час як макро-КМ на глобальному рівні, представлена узагальненими досвідом соціально-культурними знаннями комунікантів, – *типізовану модель*.

Якщо двом зрозуміла ситуація, то взагалі можна мовчати. Далі, по мірі соціалізації людина отримує багатогранність відношень, виходить із ситуативної залежності, значення універсалізуються. Це і є процес залучення до контексту культури [62, с. 193].

Таким чином, комунікативним фактором, що уможлиблює часткову деконтекстуалізацію ПДМ, є апеляція до спільних соціально-культурних знань комунікативних партнерів.

Формування суспільних цінностей, певних соціальних позицій досягається шляхом моделювання когнітивної структури ситуації, що, у свою чергу, передбачає відповідну актуалізацію її на мовному рівні. Таку генералізуючу функцію в процесі комунікативної взаємодії виконують лінгвальні засоби деконтекстуалізації.

4.4. Лінгвальні засоби деконтекстуалізації

Детальний аналіз лінгвальних ресурсів дав нам змогу виявити ознаки часткової деконтекстуалізації ПДМ, що експлікуються в дискурсі за допомогою доволі широкого арсеналу різнорівневих лінгвальних засобів найменшої спеціалізації (лексико-семантичних, граматичних, синтаксичних, стилістичних) та забезпечують семантичну «розмитість» ПДМ. Розглянемо кожен з них докладніше та підкріпимо відповідними прикладами.

Лексико-семантичний рівень

- **Неозначений артикль *a (an)*** виконує генералізуючу функцію, в результаті чого ПДМ набуває статусу невизначеності. На неозначену референцію вказують також його функційні еквіваленти – **неозначені займенники *some, any, one, somebody, someone, something, anybody, anyone, anything***. Підкріпимо це положення прикладом:

He [Mr. Robicheaux] turned his face into the glow of the electric lights and looked me directly in the eyes.

AP1 “I don’t know what I can do, Micah. Not unless Jim Gable has committed a crime of some kind”.

He chewed the skin on the ball of his thumb.

AP2 “A man who doesn’t respect one woman, won’t respect another”, I replied.

He looked out into the shadow again, his head twisting back and forth on his neck, as though searching for words that would not injure [BPCR, 111-112].

Деконтекстуалізація ПДМ (*Jim Gable has committed a crime of some kind*) реалізується адресатом шляхом використання неозначеного артикля *a* (*a man*) і займенників *one* (*one woman*) та *another*, які набувають додаткової функціональної значимості, екстраполюючи свою функцію на весь відрізок дискурсу. Зауважимо, що саме висловлення адресата (*A man who doesn’t respect one woman, won’t respect another* у перекладі на укр. *Чоловік, який не поважає одну жінку, не поважатиме й іншу*) носить узагальнюючий деконтекстуалізуючий характер, оскільки являє собою загальновідому істину.

- **Узагальнюючі займенники** з невизначеними референтними номінаціями **all, every, each, everybody, everyone, everything**, які є засобами деперсоналізації:

He [Bryan] didn’t wait for her [Grace] to come up with something to say. Instead, he turned, reached down to scoop up a pebble, and sent it skipping frenetically over the surface of the water.

AP1 “Very impressive”. She feigned applause. “I could never do that”.

He looked skeptical. AP2 “You can’t skip a rock?”

AP1 “Nope!” she replied cheerfully. “I’ve tried since I was seven, and I’ve never managed more than a sorry bounce or two before my rock sank straight to the bottom”.

AP2 “Everyone can skip a rock”.

AP1 “I can’t”, she said with a shrug. “Just never figured out the trajectories or whatever”.

AP2 “Everyone can skip a rock”, he repeated, looking down at the ground [WGS, 47-48].

Узагальнюючий займенник *everyone*, який вживається у складі двічі повторюваного висловлення (*Everyone can skip a rock*), слугує ефективним засобом деконтекстулізації ПДМ.

- **Інклюзивний займенник *we***, що входить до складу виразів типу *we all know (think, remember, like, hate, etc)* та виконує генералізуючу функцію, ідентифікуючи загальновідомі факти, думки стереотипного характеру.

Звернемося до наступного уривку розмови:

Passini shook his head.

AP1 “War is not won by victory. What if we take San Gabriele? What if we take the Carso and Monfalcone and Trieste? Where are we then? Did you see all the far mountains to-day? Do you think we could take all them too? Only if the Austrians stop fighting. One side must stop fighting. Why don't we stop fighting? If they come down into Italy they will get tired and go away. They have their own country. But no, instead there is a war.”

AP2 “You're an orator”.

AP1 “We think. We read. We are not peasants. We are mechanics. But even the peasants know better than to believe in a war. We all hates war” [HFA, 53-54].

Як бачимо, ведучи розмову про війну (*war*), мовець (*Passini*) намагається абстрагуватись від конкретних військових дій і висловити узагальнену думку про ненависть усіх людей до війни. Деконтекстуалізація ПДМ покладається на інклюзивний займенник *we* у поєднанні з узагальнюючим займенником *all*.

- **Прислівники** *always, never, everywhere, nowhere*, які спричиняють локально-темпоральні концептуалізовані узагальнення:

For the air rang with the shrieks of Minnie, who was being scalped with a teaspoon.

AP1 "What happened?"

AP2 "We met at the Rectory".

AP1 "What line is he taking up?"

AP2 "No line. He talked about Italy, like any other person. It is really all right. What advantage would he get from being a cad, to put it bluntly? I do wish I could make you see it my way. He really won't be any nuisance, Charlotte".

AP1 "Once a cad, always a cad. That is my poor opinion".

Lucy paused. AP2 "Cecil said one day - and I thought it so profound that there are two kinds of cads - the conscious and the subconscious".

AP1 "Once a cad, always a cad", droned Miss Bartlett [FRV, 134].

В наведеному відрізку дискурсу ПДМ (*he being a cad*) двічі піддається частковій деконтекстуалізації (*Once a cad, always a cad*) завдяки вживанню прислівника *always*, який локалізує ПДМ у невизначеній темпоральній площині. Деконтекстуалізація ПДМ супроводжується негативною емоційною реакцією мовця, яку експлікує невербальний просодичний засіб (*droned*).

Згідно з точкою зору А. Белової, в моменти депресії, емоційної та моральної кризи, людина оперує такими «універсальними» словами, оскільки починає мислити узагальненнями, генералізаціями [14, с. 66], у такий спосіб створюючи ефект «деперсоналізованої об'єктивності».

Граматичний рівень

- Використання дієслівних форм теперішнього неозначеного часу на позначення абсолютної однозначності:

It was a suitable speech, but she was more angry than sorry, and her voice showed it.

API “I haven't had a really good education, for one thing”, she continued, still on her knees by the sideboard. “My Italian trip came too late, and I am forgetting all that I learnt there. I shall never be able to talk to your friends, or behave as a wife of yours should”.

AP2 “I don't understand you. You aren't like yourself. You're tired, Lucy”.

API “Tired!” she retorted, kindling at once. “That is exactly like you. You always think women don't mean what they say” [FRV, 157].

В цьому випадку деконтекстуалізація ПДМ (*You always think women don't mean what they say*) реалізується завдяки використанню дієслів теперішнього часу (*think, don't mean, say*) і підсилюється прислівником *always*.

Синтаксичний рівень

- **Неозначено-особові речення** слугують засобами самоусунення, деперсоналізації та узагальнення. В наступному прикладі саме неозначено-особове речення (*One would always pray against that*) у поєднанні з прислівником *always* засвідчують деконтекстуалізацію ПДМ:

API “I have been obstinate and silly – worse than you know, far worse. Once by the river – Oh, but he isn't killed – he wouldn't be killed, would he?”

The thought disturbed her repentance. As a matter of fact, the storm was worst along the road; but she had been near danger, and so she thought it must be near to everyone.

API “I trust not. One would always pray against that” [FRV, 67].

Стилістичний рівень

- **Метафора**

У царині когнітивної лінгвістики метафора (від гр. *metaphora* – перенесення) полягає у використанні знака однієї концептуальної сфери на позначення складника іншої, притаманна повсякденній мові й мисленню

людини, а не лише художньому дискурсу. Результатом контекстуального забезпечення метафори є фільтрація – поєднання нових ознак із старим значенням і формування нового концепту на базі сфери знань, досвіду мовців, їхньої етнічної культури [145, с. 328].

Дж. Лакофф та М. Джонсон зауважують, що «наша буденна понятійна система, категоріями якої ми мислимо, за своєю суттю є метафоричною» [100, с. 387].

I [Dave] walked down the dock and leaned against the rail next to him [Clete].

AP1 “Let me tell Bootsie I’m home and we’ll put a boat in the water”, I said.

Clete finished his cracklings and wadded up the sack and popped it with the fat of his hand into a trash barrel.

AP2 “I’ve always wondered what it is like to have a conversation with a wood post”, he said irritably [BPCR, 37-37].

У наведеному прикладі, адресат (Clete), будучи розгніваним на мовця за небажання з ним спілкуватись, вдається до метафоризації ПДМ (*to have a conversation with a wood post* у перекладі на укр. *говорити зі стовпом*), яка супроводжується негативною емоційною реакцією (*said irritably*).

- **Метонімія**

Метонімія (від гр. *metonymia* – перейменування) – найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, що виявляється у перенесенні позначень одного компонента події на інший, імені класу об’єктів на об’єкт цього класу, позначення частини на ціле й цілого на частину за суміжністю в межах однієї ситуації. Підґрунтям метонімії слугує наявність зв’язків між категоріями і поняттями у мисленні людини [145, с. 346].

Прослідкуємо деконтекстуалізацію ПДМ завдяки використанню метонімії на прикладі:

George, rather to her relief, refused to move, and she [Lucy] and the old man wandered not unpleasantly about Santa Croce, which, though it is like a barn, has harvested many beautiful things inside its walls. But Mr. Emerson was only half interested. He watched the lecturer, whose success he believed he had impaired, and then he anxiously watched his son.

AP1 “Why will he look at that fresco?” he said uneasily. “I saw nothing in it”.

AP2 “I like Giotto”, she replied. “It is so wonderful what they say about his tactile values. Though I like Della Robbia better” [FRV, 24].

В наведеному прикладі мовець (Mr. Emerson) та адресат (Lucy) ведуть мову про витвори мистецтва – фрески, в яких абсолютно не розуміється містер Емерсон. Люсі, будучи великою поціновувачкою мистецтва, апелює до соціокультурних знань про таких відомих постатей, як Джотто ді Бондоне (італійський живописець та маляр) та Лука Делла Роббіа (італійський скульптор), що є виявом деконтекстуалізації ПДМ. Метонімія у висловленні адресата *I like Giotto* (Мені подобається Джотто) та *I like Della Robbia better* (Мені більше до вподоби Делла Роббіа) реалізується шляхом заміщення назв предметів (фресок та скульптур – шедеврів світового мистецтва) вказівкою на імена його творців (Giotto, Della Robbia).

• Порівняння

Порівняння – це стилістична фігура, представлена різними синтаксичними конструкціями, що відображають мисленнєву операцію поєднання двох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними [145, с. 475]. Звернемося до поданого нижче прикладу:

AP1 “Like mother, like daughter, is that what you mean” Nicholas was growing irritated.

AP2 “I’m sorry, Dad, but...it bears consideration” [FBJ, 27].

Цей короткий уривок розмови засвідчує деконтекстуалізацію ПДМ завдяки загальновідомому порівнянню *Like mother, like daughter* (Яка мати, така й дочка або інший функційний еквівалент *Яблуко від яблуні недалеко падає*), за допомогою якого здійснюється уподібнення двох осіб, а отже, і узагальнення ПДМ.

- **Тавтологія**

Тавтологія (від гр. *tauto* – те саме і *logos* – слово) – вияв надмірності в мовленні, що полягає у мимовільному або навмисному формальному чи смисловому дублюванні елементів повідомлення [145, с. 597].

I was tempted to take another couple of pills for the ride back to Cleggan, especially since the sea seemed rougher. Bravely, or so it seemed to me, I decided against it. I felt queasy until we arrived in the sheltered waters of Cleggan Bay.

AP1 “Poor Dermot”, my wife consoled me, “sure aren’t I a terrible eejit for taking you out on the ocean and yourself prone to mal de mer”.

AP2 “A rose is a rose”, I replied, “even if it is called ‘une rose’” [GIL, 215].

В наведеному прикладі, заспокоюючи дружину, яка надзвичайно любить море і при цьому страждає від морської хвороби (*mal de mer*), мовець прагне стимулювати адресата до інформативної інтерпретації неінформативного висловлення (*A rose is a rose, even if it is called ‘une rose’*) шляхом апеляції до спільних соціально-культурних знань про ПДМ (*немає троянди без колючок*).

На особливу увагу серед лінгвальних засобів деконтекстуалізації предмета думки мовця заслуговують **прецедентні феномени**. Прецедентні феномени є універсальними утвореннями за рахунок свого узагальненого характеру. Це взірцеві приклади вчинків та характеристик, які задають певну «парадигму поведінки» [45] і таким чином деконтекстуалізують ПДМ.

Прецедентні феномени, перебуваючи у тісному зв’язку з усім «контекстом життя в конкретному культурно-інформаційному середовищі»

[83, с. 138], входять до мовної картини світу лінгвокультурної спільноти, фіксуючи склад її мислення, логіку світосприйняття і світооцінки. Вони є основними (ядерними) елементами когнітивної бази, що являє собою сукупність знань і уявлень всіх, хто розмовляє даною мовою [135, с. 82].

Серед прецедентних феноменів розрізняють: прецедентне ім'я, прецедентне висловлення, прецедентний текст та прецедентну ситуацію [87, с. 69].

- **Прецедентне ім'я** – індивідуальне ім'я відомої людини, персонажу твору, артефакту тощо, екстенціонал якого включає тільки один об'єкт [149, с. 130].

The doctor was feeling wan and nervous.

AP1 "You were with her very late last night" he said.

AP2 "Yes, she couldn't bear to have me leave her".

AP1 "You look as pleased as Punch", the doctor said irritably.

Davidson's eyes shone with ecstasy [MROSS, 74].

Як бачимо, в наведеному відрізку дискурсу деконтекстуалізація ПДМ (*You look as pleased as Punch*) реалізується завдяки порівнянню, до складу якого входить прецедентне ім'я *Punch*. В англійському народному ляльковому театрі кінця 17 століття це хитрий гачконосий горбань, який воював зі своєю дружиною Джуді і отримував від цього неабияке задоволення. Про ефективність деконтекстуалізації ПДМ свідчить невербальна реакція адресата (*eyes shone with ecstasy*).

- **Прецедентне висловлення** – репродуктивний результат мовленнєвої діяльності, що становить закінчену та самодостатню одиницю дискурсу, складний знак, семантика якого відрізняється від простої суми значень його компонентів [87, с. 65].

Прецедентні висловлення характеризуються антропоцентричною спрямованістю, вираженою у простоті, доступності, пристосованості до

швидкого сприйняття адресатом повідомлення [81, с. 106]. До числа прецедентних висловлень належать цитати з текстів та прислів'я.

Mr. Carey gave a little laugh of pleasure. They had no sooner finished supper than he said to her:

AP1 “Are you going to keep me company while I smoke a cigarette?”

AP2 “Oh, I’d like to go out, Mr. Carey”, she said, rather acidly.

AP1 “After dinner rest a while, after supper walk a mile” [МНВ, 233].

В цьому випадку мовець (Mr. Carey), охоплений бажанням прогулятися після вечері, здійснює деконтекстуалізацію ПДМ через прецедентне висловлення – загальновідоме прислів'я *After dinner rest a while, after supper walk a mile* (Після обіду трохи посиди, а після вечері більше походу) як абстрагуюче судження.

- **Прецедентний текст** – це відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого кероване лінгвокогнітивною процедурою інтертекстуалізації. До прецедентних текстів належать фольклорні шедеври, Святе Письмо, світова та національна класика, тексти пісень, анекдоти тощо.

За словами Ю.Н. Караулова, це «текст, основними ознаками якого є особлива значущість для окремих особистостей і для значної кількості осіб, а також багаторазове звернення до нього в дискурсі цих особистостей» [61, с. 216].

Прецедентний текст – це класичний текст, який використовується в новому контексті, і який переносить смисли з минулого в теперішнє. Текст ієрархізує свої контексти, зливаючись в часі з лінгвістичним контекстом, дистанціюючись від контексту ситуації і набуваючи відносної самостійності [62, с. 25].

AP1 “Wine is a grand thing”, I [Mr. Henry] said. “It makes you forget all the bad”.

AP2 “We have such a fine time”, Catherine said. “I don't take any interest in anything else any more. I'm so very happy married to you”.

The waiter came and took away the things. After a while we were very still and we could hear the rain. Down below on the street a motor car honked.

AP1 “But at my back I always hear Time's winged chariot hurrying near” I said.

AP2 “I know that poem”, Catherine said. “It's by Marvell. But it's about a girl who wouldn't live with a man” [HFA, 165].

В наведеному уривку мовець (Mr. Henry) вдається до цитування поезії (*But at my back I always hear Time's winged chariot hurrying near*), яка є відомою адресату (Catherine), що є виявом деконтекстуалізації ПДМ. Фінальне висловлення адресата (*I know that poem. It's by Marvell. But it's about a girl who wouldn't live with a man*) слугує підтвердженням ефективності генералізації ПДМ.

- **Прецедентна ситуація** – це «еталонна», «ідеальна» ситуація, пов'язана з набором конотацій, диференційні ознаки якої входять до когнітивної бази певної лінгвокультурної спільноти або універсального когнітивного простору [87].

У масштабах світової цивілізації надзвичайну значущість має унікальна за тривалістю свого існування та впливу на всі сфери культури біблійна прецедентність – динамічний конструкт, який реалізується у нескінченній кількості варіантів, що пронизують різноманітні дискурси [124, с. 5].

But Mrs. Emerson was only half interested. He [George] watched the lecturer, whose success he believed he had impaired, and then he anxiously watched his son.

AP1 “A baby is worth a dozen saints. And my baby's worth the whole of Paradise, and as far as I can see he lives in Hell”.

AP2 “In Hell”, he repeated. “He's unhappy” [FRV, 24].

Любляча мати глибоко занепокоєна нещасливим життям свого сина. Деконтекстуалізація ПДМ (*my baby's worth the whole of Paradise; he lives in Hell*) відбувається шляхом активації прецедентної ситуації – «життя в раю»

(Paradise), яка протиставляється “життю в пеклі” (Hell). Індикатором ефективності деконтекстуалізації ПДМ слугує репліка-підтвердження адресата (*In Hell; He's unhappy*).

Отже, деконтекстуалізація ПДМ як транзитивна лінгвокогнітивна операція, спрямована на генералізацію ПДМ в дискурсі (вектор «*від конкретного до загального*» – від мікро-КМ до макро-КМ), та володіє доволі широким спектром лінгвальних засобів.

Висновки до четвертого розділу

1. Реконтекстуалізація ПДМ – це лінгвокогнітивна операція, що полягає у використанні комунікантами вербальних та невербальних засобів з метою переорієнтації ПДМ в дискурсі у зв'язку із зміною конфігурації складових КМ. В результаті реконтекстуалізації КМ набуває нових вимірів: на основі ініціальної КМ формуються похідні від неї – потенційні КМ. Реконтекстуалізація ПДМ зумовлена зміною перспективи комунікативних партнерів на предмет їхнього обговорення.

2. До комунікативних факторів, що спричиняють реконтекстуалізацію ПДМ в дискурсі, належать: просторово-часова неоднорідність, перерозподіл комунікативних ролей, присутність стороннього реципієнта та політопікальність комунікації.

Просторово-часова неоднорідність передбачає віднесеність ПДМ в темпоральну площину минулого або майбутнього і розглядається в термінах ретроспективної (анафоричної) та проспективної (катафоричної) референції, завдяки яким актуалізуються дистантні (віддалені в часі та просторі) КМ. Вербальними засобами просторово-часової неоднорідності слугують лексико-граматичні індикатори.

Перерозподіл комунікативних ролей включає перехоплення комунікативної ініціативи, що має два прояви: «добровільна» передача

комунікативної ініціативи адресату як «самоусунення» мовця та самовільне «захоплення» комунікативної ініціативи як «самовисування» адресата на роль мовця, та зміну статусно-рольових стосунків комунікантів.

Присутність стороннього реципієнта як пасивного учасника (спостерігача) виступає фактором регулювання комунікативної поведінки мовця та адресата, сконцентрованої навколо ПДМ (зміна ПДМ, переривання розмови, шепотіння замість розмови вголос). Як активний учасник (мовець) сторонній реципієнт сам здійснює мовленнєве реагування та встановлення перспективи на ПДМ.

Політопікальність комунікації спричинена співіснуванням двох (або більше) ПДМ, що зумовлює мультиперспективність ПДМ. Інтродукція нового ПДМ в дискурс може реалізуватись як зі сторони активних реагентів (мовця та адресата), так і стороннього реципієнта.

Комунікативні фактори реконтекстуалізації ПДМ спричиняють функційну переорієнтацію ПДМ, значно розширюючи контекстуальний потенціал ПДМ та задаючи новий вектор для мовленнєвої взаємодії комунікативних партнерів.

3. Деконтекстуалізація ПДМ – це лінгвокогнітивна операція, що полягає у використанні комунікантами лінгвальних засобів з метою генералізації ПДМ в дискурсі. Деконтекстуалізація ПДМ ґрунтується на спільних соціально-культурних знаннях комунікативних партнерів.

Абсолютна деконтекстуалізація ПДМ можлива лише в ідеалі на віртуальному рівні. Потенційність деконтекстуалізації ПДМ слід враховувати, оскільки деконтекстуалізація ПДМ – це тимчасова транзитивна (перехідна) контекстуальна операція, за якою слідує контекстуалізація або реконтекстуалізація ПДМ.

4. Лінгвальні засоби деконтекстуалізації ПДМ представлені доволі широким спектром лексико-семантичних, граматичних, синтаксичних та стилістичних одиниць (неозначений артикль та неозначені займенники,

узагальнюючі займенники, інклюзивний займенник *we*, прислівники *always*, *never*, *everywhere*, *nowhere*, дієслівні форми теперішнього неозначеного часу, неозначено-особові речення, метафора, метонімія, порівняння, тавтологія, прецедентні феномени).

Основні положення розділу відображено в публікаціях автора [76; 77; 78; 79; 231].

.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дослідження контексту та контекстуальності у сучасному англomовному художньому дискурсі органічно вписується в межі когнітивно-комунікативної парадигми, що уможливило вивчення когнітивної структури контексту та комунікативного статусу контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації предмета думки мовця.

З урахуванням соціокогнітивного підходу Т.А. ван Дейка контекст є особливим згенерованим комунікативними партнерами ментальним конструктом, що забезпечує ефективну мовленнєву взаємодію. Оскільки мовець та адресат по-різному репрезентують комунікативну ситуацію у ментальному просторі, формування та функціонування контексту реалізовано в термінах контекстуальних моделей.

Контекстуальну модель витлумачено як ментальну репрезентацію релевантних вимірів комунікативної ситуації в епізодичній пам'яті співрозмовників, що забезпечує тематичну когерентність комунікативної інтеракції та її семантико-прагматичну наповненість. Структурно контекстуальна модель – це модель поля, де мовець як автор предмета думки формує ядро контекстуальної моделі, а навколо нього будується периферія (адресат, стосунки між комунікантами, їх знання, оцінки та емоції, місце та час комунікації). Контекстуальна модель має дворівневу ієрархічну структуру, що передбачає одночасне функціонування та взаємодію мікро- та макромоделей контексту на локальному й глобальному рівнях («контекст у контексті»).

Встановлено функційні властивості контекстуальних моделей (унікальність, суб'єктивність, асиметричність, інтегрованість, динамічність, гнучкість, градуальність), що знаходять реалізацію в процесі комунікативної взаємодії мовця й адресата.

З'ясовано, що унікальність контекстуальних моделей зумовлена суб'єктивністю конструювання ментальної репрезентації комунікативної ситуації учасниками спілкування. Різний когнітивний та інтелектуальний потенціал комунікантів, а також домінуюча роль мовця у стосунках з адресатом визначають асиметричність контекстуальних моделей. Залучення контекстуальних факторів на локальному та глобальному рівнях, а також взаємодія контекстуальних моделей мовця та адресата в процесі комунікації призводять до створення сукупного продукту – інтегрованої контекстуальної моделі. Динамічність контекстуальних моделей зумовлена постійною зміною конфігурацій їх складових, що передбачає диференціацію ініціальної та потенційних контекстуальних моделей, тоді як проявами гнучкості контекстуальних моделей є їх адаптація та модифікація. Різний ступінь важливості мікро- та макромоделей контексту для адекватної ідентифікації предмета думки мовця в дискурсі визначає градуальність контекстуальних моделей.

Виявлено, що конвергенція та дивергенція формують динаміку взаємодії контекстуальних моделей мовця й адресата. Конвергенція як умовна апроксимація контекстуальних моделей сприяє ефективній дискурсивній діяльності комунікантів. Дивергенція як умовне дистанціювання контекстуальних моделей веде до комунікативних конфліктів та блокування комунікації.

Контекстуальність визначено як зумовленість предмета думки мовця контекстуальними умовами здійснення комунікації, що реалізується в трьох контекстуальних операціях: контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації.

Контекстуалізація як лінгвокогнітивна операція, яка спрямована на конкретизацію предмета думки мовця в дискурсі, передбачає фази вибору, інтродукції, ідентифікації та евалюації предмета думки мовця. Вибір предмета думки мовця відбувається латентно з опорою на прагматичні

установки мовця та особливості формування контекстуальних моделей комунікативних партнерів (місце, час, стосунки між комунікантами, їх знання тощо). Використання як немаркованих (ініціальних висловлень мовця), так і маркованих інтродукторів (семантико-синтаксичних структур *there + Vbe + ПДМ, it + Vbe + ПДМ, as for + ПДМ, ПДМ + Vbe + ПДМ'*) сприяє введенню предмета думки мовця в дискурс. Завдяки операціям номінації, дефінітизації, специфікації та широкому арсеналу вербальних засобів (означений артикль і його функційні еквіваленти, присвійні займенники, прикладки, обмежувальні та відокремлювані означення, обмежувальні та описові означальні речення, специфікуючі частки, емфатичні конструкції тощо) реалізується ідентифікація предмета думки мовця в дискурсі. Вираження позитивної / негативної оцінки (схвалення / несхвалення) предмета думки мовця комунікативними партнерами шляхом використання вербальних та невербальних засобів сигналізує заключна фаза контекстуалізації – евалюація предмета думки мовця. Обравши відповідну стратегічну лінію комунікативної поведінки (комунікативну кооперацію (тактики підтвердження, доповнення, уточнення)) або комунікативну конфронтацію (тактики заперечення та протиставлення)), адресат своїми комунікативними діями сприяє подальшій контекстуалізації предмета думки мовця в дискурсі.

Комунікативні фактори контекстуалізації предмета думки мовця – просторово-часовий (місце й час), статусно-рольовий (стосунки комунікантів), епістемічний (знання) та афективний (оцінки та емоції) – мають доволі широкий арсенал вербального (лексичні, граматичні й структурно-синтаксичні засоби) та невербального (засоби кінесики, проксемики, такесики, просодики) вираження в дискурсі.

Вербальні засоби просторово-часового фактора представлені просторовим і часовим дейксисом, часовими формами дієслів, лексичними засобами (локалізаторами місця й часу) та синтаксичними конструкціями

(підрядні речення місця й часу). Статусно-рольовий фактор експліковано в дискурсі використанням рольового та соціального дейксису. Вербальними засобами епістемічного фактора слугують лексичні засоби різної частиномовної приналежності для позначення впевненості / невпевненості щодо предмета думки мовця; займенники першої особи та лексичні засоби, які передають сенсорно-перцептивні відчуття (для вираження прямого доступу) та непряме мовлення й пасивні форми дієслів (для опосередкованого доступу до інформації щодо предмета думки мовця). Вербалізаторами афективного фактора є лексичні одиниці різної частиномовної приналежності та слова-інтенсифікатори.

Реконтекстуалізація як лінгвокогнітивна операція, що спрямована на функційну переорієнтацію предмета думки мовця в дискурсі, зумовлена зміною перспективи комунікативних партнерів на предмет обговорення. Комунікативні фактори реконтекстуалізації предмета думки мовця включають просторово-часову неоднорідність, перерозподіл комунікативних ролей, присутність стороннього реципієнта та політопікальність комунікації. Лексико-граматичні індикатори слугують вербальними засобами ретроспективної (анафоричної) та проспективної (катафоричної) референції. Комунікативні тактики переконування, перебивання та привертання уваги зі сторони адресата сигналізують про перерозподіл комунікативних ролей. Фонація мовлення (шепотіння замість розмови вголос), передчасне завершення розмови, зміна предмета думки мовця засвідчують присутність стороннього реципієнта як пасивного або активного учасника комунікації, який долучається до контекстуалізації предмета думки мовця в дискурсі. Співіснування двох (або більше) предметів думки мовця в межах комунікативного процесу спричиняє його мультиперспективність.

Деконтекстуалізація як лінгвокогнітивна операція, що зорієнтована на генералізацію предмета думки мовця в дискурсі, реалізується екстраполяцією зі сфери мікромоделі контексту на локальному рівні у сферу макромоделі

контексту на глобальному рівні, яка представлена сукупністю спільних соціально-культурних знань комунікативних партнерів. Лінгвальні засоби деконтекстуалізації предмета думки мовця – це широкий арсенал різнорівневих елементів (лексико-семантичних, граматичних, синтаксичних та стилістичних) (неозначений артикль і неозначені займенники, узагальнюючі займенники, інклюзивний займенник *we*, прислівники *always*, *never*, *everywhere*, *nowhere*, дієслівні форми теперішнього неозначеного часу, неозначено-особові речення, метафора, метонімія, порівняння, тавтологія, прецедентні феномени).

У результаті проведеного дослідження підтверджено гіпотезу про те, що контекстуальність предмета думки мовця формують три лінгвокогнітивні операції – контекстуалізація, реконтекстуалізація та деконтекстуалізація, які зумовлені особливостями формування та функціонування контекстуальних моделей комунікативних партнерів у процесі дискурсивної взаємодії, сфокусованої навколо предмета думки мовця.

Здійснений в роботі аналіз когнітивної структури контексту та комунікативних факторів контекстуалізації, реконтекстуалізації і деконтекстуалізації, що формують контекстуальність предмета думки мовця в сучасному англомовному художньому дискурсі, не є вичерпним, проте він відкриває перспективи подальших лінгвістичних розвідок. Плідним вважаємо вивчення гендерних та етнокультурних особливостей контекстуальних операцій щодо предмета думки мовця не лише в художньому, а й в інших типах дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С.Д. Мовленнєва комунікація: підручник / С.Д. Абрамович. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 472 с.
2. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке / Н.Ф. Алефиренко. – Москва: Флинта: Наука, 2014. – 416 с.
3. Амосова Н.Н. Английская контекстология / Н.Н. Амосова. – Ленинград, 1968. – 104 с.
4. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике / И.В. Арнольд. – Москва: Либроком, 2010. – 144 с.
5. Арутюнова Н.Д. Дискурс: лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Современная энциклопедия, 1990. – 390 с.
6. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: Эдиториал, 2004. – 576 с.
7. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики / Ф.С. Бацевич. – Київ: ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
8. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики / Ф.С. Бацевич. – Київ: Академія, 2004. – 343 с.
9. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич. – Київ: Довіра, 2007. – 205 с.
10. Бахтін М.М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / М.М. Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1996. – С. 318-323.
11. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 421 с.
12. Беляевская Е.Г. Модель и моделирование в лингвистических исследованиях (традиционный подход vs когнитивный подход) / Е.Г. Беляевская // Принципы и методы когнитивных исследований языка: Сб. науч. тр. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008. – С. 98-110.

13. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: [зб. наук. праць]. – К.: Вид. Дім Дмитра Бурого, 2004. – Вип. 10. – С. 11-16.
14. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К.: Киевский ун-т им. Т. Шевченко, 1997. – 310 с.
15. Бехта І.А. Дискурс у світлі когнітивно-дискурсивної парадигми / І.А. Бехта т// Нова філологія. – 2003. – № 1 (16). – С. 12-22.
16. Богданов В.В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты / В.В. Богданов. – Л., 1990. – 248 с.
17. Богданов В.В. Семантика текста и контекст / В.В. Богданов // Номинация и контекст. – Кемерово, 1985. – С. 3-8.
18. Богданов В.В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении / Богданов В.В. // Языковое общение: единицы и регулятивы : [мевуз. сборн. науч. тр. / редкол.: И.П. Сусов (отв.ред.)]. – Калинин: Калининск. ун-т, 1987. – С. 18-25.
19. Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к різновидностям текстов: автореф. дис. ... д-ра філол. наук / Г.И. Богин. – Л., 1984. – 31 с.
20. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Учебное пособие / Н.Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2002. – 123 с.
21. Булатецька Л.І. Антропологічні фактори залучення до спілкування та контекст / Л.І. Булатецька // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць. – Київ.: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – Вип. 13. – С. 58-65.
22. Булатецька Л.І. Інтерпретація предмета думки мовця та умови її комунікативної синтагматики / Л.І. Булатецька // Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 1997. – №5. – С. 8-10.
23. Булатецька Л.І. Контекст в контексті / Л.І. Булатецька // Мовні та концептуальні картини світу. – Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2002. – С. 60-73.
24. Булатецька Л.І. Теорія і теоретизація в лінгвістиці: підручник / Булатецька Л.І. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 175 с.

25. Булатецкая Л.И. Топикальность и ее реализация в тексте (на материале современного английского языка): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Булатецкая Людмила Ивановна. – К., 1985. – 202 с.
26. Булыгина Т.В. О границах и содержании прагматики / Т.В. Булыгина // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – М., 1981. – Т. 40, № 4. – С. 333-342.
27. Булыгина Т.В. Языковая концептуализация мира / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. – Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 576 с.
28. Валгина Н.С. Теория текста / Н.С. Валгина. – Москва: Логос, 2003. – 280 с.
29. Васильев Л.Г. Некоторые аспекты языковой деятельности / Л.Г. Васильев // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса. – Калинин: Калининск. гос. ун-т, 1985. – С. 28-35.
30. Вежбицкая А. Культурно-обусловленные сценарии и их когнитивный статус / А. Вежбицкая // Язык и структура знания. – М., 1990. – С. 63-85.
31. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
32. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – Москва: Высшая школа, 1986. – 639 с.
33. Водак Р. Взаимосвязь «дискурс – общество»: когнитивный подход к критическому дискурсу-анализу / Р. Водак // Современная политическая лингвистика; под ред. Э.В. Будаева, А.П. Чудинова. – Екатеринбург, 2006. – С. 123-136.
34. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак. – Волгоград: Перемена, 1997. – 139 с.
35. Вольф Е.М. Роль субъекта в оценочных структурах / Е.М. Вольф. – М., 1979. – 146 с.
36. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 280 с.
37. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64-72.

38. Воробйова О.П. Текстовые категории и фактор адресата / О.П. Воробйова. – К.: Вища школа, 1993. – 199 с.
39. Воронцова Н.Г. Комунікативна інтеракція зі стороннім реципієнтом: лінгвопрагматичний та когнітивний аспекти: монографія / Н.Г. Воронцова. – Кременець: ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2009. – 246 с.
40. Витгенштейн Л. Философские работы / Л. Витгенштейн. – М.: Гнозис, 1994. – Ч. I. – 530 с.
41. Галуцьких І.А. Художня тілесність як конструкт / І.А. Галуцьких // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – №66. – С. 61-65.
42. Гаспаров Б.М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования / Б.М. Гаспаров. – М.: Новое литературное обозрение, 1996. – 352 с.
43. Гиздатов Г.Г. Когнитивные модели в речевой деятельности / Г.Г. Гиздатов. – Алматы: Гылым, 1997. – 175 с.
44. Голубовська І.О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен / І.О. Голубовська // Studia Linguistica. – Київ: ВЦ «Київський університет», 2008. – Вип. 1. – С. 25-33.
45. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д.Б. Гудков. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288 с.
46. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 400 с.
47. Дейк Т.А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т.А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 153-211.
48. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – Москва: Прогресс, 1989. – 311 с.
49. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія) / [під заг. наук. ред. К. Кусько]. – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 495 с.
50. Дискурс, культура, ментальность: кол. монографія / отв. ред. М.Ю. Олешков. – Нижний Тагил: Нижнетагил. гос. соц.-пед. акад., 2011. – 526 с.

51. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: колективна монографія / Л.Р. Безугла, Є.В. Бондаренко, В.Г. Пасинок та ін.; під заг. ред. І.С. Шевченко. – Харків: Константа, 2005. – 354 с.
52. Жаботинская С.А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход / С.А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 3–10.
53. Заботкина В.И. Когнитивно-прагматический подход к неологии // Когнитивно-прагматические аспекты лингвистических исследований. – Килининград, 1999. – С. 3-10.
54. Заза Ю. Теми-табу мовленнєвого жанру привітання / Ю. Заза // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2008. – Вип. 45. – С. 107-111.
55. Зацний Ю.А. Соціолінгвістичні аспекти вивчення словникового складу сучасної англійської мови / Ю.А. Зацний, Т.О. Пахомова, В.Ю. Зацна. – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – 284 с.
56. Изард К. Психология эмоций / И. Изард. – Санкт-Петербург: Питер, 2000. – 464 с.
57. Ишмуратов А.Т. Логико-когнитивный анализ онтологии дискурса / А.Т. Ишмуратов // Рациональность и семиотика дискурса / [сборн. научн. тр.]. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 171-185.
58. Карасик В.И. Дискурсивная персонология. Язык, коммуникация и социальная среда / В.И. Карасик. – Вып 7. – Воронеж: ВГУ, 2007. – С. 78-86 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lse2010.narod.ru/index/0-157>.
59. Карасик В.И. Языковой круг: Личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 476 с.
60. Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2002. – 390 с.
61. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 261 с.

62. Касавин И.Т. Текст. Дискурс. Контекст. Введение в социальную эпистемологию языка / И.Т. Касавин. – Москва: Канон+, 2008. – 437 с.
63. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика / И.М. Кобозева. – Москва, 2000. – 352 с.
64. Ковальчук (Бабула) Л.В. До проблеми контексту / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – Луцьк, 2007. – № 3. – С. 156-159.
65. Ковальчук Л.В. Контекстуальні моделі в структурі дискурсу / Л.В. Ковальчук // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє». – Луцьк, 2008. – Т. 2. – С. 45-46.
66. Ковальчук Л.В. Комунікативні фактори контекстуалізації предмета думки мовця / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – Луцьк, 2008. – № 5. – С. 173-177.
67. Ковальчук Л.В. Контекстуальні фактори та їх реалізація в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 11. – 2009. – С. 227-233.
68. Ковальчук Л.В. Функціональна структура прагматичного контексту / Л.В. Ковальчук // Наукові записки. – Випуск 81 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград, 2009. – С. 274-277.
69. Ковальчук Л.В. До проблеми диференціації понять «ко-текст» та «контекст» / Л.В. Ковальчук // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє». – Луцьк, 2009. – Т.3. – С. 292-293.
70. Ковальчук Л.В. Контекстуалізація предмета думки мовця в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 35. – С. 95-99.

71. Ковальчук Л.В. Contextual properties of news reports in the press / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – Луцьк, 2009. – № 6. – С. 28-32.
72. Ковальчук Л.В. Когнітивні моделі контексту / Л.В. Ковальчук // Проблеми зіставної семантики: Збірник наукових статей. – Вип. 9. – Київ, 2009. – С. 421-425.
73. Ковальчук Л.В. Global context of discourse / Л.В. Ковальчук // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє». – Луцьк, 2010. – Т.1. – С. 328-330.
74. Ковальчук Л.В. Когнітивні особливості контекстуальних моделей у процесі комунікативної взаємодії / Л.В. Ковальчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): Збірник наукових праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця: ТОВ «Фірма Планер», 2013. – Вип. 18. – С. 281-285.
75. Ковальчук Л.В. Локально-темпоральні фактори контексту в структурі дискурсу / Л.В. Ковальчук // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Мова та література у полікультурному просторі» (м. Львів, 31 січня – 01 лютого 2014 року). – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2014. – С. 92-95.
76. Ковальчук Л.В. Архітектоніка факторів реконтекстуалізації предмета думки мовця // «Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI столітті»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 27-28 березня 2015 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. – С. 67-71.
77. Ковальчук Л.В. Реконтекстуалізація предмета думки мовця в умовах темпоральної неоднорідності // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – Одеса, 2015. – Вип. 14. – С. 166-169.
78. Ковальчук Л.В. Redistribution of communicative roles as a factor of topic recontextualization // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2016. – Вип. 83. – С. 45-49.

79. Ковальчук Л.В. До проблеми деконтекстуалізації предмета думки мовця в дискурсі // Актуальні проблеми філології. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9-10 грудня 2016 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 67-70.
80. Козинцева Н.А. Категория эвиденциальности (проблемы типологического анализа) / Н.А. Козинцева // Вопросы языкознания. – 1994. – № 3. – С. 93-104.
81. Колегаева И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И.М. Колегаева. – Одесса, 1991. – 124 с.
82. Колшанский Г.В. Контекстная семантика / Колшанский В.Г. – Москва: Наука, 1980. – 147 с.
83. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов: [монография] / О.А. Корнилов. – М., 2003. – 349 с.
84. Косенко Ю.В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник / Ю.В. Косенко. – Суми: Сумськ. держ. ун-т, 2011. – 187 с.
85. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства / М.П. Кочерган. – Київ: ВЦ «Академія», 2001. – 368 с.
86. Кравченко Н.К. Контекст как лингвокогнитивная категория дискурс-анализа / Н.К. Кравченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 9 (1). – С. 257-261.
87. Красных В.В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В.В. Красных, Д.Б. Гудков, И.В. Захаренко, Д.В. Багаева // Весник МГУ. Серия 9. Филология. – М., 1997. – №3. – С. 62-75.
88. Красных В.В. Основы психолінгвістики и теории коммуникации: [курс лекцій] / В.В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2001. – 270 с.
89. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология / В.В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 283 с.
90. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина]; под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Филологический факультет МГУ, 1997. – 197 с.

91. Крутько Т.В. Англомовна реклама у віртуальному просторі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т.В. Крутько. – Рівне, РІСКСУ, 2006. – 216 с.
92. Крысин Л.П. Речевое общение и социальные роли говорящих / Л.П. Крысин // Социолингвистические исследования. – М., 1976. – С. 42-52.
93. Кубрякова Е.С. Виды пространств текста и дискурса / Е.С. Кубрякова, О.В. Александрова // Категоризация мира: пространство и время. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – С. 15-26.
94. Кубрякова Е.С. В поисках сущности языка: когнитивные исследования / Е.С. Кубрякова. – Москва: Знак, 2012. – 208 с.
95. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука / Е.С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 34-47.
96. Кубрякова Е.С. О контурах новой парадигмы знания в лингвистике / Е.С. Кубрякова, О.В. Александрова // Структура и семантика художественного текста. – Москва, 1999. – С. 186-197.
97. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
98. Кусько К.Я. Проблемы дискурсивної лінгвістики / К.Я. Кусько // Іноземна філологія. – Львів, 2001. – Вип. 112. – С. 158-165.
99. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту / В.А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
100. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – Москва: Прогресс, 1990. – С. 387-416.
101. Левченко М.Н. Темпорально-локальная архитектоника художественных текстов различных жанров: дисс. ... доктора філол. наук: 10.02. 19 / М. Н. Левченко. – Москва, 2003. – 398 с.

102. Лесик І.В. Інтерпретація іронії реципієнтом: когнітивний і комунікативний аспекти (на матеріалі англomовного художнього дискурсу): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І.В. Лесик. – Одеса, 2009. – 208 с.
103. Леонтович О.А. Методы коммуникативных исследований / О.А. Леонтович. – Москва: Гнозис, 2011. – 244 с.
104. Леонтьев А.А. Деятельность. Сознание. Личность / А.А. Леонтьев. – Москва, 1995. – 317 с.
105. Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва: Советская энциклопедия, 1990. – 628 с.
106. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
107. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А.П. Мартинюк. – Харків: ХНУ ім. В.І. Каразіна, 2012. – 196 с.
108. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику / В.А. Маслова. – Москва: Флинта: Наука, 2011. – 296 с.
109. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие / В.А. Маслова. – Минск: Тетра Системс, 2004. – 256 с.
110. Менг К. Коммуникация и текст: общее имплицитное знание о действиях / Катарина Менг // Психолингвистические проблемы семантики / [А.А. Леонтьев, Е.Ф. Тарасов, Р.М. Фрумкина и др.; отв. ред. А.А. Леонтьев, А.М. Шахнарович]. – М.: Наука, 1983. – С. 221-238.
111. Минкин Л.М. Номинация и референция в высказывании / Л.М. Минкин, И.С. Шевченко // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна . – 2005. – № 667. – С. 3-8.
112. Минский М. Фреймы для представления знаний: учебное пособие / М. Минский. – М.: Энергия, 1999. – 150 с.
113. Молчанова Г.Г. Некоторые языковые механизмы вариативной интерпретации действительности / Г.Г. Молчанова // Весник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М., 2002. – № 2. – С. 7-12.

114. Морозова О.І. Діяльнісний стиль мислення у лінгвістичних дослідженнях / О.І. Морозова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2008. – № 811. – С. 41-45.
115. Морозова О.І. Дискурс як когнітивно-комунікативна подія / О.І. Морозова // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – 2010. – № 7. – С. 134-138.
116. Морозова Е.И. Мировоззренческие параллели в трактовке терминов «дискурс», «контекст», «ситуация» / Е.И. Морозова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – № 897. – С. 99-105.
117. Морозова О.І. Stance: позиція суб'єкта дискурсивної діяльності / О.І. Морозова // Вісн. Київ. нац. лінгв. ун-ту. – Сер.: Філологія. – 2011. – Т. 14, № 1. – С. 87-93.
118. Мыркин В.Я. Типы контекстов. Коммуникативный контекст / В.Я. Мыркин // Филологические науки. – 1978. – № 1. – С. 95-99.
119. Наер В.Л. Дискурс и речь: речевое произведение / В.Л. Наер // Сб. научных трудов МГЛУ. – Москва, 2006. – С. 7-15.
120. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту / А.М. Науменко. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 416 с.
121. Неуймин Я.Г. Модели в науке и технике / Я.Г. Неуймин. – Л.: Наука, 1984. – 189 с.
122. Ніколенко А.Г. Соціальні аспекти мовлення / А.Г. Ніколенко. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 256 с.
123. Олешков М.Ю. Когнитивная модель интеракции / М.Ю. Олешков // Нижнетагильская государственная социально-педагогическая академия. Ученые записки. Филологические науки. – Нижний Тагил, 2011. – С. 9-14.
124. Орлова Н. М. Библейский текст как прецедентный феномен: автореф. дисс. ... доктора филол. наук: 10.02.19 / Н. М. Орлова. – Саратов, 2010. – 51 с.
125. Осташова О.І. Особливості реалізації категорії оцінки в художньому англomовному дискурсі / О.І. Осташова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2014. – № 10. – С. 160-163.

126. Плешкова Ю.П. Место действия как компонент структуры текста / Ю.П. Плешкова // Весник Воронеж. госуд. у-та. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – № 1. – С. 19-21.
127. Плотникова С.Н. Языковая, коммуникативная и дискурсивная личность: к проблеме разграничения понятий / С.Н. Плотникова // Лингвистика дискурса. – Иркутск: ИГЛУ, 2005. – С. 5-16.
128. Плугнян В.А. Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира / В.А. Плугнян. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2011. – 672 с.
129. Полюжин М.М. Про теоретичні засади когнітивного підходу до дискурсивного аналізу / М.М. Полюжин // Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – Т. 1. – С. 32-41.
130. Полюжин М.М. Сучасні напрями й підходи до вивчення комунікативних актів дискурсу / М.М. Полюжин // Іноземна філологія. – Львів, 2004. – Вип. 113. – С. 165-171.
131. Потебня А.А. Теоретическая поэтика / А.А. Потебня. – М.: Высшая школа, 1990. – 344 с.
132. Почепцов О.Г. Комунікативний статус як параметр мовленнєвої взаємодії / О.Г. Почепцов // Мовознавство. – 1989. – № 4. – С. 40-45.
133. Почепцов Г.Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения / Г.Г. Почепцов // Языковое общение: единицы и регулятивы. – Калинин: Калининск. ун-т, 1987. – С. 26-38.
134. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов. – Київ: «Ваклер», 2001. – 656 с.
135. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов / [И.В. Захаренко, В.В. Красных, Д.Б. Гудков, Д.В. Багаева] // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. – М.: «Филология», 1997. – Вып. 1. – С. 82-103.
136. Приходько А.М. Концепти та концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.

137. Приходько А.Н. Высказывание в модально-эпистемическом аспекте / А.Н. Приходько // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 42. – С. 21-27.
138. Приходько Г.І. Оцінка і комунікація / Г.І. Приходько. – Вінниця: Нова книга, 2013. – 168 с.
139. Пшеничних А.М. Діяльнісний підхід до вивчення особливостей реперспективізації ситуації комунікантами / А.М. Пшеничних // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – № 928. – С. 52-58.
140. Рудакова А.В. Когнитология и когнитивная лингвистика / А.В. Рудакова. – Воронеж: Истоки, 2004. – 80 с.
141. Савелюк Н.М. Контекст як системний чинник розуміння дискурсу / Н.М. Савелюк // Теорія і практика сучасної психології: зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2016. – № 1. – С. 29-33.
142. Седов К.Ф. Дискурс и личность: Эволюция коммуникативной компетенции / К.Ф. Седов. – Москва: Лабиринт, 2004. – 320 с.
143. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
144. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
145. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
146. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. – Київ: Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
147. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: [монографическое учебное пособие] / Е.А. Селиванова. – К.: Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
148. Семенец О.Е. Социальный контекст и языковое развитие / О.Е. Семенец. – Киев: Высшая школа, 1985. – 175 с.

149. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальне явище: Методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалі сучасної газетної публіцистики): монографія / [за ред. В. Різуна]. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.
150. Сиротинина О.Б. Современная разговорная речь и ее особенность: учебн. пособ. для студентов / О.Б. Сиротинина. – Москва: Просвещение, 1974. – 144 с.
151. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі / Л.В. Солощук. – Харків: Константа, 2006. – 300 с.
152. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожинной. – Москва: Флинта: Наука, 2006. – 696 с.
153. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница: Новая книга, 2009. – 272 с.
154. Сусов И.П. О двух путях исследования содержания текста / И.П. Сусов // Значение и смысл речевых образований: [межвуз. темат. сборн]. – Калинин, 1979. – С. 90-103.
155. Сухих С.А. Организация диалога / С.А. Сухих // Языковое общение: единицы и регулятивы: [межвуз. сборн. научн. тр. / И.П. Сусов (отв. ред.)]. – Калинин: Килининск. ун-т, 1987. – 138 с.
156. Сухорольська С.М., Федоренко О.І. Методи лінгвістичних досліджень: Навч. посібник для студентів, аспірантів і науковців / С.М. Сухорольська, О.І. Федоренко. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 378 с.
157. Тарасова Е.В. Время и темпоральность / Е.В. Тарасова. – Харьков: Основа, 1992. – 136 с.
158. Теория текста: учебное пособие / [Ю.Н. Земская, И.Ю. Качесова, Л.М. Комиссарова, Н.В. Панченко, А.А. Чувакин]; под ред. А.А. Чувакина. – М.: Наука, 2010. – 224 с.
159. Труфанова И.В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И.В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56-65.

160. Тураева З.Я. Лингвистика текста: (Текст: структура и семантика): Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.» / З.Я. Тураева. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
161. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / К.Д. Ушинский. – М., 1953. – Т. 1. – 390 с.
162. Ущина В.А. Позичіонування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект: монографія / В.А. Ущина. – Луцьк, Вежа-Друк, 2015. – 380 с.
163. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – Вып. 23. – С. 52-92.
164. Франк Д. Семь грехов прагматики: тезисы о теории речевых актов, анализе речевого общения, лингвистике и риторике / Д. Франк // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 363-373.
165. Фуко М. Археология знания / М. Фуко. – К.: Ника-Центр, 1996. – 208 с.
166. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації / Ю. Хабермас // Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії. – Київ: Либідь, 1995. – С. 84-90.
167. Чейф У. Память и вербализация прошлого опыта / У.Л. Чейф // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XII. Прикладная лингвистика. – М.: Радуга, 1983. – С. 35-73.
168. Чернявская В.Е. Дискурс как фантомный объект: от текста к дискурсу и обратно? / В.Е. Чернявская // Когниция, коммуникация, дискурс. Направление «Филология»: междунар. эл. сб. науч. тр. – Харьков, 2011. – Вып. 3. – С. 86-95.
169. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В.Е. Чернявская. – Москва: Кн. дом «Либроком», 2009. – 248 с.
170. Черняховская Л.А. Вопросы теории и методики преподавания перевода / Л.А. Черняховская. – М.: МГИИЯ, 1998. – 258 с.
171. Швейцер А.Д. Современная социолингвистика: Теория, проблемы, методы / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1997. – 187 с.

172. Шевченко І.С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І.С. Шевченко, О.І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків: Константа, 2005. – С. 21-28.
173. Шевченко І.С. Дискурс и его категории / И.С. Шевченко // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Вип. 68. – Харків, 2011. – С. 6-12.
174. Шевченко І.С. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен: единицы и категории / И.С. Шевченко // Лингвистические исследования: сб. ст. ЕГУ. – Вып. 5. – Ереван: Лимуш, 2015. – С. 146-258.
175. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Рос. энцикл., 1998. – 685 с.
176. Якобсон Р.О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол / Р.О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя; отв. ред. Б.А. Успенский. – М.: Наука, 1972. – С. 95-113.
177. Якубинский Л.П. О диалогической речи // Язык и его функционирование: избр. работы / Л.П. Якубинский; [отв. ред. А.А. Леонтьев]. – М.: Наука, 1986. – С. 17-58.
178. Яценкова О.В. Основи теорії мовної комунікації / О.В. Яценкова. – Київ: Академія, 2010. – 309 с.
179. Aarts B. The Handbook of English Linguistics / B. Aarts, A. McMahon. – Blackwell Publishing, 2006. – 806 p.
180. Akman V. Rethinking Context as a Social Construct / V. Akman // Journal of Pragmatics. An Interdisciplinary Journal of Language Studies. – 2002. – V. 32. – №6. – P. 743-759.
181. Alturo N. The Interaction between Context and Grammar in Functional Discourse Grammar: Introduction / N. Alturo, E. Keizer, L. Payrató // Pragmatics: International Pragmatics Association. – 2004. – P. 185-201.
182. Antonietti A. Theory of Mind and Language in Developmental Contexts / A. Antonietti, O. Riverta-Sempio, A. Marchetti. – New York: Springer Science, 2006. – 198 p.

183. Auer P. Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity / P. Auer. – London and New York: Routledge, 1998. – 48 p.
184. Auer P. John Gumperz' Approach to Contextualization / P. Auer // The Contextualization of Language. – Amsterdam: Benjamins, 1992. – P. 1-37.
185. Beard A. Texts and Contexts: Introducing Literature and Language Study / A. Beard. – London and New York: Routledge, 2001. – 165 p.
186. Blommaert J. Discourse: A Critical Introduction / J. Blommaert. – Cambridge University Press, 2005. – 299 p.
187. Brown G. Discourse Analysis / G. Brown, J. Yule. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 290 p.
188. Brown G. Speakers, Listeners and Communication: Explorations in Discourse Analysis / G. Brown. - Cambridge University Press, 1995. – 251 p.
189. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, C. Levinson. – Cambridge University Press, 1994. – 346 p.
190. Bulatetska L. Linguistic and Non-Linguistic Means of Regulation the Distance between Intercolutors / L. Bulstetska // Cognitive Linguistics Today. – 2002. – P. 321-329.
191. Cann R. The Dynamics of Language: an introduction / R. Cann, R. Kempson, L. Marten // Syntax and Semantics. Volume 35. – Amsterdam, London, New York: Elsevier Academic Press, 2005. – 440 p.
192. Chafe W. The Analysis of Discourse Flow / W. Chafe // The Handbook of Discourse Analysis. – Blackwell Publishing, 2003. – P. 673-687.
193. Collinge N.E. An Encyclopedia of Language / N.E. Collinge. – London and New York: Routledge, 1990. – 558 p.
194. Coultas A. Language and Social Context / A. Coultas. – London and New York: Routledge, 2003. – 99 p.
195. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 489 p.
196. Davis W.A. Implicature: Intention, Convention, and Principle in the Failure of Gricean Theory / W. A. Davis. – Cambridge University Press, 1998. – 206 p.

197. Dijk T.A. van. *Cognitive Context Models and Discourse* / T.A. van Dijk // *Language Structure, Discourse and the Access to Consciousness*. – Amsterdam: Benjamins, 1997. – P. 189-226.
198. Dijk T.A. van. *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach* / T.A. van Dijk. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 266 p.
199. Dijk T.A. van. *Discourse and Knowledge: Handbook of Discourse Analysis* / T.A. van Dijk. – London: Routledge, 2012. – P. 587-603.
200. Dijk T.A. van. *Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk* / T. A. van Dijk. – New York: Cambridge University Press, 2009. – 287 p.
201. Dijk T.A. van. *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse* / T.A. van Dijk. – London, New York: Longman, 1977. – 261 p.
202. Dijk T.A. van. *The Study of Discourse* / T.A. van Dijk // *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* / ed. by T.A. van Dijk. – London; Thousand Oaks; New Dehli: Sage Publications, 1997. – Vol. 1. – P. 1-34.
203. Dirven R. *Cognitive Exploration of Language and Linguistics* / R. Dirven, M. Verspoor. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004. – 277 p.
204. Duranti A. *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon* / A. Duranti, Ch. Goodwin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 363 p.
205. Ensink T. *Social-functional and cognitive approaches to discourse interpretation. The role of frame and perspective* / T. Ensink, Ch. Sauer // *Framing and Perspectivising in Discourse* / [Ed. by T. Ensink, Ch. Sauer]. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. – 2003. – Vol. III. – P. 1–21.
206. Evans V. *Cognitive Linguistics: An introduction* / V. Evans, M. Green. – Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
207. Fairclough N. *Critical discourse analysis: the critical study of language* / N. Fairclough. – Boston: Addison Wesley, 1995. – 280 p.

208. Fairclough N. *Critical Discourse Analysis* / N. Fairclough, R. Wodak // *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. – Vol. 2 / ed. by T.A. van Dijk. – London; Thousand Oaks; New Dehli: Sage Publications, 1997. – P. 258-284.
209. Fauconnier G. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language* / G. Fauconnier. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 190 p.
210. Fetzer A. *Recontextualizing Context: Grammaticality Meets Appropriateness* / A. Fetzer. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004. – 267 p.
211. Firth J. R. *Papers in Linguistics 1934–1951* / J.R. Firth. – London: Oxford University Press. – 233 p.
212. Frisson S. *Flexible Semantic Processing of Spatial Prepositions* / S. Frisson, D. Sandra, F. Brisard // *Journal of Pragmatics*, 1995. – P. 191-214.
213. Gee J.P. *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* / J. P. Gee. – London and New York: Routledge, 1999. – 177 p.
214. Geeraerts D. *Decontextualising and Recontextualising Tendencies in 20th Century Linguistics and Literary Theory* / D. Geeraerts. - University of Leuven, 2003. – P. 369-379. – <http://www.ling.arts.kuleuven.be/qlvl/PDFPublications/03Decontextualising.pdf>.
215. Giles H. *Accommodation Theory: Communication, Context, and Consequence* / H. Giles, N. Coupland, J. Coupland // *Contexts of Accommodation: Developments in Applied Sociolinguistics*. – 1991. – P. 1-68.
216. Goffman E. *Analysing Discourse: Text and Talk* / E. Goffman. – Georgetown: Georgetown University Press, 1981. – 280 p.
217. Goffman E. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* / E. Goffman. – New York: Northeastern, 1974. – 600 p.
218. Graddol D. *Describing Language* / D. Graddol, J. Cheshire, J. Swann. – Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1994. – 250 p.
219. Graumann C. *Perspective and Perspectivation in Discourse* / C. Graumann, K. Werner. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. – 395 p.
220. Grice P. *Studies in the Way of Words* / P. Grice. – Cambridge, London: Harvard University Press, 1991. – 394 p.

221. Gumperz J.J. *Discourse Strategies: Studies in Interactional Sociolinguistics* / J.J. Gumperz. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982. – 204 p.
222. Hall E. *Hidden Differences: Studies in International Communication* / E. Hall, M. Hall. – Hamburg: Stern Magazine, 1983. – 97 p.
223. Halliday M.A.K. *Context of Situation* / M.A.K. Halliday // *Language, Context and Text*. – Greelong, 1985. – P. 3-16.
224. Harris Z.S. *Discourse Analysis* / Z.S. Harris // *Language*. – 1952. – Vol. 28. – P. 1-30.
225. Jeffries L. *Discovering Language. The Structure of Modern English* / L. Jeffries. – New York, 2006. – 252 p.
226. Jorgensen M. *Discourse Analysis as Theory and Method* / M. Jorgensen, L.J. Phillips. – London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2002. – 229 p.
227. Johnson-Laird P.N. *Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference, and Consciousness* / P.N. Johnson-Laird. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 513 p.
228. Kachru Y. *Cultures, Contexts, and World Englishes* / Y. Kachru, L.E. Smith. – New York and London: Routledge, 2008. – 231 p.
229. Kecskes I. *Activating, Seeking, and Creating Common Ground: A Sociocognitive Approach* / I. Kecskes, F. Zhang // *Pragmatics & Cognition*. – John Benjamins Publishing Company, 2009. – P. 331-355.
230. Kopytko R. *What is Wrong with Modern Accounts of Context in Linguistics?* / R. Kopytko // *Views* 12 (1). - Institute of English, Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland. – P. 45-60.
231. Kovalchuk L.V. *Reperspectivation as a factor of topic recontextualization* / L.V. Kovalchuk // *Science and Education. A New Dimension: Philology*. – Budapest: Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2015. – Vol. III (16), Issue 70. – P. 18-20.
232. Lakoff G. *Cognitive Models and Prototype Theory* / G. Lakoff // *Concepts and Conceptual Development*. – Cambridge, London, New York: Cambridge University Press, 1987. – P. 63-100.

233. Langacker R.W. A Usage-Based Model / R.W. Langacker // Topics in Cognitive Linguistics. – Amsterdam: Benjamins, 1988. – P. 127-161.
234. Langacker R.W. Cognitive Grammar: A Basic Introduction / R.W. Langacker. – Oxford University Press, 2008. – 562 p.
235. Langacker R.W. Discourse in Cognitive Grammar / R.W. Langacker // Cognitive Linguistics. – 2001. – Vol. 12, № 2. – P. 143-188.
236. Leeuwen T. van. Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis / T. van Leeuwen. – Oxford University Press, 2008. – 172 p.
237. Levitsky A.E. Linguistics / A.E. Levitsky, L.L. Slavova, N.D. Borisenko. – Київ: Знання України, 2006. – 171 с.
238. Lewandowska-Tomaszczyk B. Convention and Creativity in Natural Language / B. Lewandowska-Tomaszczyk // Studia Auglica Posnaniensia. – Poznon: Universitet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1993. – Vol.1 – P. 97-105.
239. Linell P. Approaching Dialogue: Talk Interaction and Contexts in Dialogical Perspectives / P. Linell. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1998. – 330 p.
240. Linell P. Perspectives, implicitness and recontextualization / P. Linell // Perspective and perspectivization in discourse / [Ed. by C.F. Graumann, W. Kallmeyer]. – Mannheim: Institute for the German Language, 2002. – P. 41-57.
241. Lyons J. Linguistic Semantics / J. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 376 p.
242. Mesquita B. The Mind in Context / B. Mesquita, L. Barrett, E. Smith. – New York, London: The Guilford Press, 2010. – 371 p.
243. Mesthrie R. Concise Encyclopedia of Sociolinguistics / R. Mesthrie. – Amsterdam, New York: Elsevier, 2001. – 1031 p.
244. Mey J. Pragmatics: An Introduction / J. Mey. – Oxford: Blackwell, 1993. – 230 p.
245. Mey J. When Voices Clash: A Study in Literary Pragmatics / J. Mey. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2000. – 454 p.
246. Plum G. A. Text and Contextual Conditioning in Spoken English: A Genre-Based Approach / G.A. Plum. – Cambridge University Press, 2004. – 419 p.

247. Predelli S. *Contexts: Meaning, Truth and the Use of Language* / S. Predelli. – Oxford: Clarendon Press, 2005. – 198 p.
248. Preyer G. *Context-Sensitivity and Semantic Minimalism: New Essays on Semantics and Pragmatics* / G. Preyer, G. Peter. – New York: Oxford University Press, 2007. – 363 p.
249. Renkema J. *Contextual Phenomena* / J. Renkema // *Introduction to Discourse Studies*. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004. – P. 121-138.
250. Ruiz F.J. *Cognitive Linguistics: Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction* / F.J. Ruiz, M.S. Cervel. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2005. – 432 p.
251. Salkie R. *Text and Discourse Analysis* / R. Salkie. – London, New York, 1995. – 115 p.
252. Schank R.C. *Scripts, Goals, and Understanding: An Inquiry into Human Knowledge Structures* / R.C. Schrank, R.P. Abelson. – New York: Hillsdale, 1977. – 236 p.
253. Scollon R. *Mediated Discourse and Social Interaction* / R. Scollon. – London: Longman, 1998. – 315 p.
254. Shapiro S. *Vagueness in Context* / S. Shapiro. – Oxford: Clarendon Press, 2006. – 226 p.
255. Sharon H. *The Fallacy of Decontextualization* [Електронний ресурс] / H. Sharon. – Indiana University at Indianapolis, 1988. – P. 1-18. – Режим доступу до статті: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED292125.pdf>.
256. Simpson P. *Language, Ideology and Point of View* / P. Simpson. – London, New York: Routledge, 1993. – 198 p.
257. Slama-Cazacu T. *Language et Contexte* / T. Slama-Casacu. – S-Gravenhage, 1961. – 251 p.
258. Sperber D. *Relevance: Communication and Cognition* / D. Sperber, D. Willson. – Oxford: Blackwell, 1996. – P. 118-169.
259. Soumya S. *Text, Context and the Theory of Relevance* / S. Soumya. – *The Criterion. An International Journal in English*, 2013. – Vol. IV. – Issue II. – P. 1-4.
260. Stalnaker R.C. *Context and Content: Essays on Intentionality in Speech and Thought* / R.C. Stalnaker. – Oxford University Press, 1999. – 283 p.

261. Stanley J. *Language in Context: Selected Essays* / J. Stanley. – Oxford: Clarendon Press, 2007. – 264 p.
262. Strazny P. *Encyclopedia of Linguistics. Volume 1* / P. Strazny. – New York, Oxon: Fitzroy Dearborn: An Imprint of the Taylor & Francis Group, 2005. – 1243 p.
263. Tannen D. *Oral and Literate Strategies in Spoken and Written Narratives* / D. Tannen // *Language Journal of the Linguistic Society of America*. – 1982. – Vol. 58. – № 1. – P. 1-19.
264. Thomas J. *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics* / J. Thomas. – Longman Group Limited, 1995. – 224 p.
265. Turnbull W. *Language in Action: Psychological Models of Conversation* / W. Turnbull. – Hove and New York, 2003. – 240 p.
266. Verdonk P. *Twentieth Century Fiction: From Text to Context* / P. Verdonk, J. Weber. – London and New York: Routledge, 1995. – 269 p.
267. Verschueren J. *Understanding Pragmatics* / J. Verschueren. – London, New York: Oxford University Press, 1999. – 295 p.
268. Viger Ch. *Compositionality, Context and Semantic Values: Studies in Linguistics and Philosophy* / Ch. Viger, R. Stainton. – Springer, 2009. – 281 p.
269. Widdowson H.G. *Text, Context, Pretext: Critical Issues in Discourse Analysis* / H.G. Widdowson. – Oxford: Blackwell Publishing, 2004. – 185 p.
270. Wodak R. *Critical Discourse Analysis* / R. Wodak // *Theory and Interdisciplinarity* / ed. by G. Weiss, R. Wodak. – New York: Palgrave Macmillan, 2009. – 321 p.
271. Wodak R. *Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis* / R. Wodak // *Handbook of Pragmatics*. – Amsterdam: J. Benjamins, 1995. – P. 204-210.
272. *Working with Texts: A Core Book for Language Analysis* / [R. Carter, A. Goddard, D. Reah, K. Sanger, M. Bowring]. – London / New York: Routledge, 1997. – 229 p.
273. Yule G. *Pragmatics* / G. Yule. – Oxford University Press, 1996. – 138 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. **BGTM:** Baldwin J. Go Tell It on the Mountain. – New York, 1995. – 291 p.
2. **BNSM:** Blickle K. North Sea Mistress. – N.Y.: Doubleday and Company Inc., 1977. – 252 p.
3. **BOS:** Box C.J. Open Season. – New York, 2001. – 296 p.
4. **BPCR:** Burke J.L. Purple Cane Road. – New York: Dell Publishing, 2000. – 387 p.
5. **CC:** Clarke A. Cradle / Библиотека современной англоязычной литературы (CD-ROM). – К.: Master Media, 2003.
6. **CF:** Cook R. Fever. – New York: New American Library, 1982. – 311 p.
7. **DTE:** Daley R. Tainted Evidence. – New York: Warner Books, 1994. – 436 p.
8. **FBJ:** Fielding H. Bridget Jones: The Edge of Reason. – London: Picador, 2000. – 422 p.
9. **FBD:** Fitzgerald D.S. The Beautiful and the Damned [Электронний ресурс] / Режим доступу до книги: www.pdfbooksforfree.com.
10. **FWD:** Fitzgerald F.S. Winter Dreams [Электронний ресурс] / Режим доступу до книги: www.pdfbooksforfree.com.
11. **FRV:** Forster E.M. A Room with a View / [Электронний ресурс] / Режим доступу до книги: www.pdfbooksforfree.com.
12. **GIL:** Greeley A.M. Irish Love. – New York: Tom Doherty Associates, 2002. – 356 p.
13. **GTA:** Greene G. Travels with My Aunt. – Hamlyn Publishing Group Ltd., 1970. – 288 p.
14. **GA:** Grisham J. The Associate. – New York: Doubleday, 2009. – 294 p.
15. **GC:** Grisham J. The Client / Библиотека современной англоязычной литературы (CD-ROM). – К.: Master Media, 2003.
16. **GF:** Grisham J. The Firm. – New York: Dell Publishing, 1991. – 501 p.

- 17.**GPH**: Grisham J. Painted House / Библиотека современной англоязычной литературы (CD-ROM). – К.: Master Media, 2003.
- 18.**HNSS**: Hadley L. Not Such a Stranger. – Richmond: Eton House, Mills and Boon Ltd., 1993. – 187 p.
- 19.**HFA**: Hemingway E. A Farewell to Arms. – Харків: Ранок, 2003. – 384 p.
- 20.**HPC**: Hutchinson M. Pauper's Child. – London: Hodder and Stoughton, 2004. – 420 p.
- 21.**LLCL**: Laurence D.H. Lady Chatterly's Lover [Электронный ресурс] / Режим доступа до книги: www.pdfbooksforfree.com.
- 22.**LSL**: Laurence D.H. Sons and Lovers [Электронный ресурс] / Режим доступа до книги: www.pdfbooksforfree.com.
- 23.**LWL**: Laurence D.H. Women in Love [Электронный ресурс] / Режим доступа до книги: www.pdfbooksforfree.com.
- 24.**LSA**: Laurence M. The Stone Angel. – New York, 1990. – 316 p.
- 25.**MHB**: Maugham W.S. Of Human Bondage [Электронный ресурс] / Режим доступа до книги: www.pdfbooksforfree.com.
- 26.**MROSS**: Maugham W.S. Rain and Other Short Stories. – Moscow: Progress Publishers, 1977. – 407 p.
- 27.**MLD**: McBain E. The Last Dance. – New York, 1999. – 304 p.
- 28.**PR**: Plays for Reading: Using Drama in EFL. – Washington D.C., 1994. – 179 p.
- 29.**RSSR**: Reid P.C. Swimming in the Starry River. – New York, 1996. – 374 p.
- 30.**RM**: Rice A. The Mummy / Библиотека современной англоязычной литературы (CD-ROM). – К.: Master Media, 2003.
- 31.**SCP**: Sandford J. Certain Prey. – New York: Berkley Books, 2000. – 368 p.
- 32.**SC**: Segal E. The Class. – New York: A Bantam Book, 1985. – 533 p.
- 33.**SD**: Siddons A.R. Downtown. – New York: Harper Collins Publishers, 1994. – 500 p.

- 34.**SSTG:** Spencer La V. Small Town Girl. – New York: Jove Books, 1998. – 383 p.
- 35.**VPL:** Vernon R. The Problem with Love. – New York, Toronto, Sydney, Auckland: Bantam Books, 1989. – 132 p.
- 36.**WLO:** Waugh E. The Loved One. – L.: Penguin Books, 1961. – 127 p.
- 37.**WCM:** Wilkie Collins. The Moonstone. – Treasures of World Literature. Electronic Library (CD-ROM), 2002.
- 38.**WGS:** Wilkins G. The Groom's Stand-In. – Richmond: Silhouette Books, 2003. – 250 p.
- 39.**WJR:** Wolf V. Jacob's Room [Электронный ресурс] / Режим доступа до книги: www.pdfbooksforfree.com.

ДОДАТОК
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Ковальчук (Бабула) Л.В. До проблеми контексту / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. Романо-германська філологія. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2007. – № 3. – С. 156-159.

2. Ковальчук Л.В. Комунікативні фактори контекстуалізації предмета думки мовця / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. Романо-германська філологія. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – № 5. – С. 173-177.

3. Ковальчук Л.В. Контекстуальні фактори та їх реалізація в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 11. – 2009. – С. 227-233.

4. Ковальчук Л.В. Функціональна структура прагматичного контексту / Л.В. Ковальчук // Наукові записки. – Випуск 81 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 274-277.

5. Ковальчук Л.В. Контекстуалізація предмета думки мовця в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 35. – С. 95-99.

6. Ковальчук Л.В. Contextual properties of news reports in the press / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. Романо-германська філологія.

– Луцьк: Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2009. – № 6. – С. 28-32.

7. Ковальчук Л.В. Когнітивні моделі контексту / Л.В. Ковальчук // Проблеми зіставної семантики: Збірник наукових статей. – Вип. 9. – Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 421-425.

8. Ковальчук Л.В. Когнітивні особливості контекстуальних моделей у процесі комунікативної взаємодії / Л.В. Ковальчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): Збірник наукових праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця: ТОВ «Фірма Планер», 2013. – Вип. 18. – С. 281-285.

9. Ковальчук Л.В. Реконтекстуалізація предмета думки мовця в умовах темпоральної неоднорідності / Л.В. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – Одеса, 2015. – Вип. 14. – С. 166-169.

10. Ковальчук Л.В. Redistribution of communicative roles as a factor of topic recontextualization / Л.В. Ковальчук // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2016. – Вип. 83. – С. 45-49.

11. Kovalchuk L.V. Reperspectivation as a factor of topic recontextualization / L.V. Kovalchuk // Science and Education. A New Dimension: Philology. – Budapest: Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2015. – Vol. III (16), Issue 70. – P. 18-20.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

12. Ковальчук Л.В. Контекстуальні моделі в структурі дискурсу / Л.В. Ковальчук // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців:

минуле, сучасне, майбутнє» (16-17 квітня 2008 року). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – Т. 2. – С. 45-46.

13. Ковальчук Л.В. До проблеми диференціації понять «ко-текст» та «контекст» / Л.В. Ковальчук // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (13-14 травня 2009 року). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2009. – Т. 3. – С. 292-293.

14. Ковальчук Л.В. Global context of discourse / Л.В. Ковальчук // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (12-13 травня 2010 року). – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. – Т. 1. – С. 328-330.

15. Ковальчук Л.В. Локально-темпоральні фактори контексту в структурі дискурсу / Л.В. Ковальчук // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Мова та література у полікультурному просторі» (м. Львів, 31 січня – 01 лютого 2014 року). – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2014. – С. 92-95.

16. Ковальчук Л.В. Архітектоніка факторів реконтекстуалізації предмета думки мовця / Л.В. Ковальчук // «Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI столітті»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 27-28 березня 2015 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. – С. 67-71.

17. Ковальчук Л.В. До проблеми деконтекстуалізації предмета думки мовця в дискурсі / Л.В. Ковальчук // Актуальні проблеми філології. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9-10 грудня 2016 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 67-70.